nepal.ekantipur.com

आइतबार • १८ कात्तिक २०७५ • मूल्य रु. २५

ISSN 2631-2298

नेपाल

राष्ट्रिय साप्ताहिक

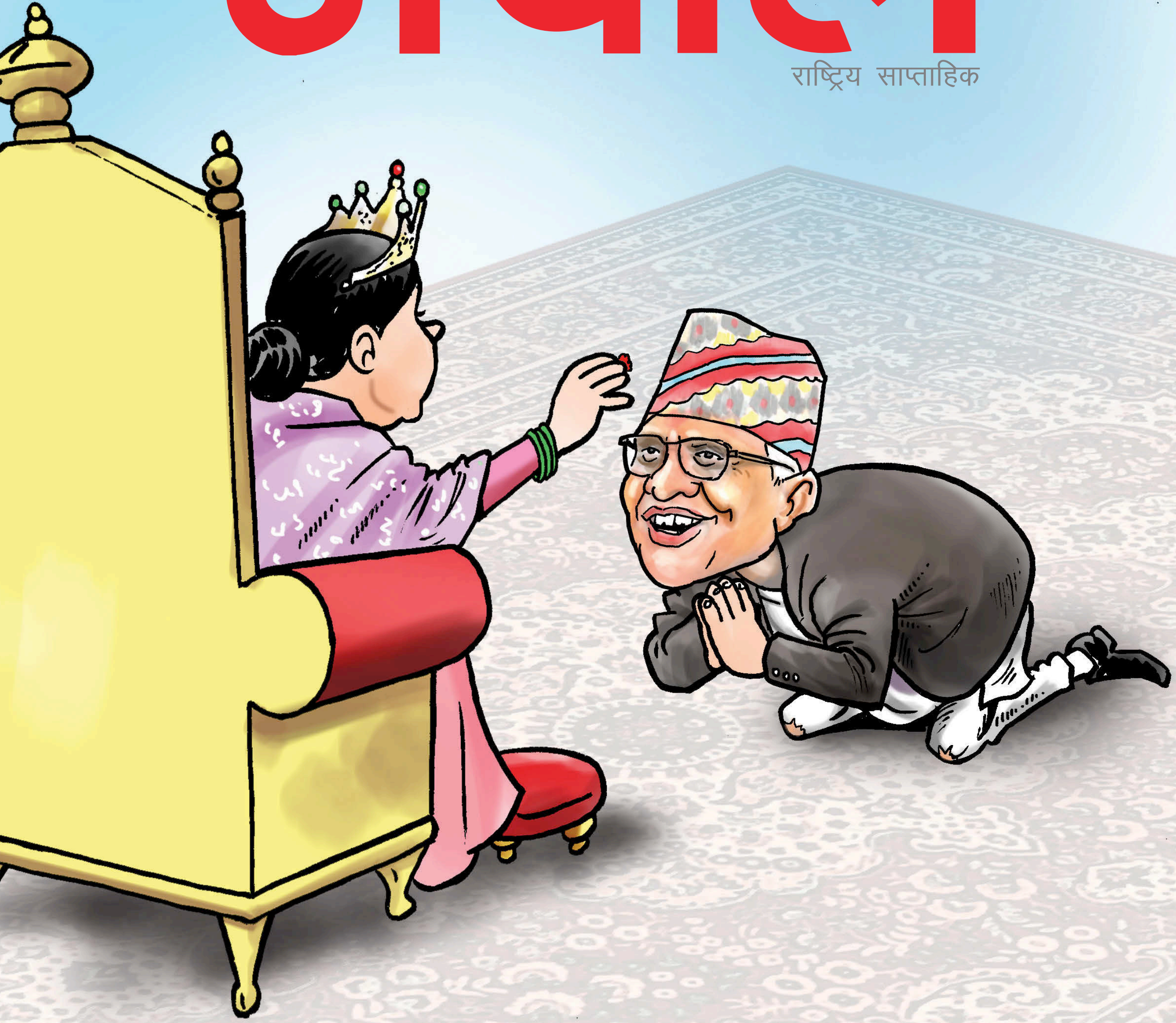

लज्जा शरणम्

परिवर्तनपछि उदाएको गणतान्त्रिक नेतृत्वमा शाही शासककै धङधङी

कति धेरै निर्देशन, तर छैन कार्यान्वयन | प्रकृतितिर फर्काउने उपचारविधि

SAMSUNG

बडा दशैंको बडा बचत*

यस चाडपर्व, सामसङ घर भित्र्याऔं
साथमा बचत* पाई रमाऔं !

३५% सम्मको छुट*

१७% सम्मको छुट*

१४% सम्मको छुट*

यस चाडपर्वमा, सामसङ टिभि, फ्रिज वा वाशिङ मेशिन घर भित्र्याउनुहोस् र

३५% सम्मको बडा बचत* गरी रमाउनुहोस् !

साथै **लक्की ड्र*** मार्फत थुप्रै आकर्षक उपहारहरु जित्नुहोस् ।

SAMSUNG DIGITAL PLAZAS
Durbarmarg: 4230382/4230378 | Civil Mall: 4252281 | New Baneshwor: 4781911 | Chuchepati: 4493388 | Nayabazar: 4383500
Bhaktapur: 6619102 | Kupondole: 5010781 | Kumaripati: 5553742/5008676 | Pokhara: 061-532187/532734 | Narayanghat: 056-571491
Dhangadhi: 091-521292 | Nepalgunj: 081-411066 | Birtamode: 023-543301 | Dharan: 9852045080 / 9842025187

BIG DIGITAL
UWTC: 9849714985, 01-4117164

Samsung Customer Care Center:
NTC user : 166001-72667
Ncell user : 98015-72667

Authorized Distributors of Samsung Consumer Electronics for Nepal

HIM ELECTRONICS PRIVATE LIMITED

triveni byapar

---

*सर्त तथा नियमहरू लागू हुनेछन्। विस्तृत जानकारीको लागि नजिकैको आधिकारिक बिक्रेताकोमा सम्पर्क गर्नुहोला। यो योजना सामसङका निश्चित इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरुमा असोज १५ देखि मंसिर १४, २०७५ सम्म मात्र लागू हुनेछ। प्रस्तुत गरिएको यो योजना हिम इलेक्ट्रोनिक्स तथा त्रिवेणी व्यापारद्वारा आ-आफ्नै निर्णयद्वारा प्रदान गरिएको हो। साथै सम्पूर्ण दावी/दायित्व हिम इलेक्ट्रोनिक्स तथा त्रिवेणी व्यापारमा निहीत रहेने छ। यो योजना विनासूचना परिवर्तन एवं संशोधन गर्न सकिने छ। यहाँ देखाइएका तस्वीरहरु वास्तविक उत्पादनसँग मेल नखान पनि सक्छन्।

नेपाल गुणस्तर प्रमाण चिन्ह

DNV
ISO 9001:2008
Certified Company

स्वदेशी सिमेन्ट

विश्वकर्मा

CEMENTING THE NATION

हरित वातावरण
सुरक्षित समाज

USE NO HOOKS
O.P.C.
Ordinary Portland Cement
NEPAL CEMENT
VISHWAKARMA
VISHWAKARMA CEMENTS (P) LTD
BIRGUNJ (NEPAL)
MADE IN NEPAL
ORDINARY PORTLAND CEMENT
खुद तौल
५० कि.ग्रा.
भर्ने बेलामा
W M Y
स्वदेशी सिमेन्ट
विश्वकर्मा
विश्वकर्मा सिमेन्ट्स (प्रा.) लि.
बीरगंज (नेपाल)
नेपालमा बनेको
स्वदेशी सिमेन्ट विश्वकर्मा सिमेन्ट
NET WEIGHT
50 K.G.
WHEN PACKED
NEPALI CEMENT VISHWA
SINCE
2
DECADES
TRUSTED QUALITY

E-mail Address : enquiry@vcpl.com.np | Telephone No. : 01-5111148

www.facebook.com/Vcement

shanker
JAGDAMBA STEEL
देशको मेरुदण्ड
यो बिशाल फ्याक्ट्री,
राष्ट्रकै सबैभन्दा ठूलो स्टिल फ्याक्ट्री
भनेर होइन, बनेर No.1, यो हो जगदम्बा स्टील्स
Nepal's Largest and No. 1 Steel Company
RHINO 500D
RHINO GUARANTEED DUCTILITY 500D
IS: 1786
NS: 191
CM/L 4049454 Fe 500/ Fe 500D
Fe 500D REBAR
JAGDAMBA E
EARTHQUAKE RESISTANT REBAR
IS: 1786
NS: 191
CM/L 4049454 Fe 500/ Fe 500D
Fe 500 REBAR
JAGDAMBA STRUCTURAL
IS:2062
CM/L- 4100003146
JAGDAMBA WIRE
NS: 161
IS:280
CM/L- 4100004451
JAGDAMBA BILLET
IS:2830
CM/L- 4100003045
JAGDAMBA E

www.nepal.ekantipur.com

भित्र

आइतबार, १८ कात्तिक २०७५ (वर्ष १९, अंक १३)
Nepal National Weekly, 4 Nov 2018 (Vol. 19, No.13)

गणतन्त्रको मानहानि
२४

१०
प्रदेश ५
जोत्न भन्दै काट्न लैजाँदै

१२
सुप्पत बात
सुरेन्द्र लाभ

१३
प्रदेश २
संघलाई उछिन्ने ?

१४
विशेष
कति धेरै निर्देशन ! तर कार्यान्वयन छैन

१९
दृष्टिकोण
जैनेन्द्र जीवन

२१
सरकार
मन्त्रीका बेलगाम बोली

३२
राजनीति
सहमतिको राजनीति, कलहको सत्ता

३७
टिप्पणी
सुदर्शन आचार्य

३८
अर्थ
लथालिंग हिसाबकिताब

४२
स्वास्थ्य
बिरामीहरू, प्रकृतितिर फर्कौं

४ चिट्ठी
५ स्मरण
६ प्रवेश
८ परिहास
४१ बजारमा
४४ रङ
४५ तीन किताब
४६ साहित्य
४८ समीक्षा
५० चित्रपट
५२ झल्याकझुलुक
५४ फिल्म
५५ सम्झना : चक्र बाँस्तोला
५६ नोटबुक

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : **कैलाश सिरोहिया**, निर्देशक : **स्वस्तिका सिरोहिया**, प्रधान सम्पादक : **नारायण वाग्ले**, सहायक सम्पादक : **बसन्त बस्नेत** समाचार संयोजक : **सन्तोष आचार्य**, साहित्य/कला : **रमण घिमिरे**, वरिष्ठ संवाददाता : **राजकुमार बानियाँ, बाबुराम विश्वकर्मा, जनक नेपाल, माधव बस्नेत** संवाददाता : **मनबहादुर बस्नेत, गोकर्ण गौतम, क्रान्ति पाण्डे, विभु लुइटेल**, अर्थ : **विजयराज खनाल** कपी डेस्क : **गोकुल अर्याल, गुरुङ सुशान्त**, तस्बिर : **रवि मानन्धर** (संयोजन), **भास्वर ओझा**, सज्जा : **चन्द्रकुमार प्रजापति** (संयोजन), **घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी**, कार्टुन/ग्राफिक्स : **रवीन्द्र मानन्धर**, मार्केटिङ : **असुरारी ज्ञवाली**

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौं, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. १६२२), फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np, पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौंमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : ११ कात्तिक २०७५, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

पर्या-पर्यटनबाटै समृद्धि

नेपाल प्राकृतिक रूपमा समृद्ध रहेकामा कुनै दुईमत छैन । तर, यसको सदुपयोग मात्र हुन नसकेको हो *(वन्यजन्तु पर्यटनका ५ स्तम्भ, ११ कात्तिक)* । नेपालको वन्यजन्तु पर्यटनका लागि बाघ, गैँडा, हात्ती, चरा र सिकार पर्यटन समृद्धिको आधार बन्न सक्छन् । स्थानीयको जीविकोपार्जन र राज्यलाई राजस्वको स्रोतका रूपमा विकसित गर्दा नेपालको पर्या-पर्यटन र वातावरणसमेत सन्तुलित हुन सक्छ ।

नेपाल आउने करिब ५० प्रतिशत पर्यटक संरक्षित क्षेत्र पुग्ने अनुमानका आधारमा वन्यजन्तु पर्यटनका क्षेत्रमा अब्बल रहेको देखियो । पर्यटनका माध्यमबाट नेपालको समृद्धिलाई सम्भव बनाउन भौतिक पूर्वाधार निर्माणलाई भने प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ ।

■ **सुरेश बस्नेत**
गल्कोपाखा, ठमेल, काठमाडौँ

नियमन कडा बनाऊ

मासु व्यवसायीको मनपरी र फितलो अनुगमनका कारण नेपाली उपभोक्ताले अस्वस्थकर मासु खानुपर्ने बाध्यता आइपरेको हो *(वधशाला नै अव्यवस्थित, ११ कात्तिक)* । मासुको स्वादमा मात्र ध्यान दिने नेपाली उपभोक्ता त्यसको गुणस्तरबारे सचेत नहुँदा अस्वथकर मासु बिक्री गर्न व्यवसायीले छूट पाएका हुन् । मन्त्रीको लावालस्कर लगाएर वर्षमा एक-दुई दिन मात्र वधशाला अनुगमन गरिंदा उपभोक्ताले वर्षैभर जिउँदा खसीबोका, राँगाको मासुमा मरेका जीवजन्तुको मासु मिसाएर बिक्री गर्ने व्यवसायी पनि प्रशस्त हुन्छन् ।

व्यवसायीको बदमासी रोक्न उपभोक्ता स्वयं सचेत हुनुपर्छ भने राज्यले पनि कडा कानुन बनाएर बिक्रेतालाई सजाय दिनुपर्छ । क्वारेन्टाइनमै पशु चौपायाको स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने सरकारी प्रावधान रहे पनि त्यो अपुग देखिन्छ । बिरामी भेटिएका पशुलाई रातो र स्वस्थलाई हरियो रङ लगाइदिने सरकारी प्रावधान रहे पनि त्यसलाई पूर्ण पालना गरिएको देखिएन । काठमाडौँका प्रदूषित खोलाकिनारमा खुलेआम हुने पशुवध रोक्न सरकारले कडाइ गर्नैपर्छ ।

■ **सिर्जना श्रेष्ठ**
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

समाजका लागि बाँचेको वर्ग

नेपालीलाई आधारभूत उपभोगमै आम्दानीको करिब ५३ प्रतिशत रकम खर्चिनुपर्ने अवस्था रहेछ *(बचतशून्य मध्यम वर्ग, २८ असोज)* । मध्यम वर्गको ट्याग टाँसिएपछि सम्पन्न जीवनको अभिलाषा, भड्किलो जीवनशैली र अरूको देखासिकी नगर्दा समाजले पनि कर्के नजरले हेर्ने गर्छ ।

राम्रो लुगा लगाउने, मीठो खाने, गाडी, मोटरसाइकल चढ्ने, छोराछोरीलाई महँगा निजी स्कुलमा पढाउनैपर्ने मध्यम वर्गको बाध्यता छ । त्यसो नगरे नेपाली समाजले अर्कै दृष्टिले हेर्छ । धन तौलिने निर्दयी समाज, आफन्त र संस्कृतिकै कारण पनि मध्यम वर्ग पिल्सिएको हो ।

समाजले कोरेको विभाजन रेखाले गर्दा धनदौलत नभए पनि भएजस्तो देखाउनुपर्ने र आफैँ सम्हालिनुपर्ने बाध्यतामा छ, मध्यम वर्ग । अचाक्ली महँगीका कारण मध्यम वर्गले आम्दानी गर्ने सबै रकम परिवारको दैनिकीमा खर्च गर्नुपर्छ । कमाएको रकम सुको पनि नबचेर सरसापटी लिनुपर्ने अवस्था आएपछि कसरी बचत गर्न सकिन्छ ?

■ **नेहा श्रेष्ठ**
धुलिखेल नगरपालिका, काभ्रे

स्वास्थ्यमा खेलवाड

राज्यले क्यान्सर, मुटु तथा मिर्गौला सम्बन्धी बिरामीको उपचारमा अर्बौं खर्चिए पनि नतिजा सुध्रिनुको साटो खस्किएको छ *(दीर्घरोगको धराप, ७ असोज)* । खानपानको शैलीले नेपालीहरू दीर्घरोगी बन्दै गएको देखियो । हामी आफैँले आफ्नो स्वास्थ्य अवस्था बिगारिरहेका छौँ दैन्दिन । सुर्ती सेवन, मदिरा उपभोग, जंक फुडलगायतका वस्तु उपभोगका कारण मुटु, क्यान्सर, रक्तचापका रोगी बढ्दै जानु राज्यले स्वास्थ्य क्षेत्रमा गरेको लगानी खेर गएसरह हो ।

राज्यले बर्सेनि कडा रोगका बिरामीलाई अर्बौं रूपैयाँ अनुदान दिएको दियै छ । तर, रोगी बढ्ने क्रमले तीव्रता पाइरहेको अवस्था छ । हामी आफैँ आफ्नो स्वास्थ्यप्रति सचेत नरहँदा यस्तो विकराल स्थिति आएको हो । आफ्नै स्वास्थ्यमा खेलवाड नगरौँ ।

■ **आकृति रिमाल**
विदुर नगरपालिका, नुवाकोट

पाठक प्रतिक्रियाका लागि
nepalpatra@kmg.com.np
लेख रचनाका लागि
nepalmag@kmg.com.np

कोइरालालाई सुब्बेनीको बकस

कमल कोइराला

नेपाली राजनीतिमा कोइराला परिवार उँचो स्थानमा छ । आर्थिक रूपमा पनि यो वैभवशाली थियो । सगोलमा हुँदै हजुरबा कृष्णप्रसाद कोइरालाले नेपालभरका भन्सारको ठेक्का पाउनुभएको थियो । व्यापार कोलकातासम्म फैलिएको थियो । ठेक्काबाट प्राप्त आम्दानी र करिब ४०/५० मौजाका कारण कोइराला परिवार त्यतिबेलाको ठूलो जमिनदार नै थियो भन्दा हुन्छ । कृष्णप्रसादले दार्जिलिङदेखि सिरहा चन्द्रगन्ज, माडरलगायतको भन्सार ठेक्कामा लिएका थिए । त्यसबेला भन्सारलाई बजारअड्डा भन्थे । तर, केही वर्षपछि ९० हजार रूपैयाँ बक्यौता रह्यो । किनभने, अलगअलग ठाउँमा रहेका मान्छेलाई तोकिएको समयमा रकम बुझाउन ढिलो हुन्थ्यो ।

कृष्णप्रसादले प्रजाको अवस्थाबारे फाटेको लुगा, भोटो र लंगौटी श्री ३ चन्द्रशमशेरकहाँ पठाइदिए । त्यसबाट क्रुद्ध चन्द्रशमशेरले कृष्णप्रसादले समय माग्दामाग्दै ठेक्का सबै तोडिदिए । र, कुमारीचोक (हालको महालेखा) बाट हुलाकमार्फत पत्राउ पुर्जी बडाहाकिम जीतबहादुर केसीकहाँ पठाउन लगाए । तर, जीतबहादुर कृष्णप्रसादका मित्र थिए । उनले त्यो पत्राउ पुर्जी त्यसै दिन दर्ता नगरी कृष्णप्रसादलाई आजै नेपाल छाड्नू भने ।

कृष्णप्रसाद जेठा छोरा साढे सात वर्षका मातृका र करिब ५ वर्षका बीपी कोइरालालाई डोऱ्याउँदै माडरबाट जयनगर सीमा पार गरे । एकतन्त्रीय राणा शासनको विरोधमा लागेपछि कोइराला परिवारको सबै सम्पत्ति चन्द्रशमशेरको निर्देशनमा भन्सार लागेको थियो । त्यतिबेला भन्सार लाग्नुको अर्थ जफत हुनु थियो । चन्द्रशमशेरले कोइराला परिवारको जायजेथा कब्जा गरेर अरूलाई बाँडिदिए । जुद्धशमशेरको पालामै विसं १९९९ मा कृष्णप्रसाद राणा शासनविरोधी काम गरेको भनी पत्राउ परिसकेका थिए । राणा शासक प्रजातान्त्रिक आन्दोलन दबाउन जुनसुकै हथकण्डा प्रयोगमा ल्याउँथे ।

कुनै सम्पत्ति बाँकी नरहेको कोइराला परिवारले दशक लामो कष्टसाध्य निर्वासन जीवन भारतमा बितायो । भीमशमशेर श्री ३ महाराज भएपछि कृष्णप्रसाद कोइरालाको बक्यौता रकम मिनाहा गरिदिए र नेपाल फर्किन अनुमति दिए । कुनै सम्पत्ति बाँकी नरहेका कृष्णप्रसाद कोइराला दिवंगत दाजु सुब्बा नारायणप्रसाद कोइरालाकी श्रीमती मानकुमारी सुब्बेनीसँग छोराछोरीका साथ बस्न थाले । मानकुमारी सुब्बेनी ६८ वर्ष पुगेपछि काशीवास जान लाग्दा मृत देवर कृष्णप्रसाद कोइरालाका जेठी श्रीमती मोहनकुमारी र कान्छी श्रीमती दिव्याकुमारीका नाममा बकसपत्र गरिदिइन् ।

२००१ माघ १४ मा जुद्धशमशेरको थुनामा पिता कृष्णप्रसादको मृत्यु भयो । त्यसपछि बीपीले २००३ मा नेपाली राष्ट्रिय कांग्रेसको स्थापना गरे ।

२००२ कात्तिक २ मा मानो छुट्टिई २००३ कात्तिक २६ मा मातृकाप्रसाद, विश्वेश्वरप्रसाद, केशवप्रसाद, तारिणीप्रसाद र गिरिजाप्रसाद कोइरालाको अंशबन्डा भएको कागज देखिन्छ । कृष्णप्रसादका दाजु सुब्बा नारायणप्रसाद कोइराला निःसन्तान थिए । उनकी श्रीमती मानकुमारी सुब्बेनी उपाध्याय पनि सरकारी जागिरे थिइन् । श्रीमान् नारायणप्रसाद कोइरालाको निधनपछि मानकुमारी काशीवास गइन् । काशीवास जाँदा उनले आफ्नो भयभरको श्रीसम्पत्ति कोइराला परिवारलाई सुम्पिइन् । सुब्बेनीले देवर कृष्णप्रसादका श्रीमतीलाई बकसस्वरूप करिब ४/५ सय बिघा जग्गा दिएकी थिइन् ।

कृष्णप्रसादका दुई श्रीमती मोहनकुमारी पिताजी मातृकाकी आमा र दिव्याकुमारी बीपीकी आमाले करिब ५/६ सय बिघा जग्गा बकसमा पाएका हुन् । परिवार छुट्टिएपछि त्यो सम्पत्ति मातृका र बीपी दुवैतिरका दाजुभाइलाई ५/२ भाग गरी भागबन्डा लगाइएको थियो । बीपी, मातृका, केशव, तारिणी, गिरिजाप्रसाद र आमाहरू गरी बकस सम्पत्ति सगोलबाट छुट्टिँदा ७ भाग लगाइएको थियो । छुट्टिएपछि कोइराला परिवारले सुब्बेनीले दिएको सम्पत्ति आ-आफ्ना नाममा दर्ता गराए ।

अझ रोचक किस्सा त के भने सुब्बेनी मानकुमारी निःसन्तान भएकाले जायजेथा कोइराला परिवारलाई बकस दिंदा कानुनी झमेला उठेको थियो, साक्षी बस्ने सन्दर्भमा । साक्षी बस्दा सहोदर दाजुभाइले सहीछाप लगाउनुपर्थ्यो । तर, सुब्बेनीका कोही पनि दाजुभाइ त्यहाँ थिएनन् । त्यस समस्यालाई पार लगाउन पिताजी मातृका र बीपीले आफ्नो कोइराला थरलाई उपाध्याय बनाउनुपरेको थियो । साक्षीका रूपमा कोइरालाबाट उपाध्याय बनेपछि मानकुमारी सुब्बेनीको बकस सम्पत्तिले बल्ल वैधानिकता पाएको थियो ।

विराटनगरमा रहेको अहिलेको कोइराला निवास पनि उनै सुब्बेनीले काशीवास जाँदा कोइराला परिवारलाई बकसमा दिएकी हुन् । त्यो अद्यापि कमलप्रसाद कोइराला, विजय, नोनापुत्र निरञ्जन र शेखर, तारिणीपुत्र ज्योति र गिरिजापुत्री सुजाता कोइरालाको नाममा छँदैछ । यसरी सुब्बेनीले बकसमा दिएको करिब ४/५ सय बिघा सम्पत्ति मातृका र बीपीतिरका ४ भाइ र आमालाई समेत भागबन्डा गर्दा टुक्राटुक्रा भयो । अहिले कोइराला परिवारभित्रकै केही सदस्यले बकस सम्पत्ति बिक्री गरेर काठमाडौंमा घर बनाएका छन् । केही सय बिघा अहिले पनि दुवैतिरका सन्तानको बकस सम्पत्ति छ ।

■ **प्रस्तुति : गोकुल अर्याल**

प्रवेश

नेपालबाहिर

मुम्बई पुलिसको रमाइलो काइदा

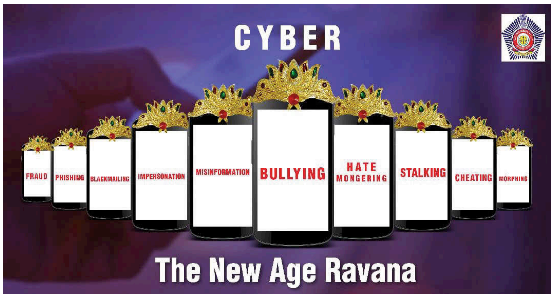
CYBER
FRAUD
PHISHING
BLACKMAILING
IMPERSONATION
MISINFORMATION
BULLYING
HATE MONGERING
STALKING
CHEATING
MORPHING
The New Age Ravana

आफ्नो ट्वीटर अकाउन्टलाई अन्तर्क्रियात्मक बनाउन मुम्बई पुलिसले निकै रमाइला पोस्टहरू गर्दै आएको छ । कहिले चलनचल्तीका ट्रोल र मिमलाई परिमार्जित गरी त कहिले चलचित्र, टिभी शृंखला, कार्टुन, किताब आदिका सन्दर्भ तथा संवाद उद्धृत गरी आफ्ना फलोअर्सलाई आवश्यक सूचना दिने कार्य यस अकाउन्टले गर्छ ।

हालै ह्यारी पोटर एन्ड द डेथ्ली ह्यालोजको वाक्यांश प्रयोग गरी सडक दुर्घटनाबारे सचेतता जगाएको मुम्बई पुलिसको चर्चा थप चुलिएको छ । यसअघि स्कुबी डु नामक कार्टुनको जीआईएफ बनाई यसले लेन अनुशासन पालना गर्नुपर्छ भन्ने सन्देश दिएको थियो । साइबर अपराधबारे सन्देश दिन यस अकाउन्टले पोस्ट गरेको तस्बिर पनि निकै रूचाइयो । गम्भीर पोस्ट गर्ने अन्य अकाउन्टभन्दा नयाँ तरिकाले सर्वसाधारणसँग अन्तर्क्रिया गर्ने मुम्बई पुलिसको यो काइदालाई धेरैले रूचाएका छन् भने केहीले 'बच्चाको जस्तो काम' पनि भन्ने गरेका छन् ।

तस्बिरमा इतिहास

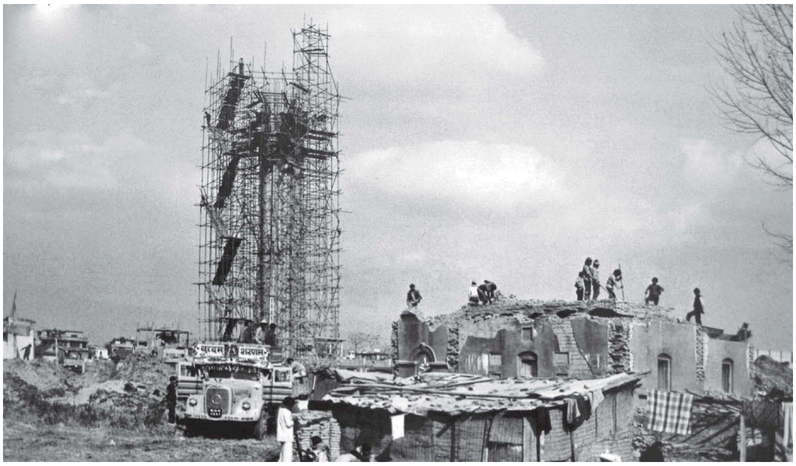

नयाँ सपना... २६ वर्षअघि नयाँ बानेश्वरस्थित वीरेन्द्र अन्तर्राष्ट्रिय भवन निर्माण हुने क्रममा ।

साताका चर्चित

मोहनराज शर्मा
साहित्यकार

नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा निरन्तर लागेबापत घटराज भट्टराई पुरस्कार घोषणाका लागि ।

सुलभ मास्के
फुटबलर

एफएफए कपमा उनले प्रहार गरेको गोललाई अस्ट्रेलियन फुटबल संघले वर्षभरिका उत्कृष्ट गोलमा मनोनयन गरेकाले ।

मीरा राई
अल्ट्रा ट्रेल धावक

न्युयोर्कको म्यानह्याटनमा आयोजित कार्यक्रममा 'गेम चेन्जर अवार्ड २०१८' प्राप्त गरेकाले ।

प्रिन्स दाहाल
खेलाडी

दुबईमा आयोजित अन्तर्राष्ट्रिय ब्याडमिन्टन प्रतियोगितामा स्वर्णपदक जितेकाले ।

सोझै रवीन्द्र मानन्धर

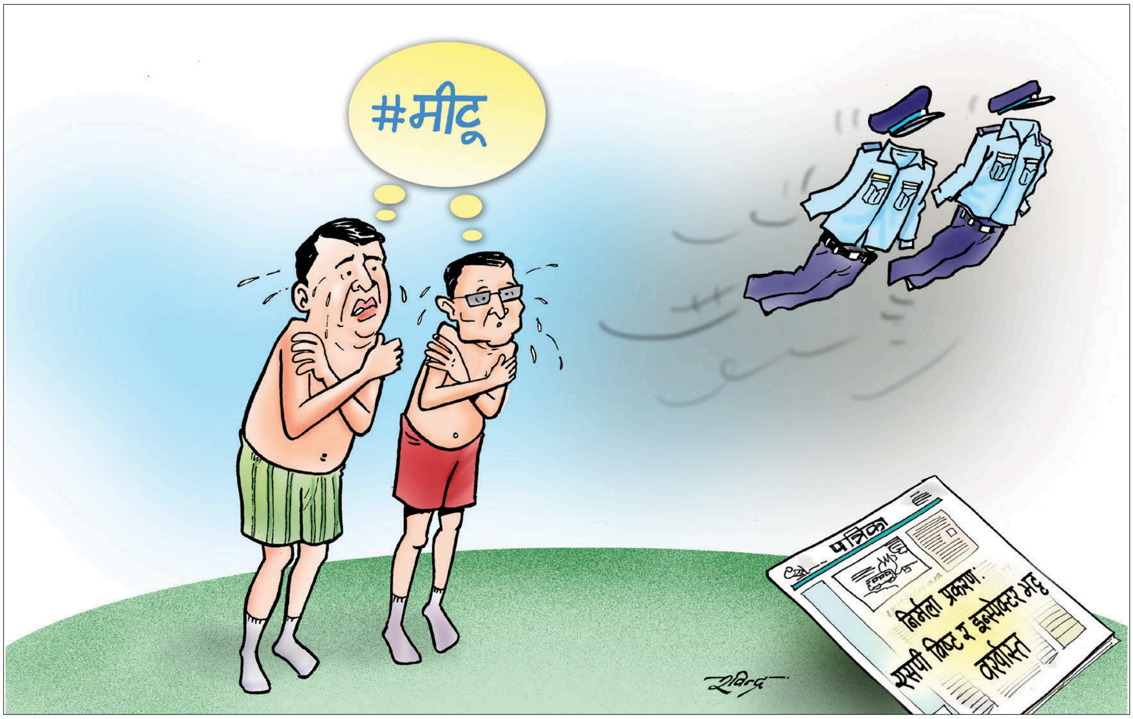
#मीटू
पत्रिका
निर्मला प्रकरण: एसपी बिष्ट र इन्स्पेक्टर मल्ल बर्खास्त

तथ्यचित्र

मानव विकास सूचकांक (एचडीआई) मा नेपालको अवस्थिति

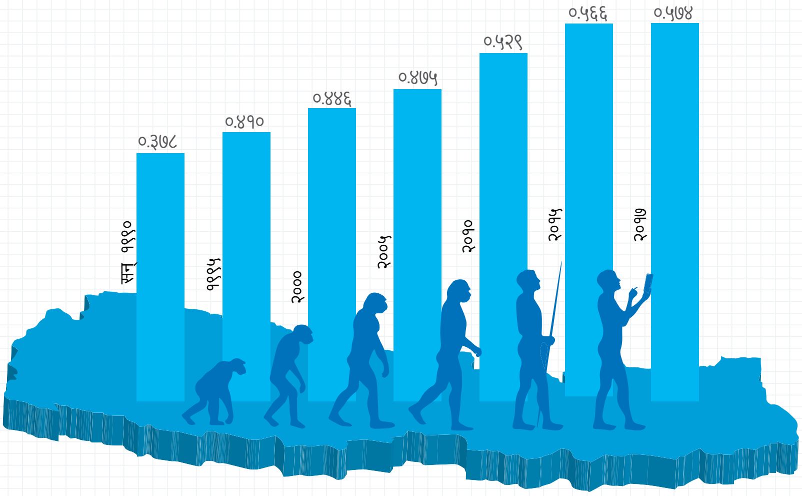

स्रोत : नेपाल इन डाटा

सुर बेसुर

हामी सबै नेताहरू गुट खेलाउँदै आएका हौं । आफ्नालाई च्याप्ने र अरूलाई लडाउने बानी परेका हामीले यो देश नै हाम्रो जिम्मामा आइसक्यो भन्ने अनुभूति गर्न सकेका छैनौं । दुई तिहाइ बहुमतको नेतृत्व गर्दा पनि मनस्थितिमा चाहिँ हिजोकै अवस्थामा छौं । दुई तिहाइ भएपछि किन चाहियो मार्क्स ? किन चाहियो लेनिन ?

राम कार्की
सांसद, नेकपा
अनलाइनखबर

समृद्धिका लागि टीका

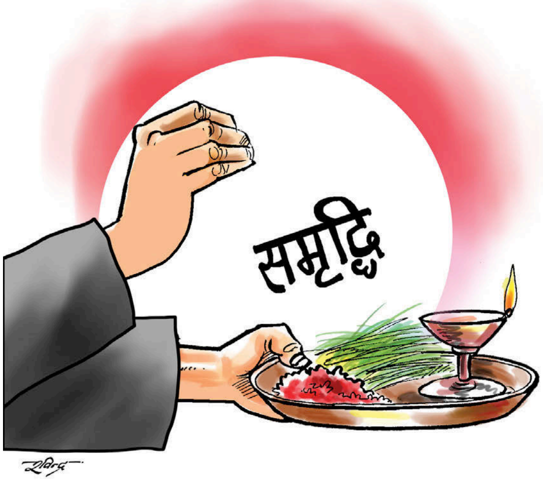

यसपटकदेखि प्रधानमन्त्रीले दसैँको टीका लगाइदिन थाले । राणाकालमा राजाले टीका लगाइदिने कार्यपछि प्रधानमन्त्री बनेका श्री ३ महाराजहरूले पनि टीका लगाइदिने चलन थियो क्या रे ! पञ्चायतकाल र त्यसपछिको प्रजातन्त्रकालमा आएर त्यो चलन हट्यो । अब गणतन्त्रकालमा आएर त्यसलाई पुनः चालू गरिएको छ । आखिर दुई तिहाइ बहुमत भएको प्रधानमन्त्री हो, श्री ३ भन्दा के कम !

प्रधानमन्त्रीले समेत टीका लगाउन थालेपछि केही मानिसले प्रश्न उठाउन थाले, 'प्रधानमन्त्रीले टीका लगाइदिनुपर्ने कारण के हो ?'

प्रधानमन्त्रीले अस्ति जो टीका लगाइदिनुभयो, त्यो वास्तवमा समृद्धिका लागि लगाइदिएको टीका हो । त्यसलाई समृद्धिको टीका भने पनि हुन्छ । किनभने, प्रधानमन्त्रीले समृद्ध नेपाल बनाउने घोषणा गरिहाल्नुभयो । अब त्यसलाई पूरा गर्ने दायित्व दुर्गा माताको काँधमा जो आएको छ । दुर्गा माता खुसी हुनुभयो भने नेपाल समृद्ध बन्ने पक्का छ । त्यसैले पनि यो टीका परियोजना अगाडि सारिएको हो । अब हेर्नुस्, ज-जसले यो टीका लगाउँछन्, उनीहरू समृद्ध बन्ने पक्का छ । जसले लगाउँदैनन्, त्यो समृद्ध भए पनि अब कंगाल बन्न बेर छैन । किनभने, प्रधानमन्त्रीको हातबाट टीका नथाप्नेलाई समृद्ध बन्ने अधिकार पनि हुने छैन ।

सुरेश किरण

अनेकौं 'मी टू'

विश्वभरि मच्चिँदै आइरहेको 'मी टू' अभियान अहिले नेपालमा पनि छिर्न खोज्दैछ । टाउको छिराइसक्यो । अब जिउ छिराउने प्रयासमा छ । बलात्कारलगायत विभिन्न प्रकारका यौन शोषणको सिकार भएका पीडितले आफू कोबाट, कहिले, कसरी, कहाँ, कस्तो खाले शोषणमा परेको भन्दै भण्डाफोर गर्न यो अभियान चलाएका रहेछन् । नेपालमा पनि यसको गन्ध त आइसक्या छ । तर, पूरै खुल्न भने अझै सकेको छैन । पूरै खुल्न नसकेपछि 'मी टू' अभियानमा सरिक भएका पीडितले आ-आफ्नो पीडा आ-आफूमै सेयर गरेका छन् । तीमध्ये केही पीडितको नाम र उनीहरूले भोगेको पीडा भने यस्तो छ :

म लोकतन्त्र । म यही देशमा जन्मेकी लोकतन्त्र हुँ । तर, जन्मेको केही समयपछिदेखि नै म बलात्कारको सिकार भएकी छु । मलाई बलात्कार गर्ने बलात्कारीहरू ठूल्ठूलो ओहोदामा बस्ने शक्तिशाली व्यक्ति हुन् । सबैको नाम लिन सक्दिनँ । बलात्कृत भने म हरेक दिन भइरहेकी छु ।

म यो देशको न्याय हुँ । म पनि हरेक दिन बलात्कारको सिकार भइरहेकी छु । सबै पीडकको नाम लिन सक्दिनँ । तर, यतिचाहिँ भन्छु, म आफ्नै घरमा मलाई नै संरक्षण गर्छु भन्नेहरूबाट बलात्कृत भइरहेकी छु ।

मेरो नाम गणतन्त्र हो । म झन् गणतन्त्रवादीहरूबाटै बलात्कृत छु । मलाई जसले यो ठाउँमा ल्याएर राखे, आज म उनीहरूबाटै बलात्कारको सिकार भएकी छु ।

म समावेशी हुँ । सुरुमा मलाई सबैले मन पराएका थिए । तर, एक दिन कसले हो ममाथि एसिड प्रहार गर्‍यो । अहिले म कुरूप अनुहार लिएर बाँच्न विवश छु । त्यसैले खुलेर होइन, लुकेर बस्छु ।

मचाहिँ शान्ति हुँ । केही वर्ष अघिसम्म म घोर अशान्तिको बन्दी थिएँ । शान्तिकामीहरूले मलाई मुक्त पारे । आज त्यही मुक्तिकामीहरूले ममाथि शोषण गरिरहेका छन् ।

'मी टू' मा विवरण लेख्नेहरूको यो सूची लामै छ । तथापि, हाम्रो 'मी टू' अभियानमा कस्ता पीडितहरू रहेका छन् भन्ने संकेत त यही सूचीले दिन्छ होला नि, दिँदैन र ?

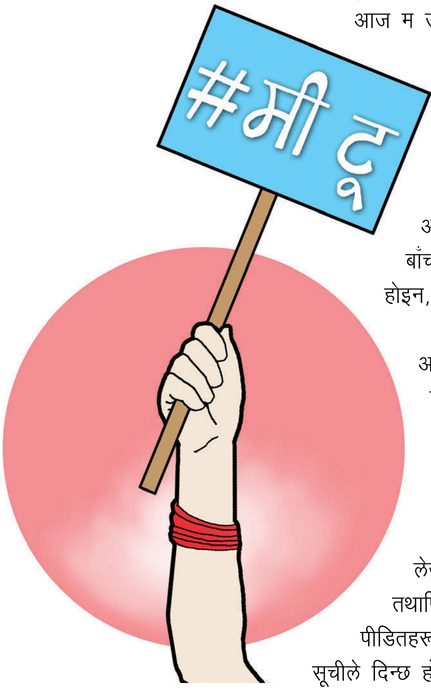

घुँडातन्त्र !

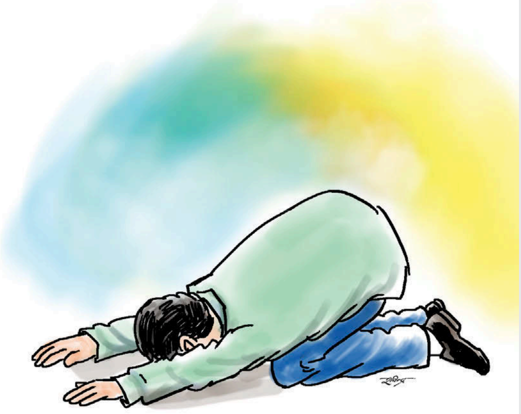

देशमा प्रजातन्त्र, लोकतन्त्र, गणतन्त्र हुँदै अब घुँडातन्त्र आएको छ । घुँडातन्त्र नामबाटै प्रस्ट छ, यो घुँडामा आधारित तन्त्र हो । जुन तन्त्र घुँडाको बलमा अडेको हुन्छ, त्यसलाई घुँडातन्त्र भनिन्छ । यो तन्त्रमा जनताले जे गरे पनि घुँडाले टेकेर गर्नुपर्ने हुन्छ । सरकारसमक्ष न्याय माग्ने, अधिकार माग्ने, बजेट माग्ने, विकास माग्ने सम्पूर्ण काम घुँडा टेकेर गर्नुपर्छ ।

गणतन्त्र भनेको राजतन्त्रभन्दा बलियो हुन्छ भन्थे । वास्तवमा हो रहेछ । किनभने, गणतन्त्रमा जनताका छोराछोरी राष्ट्रप्रमुख बन्न सक्छन् । जबकि, राजतन्त्रमा राजाकै छोरा मात्र राष्ट्रप्रमुख बन्छ सक्छ । जनताको साथ हुने भएकाले गणतन्त्र बलियो हुने हो । यो तन्त्र यति बलियो हुन्छ कि यसले ठूल्ठूला मानिसलाई पनि आफ्नासामु घुंडा टेकाउन सक्छ । सेनाका प्रमुख, प्रहरीका प्रमुख, अदालतका प्रमुख, जोसुकै होस्, यो तन्त्रमा आएपछि घुंडा टेक्नैपर्छ ।

त्यसमाथि देशमा दुई तिहाइ बहुमतको सरकार छ । त्यही दुई तिहाइ बहुमतले छानेको राष्ट्रपति छ । अनि, घुंडा नटेकेर सुख ? देशमा यति शक्तिशाली सरकार बनेको किन ? त्यही घुंडा टेकाउन न हो !

झटारो

उखाने बखान

लक्ष्मण गाम्नागे

छोराले दसैँका लागि नेपाली होमवर्क भन्दै एक भारी उखान लिएर आएछ स्कुलबाट । उखानहरूको अर्थ खुल्ने गरी वाक्य बनाउनुपर्ने रहेछ । मैले ती उखान सरसर्ती देख्नेबित्तिकै यो कुनै वर्तमान सरकारको अन्धभक्त शिक्षकले दिएको गृहकार्य हुनुपर्छ भन्ने अनुमान गरिहालेँ । निकै मिहिनेत गरेर उसले ती उखानलाई वाक्यमा प्रयोग गरेछ । उसले बनाएका वाक्यमध्ये सरकार र दुनियाँदारका लागिसमेत अति उपयोगी हुने देखिएकाले केही नमुना वाक्यहरू सार्वजनिक गरिएको छ, जो यसप्रकार छन् :

१) प्रधानमन्त्री ओलीबाट हामीले साह्रै ठूलो आशा गरेका थियौं । तर, उनका काम हेर्दा *आश गरेको केटो जेठाजु पऱ्यो* भनेजस्तो पो हुन लाग्यो ।

२) आफ्नै पार्टीको सरकार भएर पनि के गर्नु, *नखाऊँ भने दिनभरिको सिकार, खाऊँ भने कान्छा बाबुको अनुहार*जस्तो दिग्दारलाग्दो भइगो ।

३) *नमच्चिने पिङ्का सय झड्का* भन्थे, हाम्रो काठमाडौँ महानगरका मेयरले चुनाव लड्ने बेलामा घोषणा गरेका योजना त सय मात्र होइन 'एक सय एक झड्का' नै सावित भए नि !

४) यो गर्छु र त्यो गर्छु भनेर हजार थरी घोषणा गर्नुभन्दा दुई-चारवटा राम्रा काम गरेर देखाउनु नि यो सरकारले, *भुक्ने कुकुरले टोक्दैन* भन्ने उखानलाई किन चरितार्थ गर्नु ?

५) आफूले राम्रा काम गरेको भए विरोधीहरूले बोल्ने ठाउँ हुँदैनथ्यो नि । आफू नचाहिने नचाहिने काम गर्ने अनि आलोचना गर्नेसँग रिसाएर हुन्छ प्रधानमन्त्रीले ? *किन रोइस् मंगले आफ्नै ढंगले* भनेजस्तो ।

६) *जुन जोगी आए पनि कानै चिरेका* भनेझैँ के-के न गर्छु भन्दै ठूलो हल्ला मच्चाएर चुनाव जिते, दुई तिहाइ पनि ल्याए, अबचाहिं केही होला भनेको, सिन्को भाँचेनन् ।

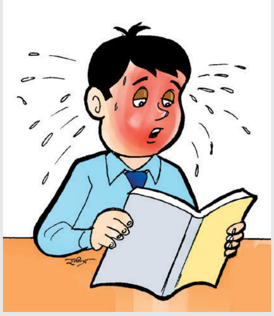

७) पहिलोपल्ट मन्त्री हुँदा त दुई-चारवटा टाकटुके काम गरेर नाम पनि कमाएका थिए यी महानुभावहरूले । अहिले पनि केही गरेर देखाउलान् कि भनेको, यिनीहरू त *हेर्नका डाल, ढिँडाका काल* मात्रै पो ठहर भए बा !

८) सरकारको काम गराइ हेर्दा भान्साभान्सामा ग्यासको पाइप, पूर्व पश्चिम रेलमार्ग, पानीजहाजको यात्रा भन्ने कुरा पनि *आकाशको फल आँखा तरी मर्* भन्याजस्तो मात्रै त होला नि !

९) नेपालका वामपन्थीहरूले चुनावका बेला दिएको धाक सुन्दा यसबेला नेपाल स्वर्गका छेउछाउ पुगिसक्नुपर्ने हो । तर, के गर्नु, *धाकभन्दा धक्कु ठूलो हिंड्न लाग्दा खुट्टो लुलो* भनेझैँ सरकारमा गएपछि यिनीहरूको स्वर नै लर्बराउन थालिगो ।

१०) जनता पानी माग्छन्, सरकार पानीजहाज दिन्छु भन्छ, जनता सडक माग्छन्, सरकार रेलमार्ग दिन्छु भन्छ, जनता गाडी चलाइदेऊ भन्छन्, सरकार दुई-चारवटा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल नै बनाइदिन्छु भन्छ । हैन यो त *कपाल दुःखेको औषधी नाइटोमा लाई*जस्तो भएन र भन्या ?

११) काम गर्नु छैन, खालि समृद्धिका सपना सुन्दासुन्दा वाक्कै लागिसक्यो, *धेरै खाएपछि चिनी पनि तीतो हुन्छ भन्थे* हो रहेछ ।

१२) जनताले त्यत्रो दुई तिहाइ मत दिएर चुनाव जिताउँदा पनि माखो मार्न नसक्ने सरकारलाई हामी सर्वसाधारणले के नै गर्न सक्छौं र ! *भीरमा जाने गोरूलाई रामराम भन्न सकिन्छ, काँध हाल्न सकिन्न* भन्ने त उखानै छ नि !

१३) यही पारा हो भने हाम्रा प्रधानमन्त्री ओलीजीको पनि पाँच वर्षपछिको हालत उही *मच्चियो मच्चियो थच्चियो* हुने त होला ।

तस्करी गरिएका गोरु

जे पाण्डे

जोत्न भन्दै काट्न लैजाँदै

सरकारी संयन्त्रको मिलेमतोमै पश्चिमदेखि पूर्वी तराईका जिल्लामा संगठित गोरु तस्करी

जे पाण्डे /नेपालगन्ज

बर्दिया फुटाहा-६ मा सञ्चिता गुरुङ नामकी कुनै महिला छैनन् । न उनले ३ जोर गोरु कहिलै पालेकी छन्, न त कुनै पशु हाटबजारमा लगेर बिक्री नै गरेकी छिन् । हुँदै नभएकी महिलाले गोरु पाल्ने र बिक्री गर्ने कुरै भएन । तर, गोरु तस्करले एउटै रंगका (सेतो) ६ वटा गोरु हाटबजारमा ल्याएर २३ हजार रुपैयाँमा उनले बिक्री गरेको नक्कली कागज तयार पारे । फुटाहा ६ नम्बर वडामा नभई २ नम्बरमा पर्छ । सबै विवरण झूटो र काल्पनिक बनाए ।

जमुनी- ९ की हिरा पुनबाट सेतै रंग र कालो पुच्छर भएका ५ वटा गोरु १८ हजार २ सय रुपैयाँमा खरिद गरेको अर्को कागज बनाए । जबकि, जमुनी वडा- ९ मा नभई २ नम्बरमा पर्छ । यति मात्रै होइन, प्रेमप्रसाद जैसीबाट पनि सेतो रंग र कालो पुच्छर भएका ६ वटा गोरु २२ हजार २ सय रुपैयाँमा किनेको थप नक्कली प्रमाण तयार पारे ।

अचम्म के भने जति किसानसँग गोरु किनेको नक्कली रसिद बनाइएको छ, सबैका गोरुको रंग सेतो, सिङ ठाडो, पुच्छर र खुर कालो भनिएको छ । जमुनीका तीन किसानपछि बर्दिया मोहम्मदपुरका जाविर अहमदसँग किनेको भनिएका ६ वटा गोरुको रंग पनि सेतै र पुच्छर कालो छ । मूल्य २२ हजार ५ सय रुपैयाँ । खरिद गरेको नक्कली रसिदमा सबै बिक्रेताको ल्याप्चे लगाइएको छ- त्यो पनि एउटै आकारको । दस्तखत कसैको छैन ।

बर्दियाको फुटाहा गाउँ पुनर्बास बस्ती हो । गाउँमा ३ /४ हल गोरु पाल्ने कुनै किसान छैनन् । बस्तीमा अशक्त र वृद्धवृद्धाबाहेक अनपढ कोही छैनन् । पशुहाटसम्म जान सक्ने छन् । तर, तस्करले नक्कली कागजमा किसानको काल्पनिक नाम भर्ने र उनीहरूको ल्याप्चे आफैँ लगाउँछन् । जमुनी र फुटाहा तस्करीको सहज मार्ग पनि हो । सीमानजिकको बस्ती भएकाले उक्त ग्रामीण क्षेत्रबाट वर्षौंदेखि गोरु तस्करी हुँदै आएको छ । विभिन्न संयन्त्रको मिलेमतो छ । उनीहरूकै सेटिङमा भारतबाट भन्सार छलेर ल्याइएका गोरु बंगलादेश तस्करी हुँदै आएको छ ।

सर्लाही नवलपुरस्थित ब्रह्मबाबा सप्लायर्सले गुलरिया नगरपालिका कार्यालय

बर्दियाद्वारा सञ्चालित पशु हाटबजारबाट जमुनी र फुटाहाका ती व्यक्तिसँग खरिद गरेको नक्कली कागजातका आधारमा ट्रकका ट्रक गोरु पूर्वी क्षेत्र हुँदै बंगलादेश पठायो, १९ वैशाखमा । त्यो पनि बर्दिया, बाँके, दाङ, कपिलवस्तु, रूपन्देही, नवलपरासी, चितवन र पर्साको मुख्य महेन्द्र राजमार्गका दर्जनौं चेक पोस्ट हुँदै ।

संगठित रूपमा तस्करीका ट्रक पश्चिमबाट पूर्व पुग्दासम्म कुनै प्रहरीको नजरमा परेनन् । किनकि, गोरुको अवैध धन्दामा सरकारी उच्च पदाधिकारीसमेतको मिलेमतो रहेको प्रहरी स्रोतको दाबी छ । तल्लो तहका प्रहरी तस्करी नियन्त्रण गर्न नसक्ने बताउँछन् ।

अपवादका रूपमा भारत हुँदै बंगलादेश पठाउन लैजाँदै गरेका २५ वटा गोरु इलामको पशुपतिनगरमा प्रहरीले पक्राउ गर्‍यो, ११ साउनमा । मानेभन्ज्याङतिरको भित्री बाटो हुँदै लैजान लागेको ना६ख ५६२ नम्बरको ट्रकसहितका गोरु पक्राउ परे पनि मुख्य तस्करसम्म प्रहरी पुग्न चाहेन । नियन्त्रणमा लिएको ट्रकसहितको गोरु भन्सारलाई बुझाइदिएपछि त्यत्तिमै अनुसन्धानको दायित्व सकियो ।

असार तेस्रो साता ना४ख १७१७ र ना६ख १६५३ नम्बरका दुइटा ट्रकमा ३८ वटा गोरु सर्लाही लैजाँदै गर्दा महेन्द्र राजमार्गमा पर्ने दाङको अमिलियामा स्थानीयले नियन्त्रणमा लिएर प्रहरीलाई बुझाए । इलाका प्रहरी कार्यालय अमिलियाले नक्कली र सक्कली कागजात छुट्याउन त परै जाओस्, गोरुसहितका ट्रक छाडिदियो, २० असार राती ।

अमिलियामा अड्चनमा परेका ती गोरुसहितका ट्रक कपिलवस्तु हुँदै भारत लैजाने योजना थियो । भन्सारले नमानेपछि फर्काएर बर्दियाको राजापुर पुर्‍याइयो । उताबाट पनि लैजान नसकेपछि पुनः सर्लाहीबाट सीमापार गर्न लैजाँदै गर्दा नियन्त्रणमा परेका हुन् ।

प्रदेश ५ का प्रहरी नायव महानिरीक्षक शेरबहादुर बस्नेत भन्छन्, “गोरु तस्करी निरुत्साहित गर्न भनेका छौं । तस्करले सबै कागजी प्रक्रिया पुर्‍याउने हुँदा नियन्त्रणमा लिन नसकिएको हो ।” गोरु पक्राउ गर्न थाल्दा झापामा अर्गानिक खेतीका लागि गोबर चाहिएकाले लैजान लागेको जवाफ दिने गरेको उनी स्वीकार्छन् ।

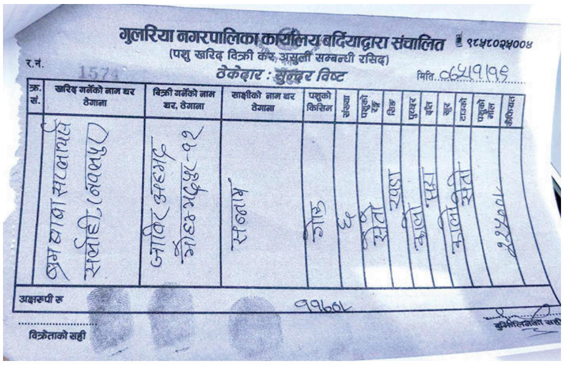

नक्कली कागजात

गुलरिया नगरपालिका कार्यालय बर्दियाद्वारा संचालित ☎ ९८५८०२५००४
(पशु खरिद बिक्री कर असुली सम्बन्धी रसिद)
र.नं. 1574
ठेकेदार : सुन्दर विष्ट
मिति ०७५।१।१९

क्र.सं.	खरिद गर्नेको नाम थर ठेगाना	बिक्री गर्नेको नाम थर, ठेगाना	साक्षीको नाम थर ठेगाना	पशुको किसिम
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	गोरु

अक्षरुपी रु
बिक्रेताको सही
नगरपालिकाको सही

उत्तर प्रदेश र बिहारसँग सीमा जोडिएका तराईका सबै जिल्लाबाट गोरु तस्करी हुँदै आएको छ । भारतमा भारतीय जनता पार्टी (भाजपा) ले बहुमत ल्याएर सरकार बनाएलगत्तै नेपालको बाटो भएर गोरु तस्करी बढेको हो । भारतमा दुई वर्षदेखि गोरु काट्न र एउटा प्रदेशबाट अर्को प्रदेशमा लैजान प्रतिबन्ध लागेलगत्तै मासु व्यापारीले त्यहाँबाट अवैध रूपमा भित्र्याएका गोरु नेपालको पूर्वी नाका हुँदै बंगलादेश र भुटान लैजाने गरेका छन् ।

सहज ढुवानीका नाममा विभिन्न सरकारी निकायबाट कृषि प्रयोजनका लागि लैजाने भन्दै सिफारिस पत्र बनाउने गरिन्छ । त्यस्ता सिफारिस धेरैजसो नक्कली हुन्छन् । पशु क्वारेन्टाइन र भन्सार कार्यालयसम्मको कागजी प्रक्रिया पनि मिलाउने गर्छन् । पशु चिकित्सकले व्यावसायिक नाममा रकम लिएर तस्करी हुने गोरुको स्वास्थ्य परीक्षण गरिदिन्छन् । तस्करी बढ्नुको अर्को कारण राजनीतिक संरक्षण पनि हो । एक प्रहरी अधिकृत भन्छन्, “तस्करी नियन्त्रण गर्न खोज्दा गृह मन्त्रालयबाट दबाब आउँछ ।” चौपाया तस्करीमा प्रहरीको तल्लोदेखि माथिल्लो तहसम्मको मिलेमतो छ ।

कृषि कार्यमा यान्त्रिक उपकरण प्रयोग बढ्दो छ । गोरुले जोत्नेको संख्या घट्दो छ । तर, कृषिसँग सम्बन्धित सरकारी निकायको सिफारिसले तस्करलाई सघाउ पुर्‍याएको छ । कपिलवस्तुका सांसद अभिषेकप्रताप शाहले संगठित तस्करी रोक्न भारतका केन्द्रीय गृहमन्त्री राजनाथ सिंहलाई पनि आग्रह गरेका थिए । उनले दिल्ली गएका बेला नेपालको बाटो भएर भारतबाट ल्याइएका गाईगोरु बंगलादेश तस्करी हुँदै आएको जानकारी मात्र गराएनन्, नियन्त्रणको अपेक्षा पनि राखे । तर, तस्करी नियन्त्रण हुनुको साटो झनै मौलाएको छ ।

सीमामा तैनाथ भारतीय सीमा सुरक्षाबल पनि तस्करीप्रति मौन छ । उत्तर प्रदेशका किसानले पालेका गोरु स्वस्थ र अग्ला हुने हुँदा मासु धेरै हुन्छ । बंगलादेश र भुटानमा यस्तै गोरुको खपत बढी हुन्छ । बंगलादेशमा जिउँदै र भुटानमा भने काटेको मासु निर्यात हुन्छ ।

पश्चिमबाट संकलन गर्दै लगेका गोरु पूर्वको मेचीनगर सतीघट्टा, ज्यामिरगढी, भद्रपुर, महेशपुर, पृथ्वीनगरलगायतका स्थानबाट सीमापार गराइन्छ । गाईगोरुको तस्करी हुने जिल्लामा रौतहट पनि पर्छ । बारा, पर्सा र सर्लाहीमा पनि तस्करको बिगबिगी रोकिएको छैन ।

पशु हाटबजारबाट खरिद गरेको कागज बनाउन कतैकतै पशु क्वारेन्टाइनका कर्मचारीको मिलेमतो हुने गरेको छ । नेपालगन्ज नाकास्थित पशु क्वारेन्टाइन चेकपोस्टका पशु चिकित्सक रामसेवक त्रिपाठी भन्छन्, “यो नाकाबाट एउटै गोरु गएको छैन । बाहिरबाटै लैजान्छन् । निजी लाइसेन्स लिएका डाक्टरले पनि सिफारिस गरिदिन्छन् । सबै कागज मिलाउँछन् । हामीले केही गर्न सक्दैनौं । यसले गर्दा संस्थागत तस्करी नियन्त्रणमा आउन नसकेको हो ।”

चरिचरणमा लगाउने भन्दै सीमापारिबाट ल्याइएका गोरु दशगजा हुँदै बिनाभन्सार नेपाल भित्र्याइन्छ । तिनै गोरु नेपाली किसानसँग किनेको नक्कली प्रमाण बनाउने गरिएको हो । तस्करी छूट भएपछि दुई वर्षयता मुख्य नाका नेपालगन्जको रुपैडिहामा एक हल गोरुको पशु क्वारेन्टाइन भएको छैन । एउटै गोरु नभएका नेपाली किसानसँग ३-४ हल गोरु किनेको नक्कली कागजातका आधारमा खुलेआम ओसारपसार हुँदासमेत प्रहरी-प्रशासनका अधिकारी बेखबर छन् ।

‘सेटिङ’ मा हुने तस्करी मौलाएकै बेला बाँकेको डुडुवा गाउँपालिका-४ खालेमशाहबाट ४३ वटा गोरु प्रहरीले नियन्त्रणमा लिए पनि त्यसै छाडिदियो । अहिले बाँकेको राप्ती नदी पूर्वतिरबाट ढुवानी गरिन्छ । जिल्ला प्रहरी कार्यालय बाँकेका प्रहरी उपरीक्षक अरुण पौडेल खुलेआम हुँदै आएको तस्करीबारे पनि बेखबर छन् । भन्छन्, “गोरुको अवैध तस्करी कतै भएको छैन ।” जबकि, तस्कर हुने गाईगोरु शमशेरगन्जको जंगलबाट राती लोड गरिन्छन् । ने

लाल सलाम कमरेड

[सुप्पत बात]

सुरेन्द्र लाभ

चल्तीको 'जय नेपाल दाजु' कै बीच नेपालमा भित्रियो 'लाल सलाम कमरेड ।' नेपाली कम्युनिस्ट आन्दोलनको मूल मन्त्रझैँ बनेर यो शब्दावली विकसित भयो । 'जय नेपाल संस्कृति' बारे अघिल्लो स्तम्भमै चर्चा गरिसकिएकाले यहाँ दोहोऱ्याइरहनु परेन । यति भनौँ, 'जय नेपाल' ले एक किसिमको सोपान सिर्जना गरेको थियो, 'कमरेड' ले क्रान्तिकारी बन्धुत्वको बोध । 'लाल सलाम' को अभिवादनमा गजबको जादूयी शक्ति थियो । एकअर्कालाई भेट्दा कस्सिएर हात मिलाउँदै 'कमरेड लाल सलाम' भन्दा यो जादूमा धेरै गुणा वृद्धि भइहाल्थ्यो । कांग्रेस नेताहरू पनि भन्ने गर्थे- 'कम्युनिस्टहरूको हात मिलाउने तरिकामा गजबको शक्ति छ । झन् कमरेड लाल सलाम भन्दा त क्रान्तिको बिगुल फुकेको अनुभूति हुन्छ ।'

पञ्चायतकालभरि दलहरू प्रतिबन्धित अवस्थामा थिए । थुप्रै कम्युनिस्ट पार्टीहरू मधेसको समथर मैदानदेखि पहाडको कुनाकाप्चासम्म भूमिगत अवस्थामा कार्यरत थिए । त्यस्तो कालरात्रिमा पनि जब कुनै कम्युनिस्ट पार्टीको सानो बैठक 'कमरेडहरू लाल सलाम' को उद्घोषबाट सुरु हुँदा माहोलमा नयाँ ऊर्जा थपिन्थ्यो । भूमिगत बैठक भए पनि तालीको गडगडाहटबाट वातावरणमा क्रान्तिको लहर उठ्थ्यो । 'कमरेड लाल सलाम' भन्नासाथ 'म एक्लै छैन यो क्रान्तिमा, मसँग संसारभरिका सर्वहारा छन्' भन्ने बोध तत्क्षण हुन्थ्यो ।

पञ्चायत गयो । देशमा बहुदलीय व्यवस्था आयो । कतिपय कम्युनिस्ट पार्टीहरू सत्तामा पनि पुगे । सत्ताको स्वादमा कुन्नि के मिसिएको थियो, लाल सलामको शक्ति क्षीण हुन थाल्यो । थाहा छैन, के-कति कारणले कहिले 'लाल सलाम' को सट्टा 'अभिवादन' शब्द नै प्रयोग गर्न थाले नेता/कार्यकर्ता । कतिपय नेता अलमलमा परे- के भनौँ, लाल सलाम अथवा अभिवादन ! यहाँसम्म कि कतिपय कम्युनिस्ट पार्टीहरू पनि अलमलिए । एउटा गान्धीवादी कम्युनिस्ट पार्टी, जो नेकपा माओवादीमा विलीन भयो, त्यो पार्टी धेरै अप्ठेरोमा परेको अनुभूति हुन्थ्यो । त्यस पार्टीका नेता/कार्यकर्ता लाल सलाम, अभिवादन हुँदै नमस्कार, नमस्ते, प्रणामसम्म आइपुगे ।

माओवादीको युद्धताका 'कमरेड लाल सलाम' ले फेरि नवजीवन पायो । बन्द मुठ्ठी जब 'कमरेडहरू लाल सलाम' भन्दै माथि उठ्थ्यो, क्रान्तिकारी भावना सम्पूर्ण शरीरको रगतमा करेन्ट बनेर दौडिन थाल्थ्यो । तर, माओवादी सत्तामा आउनासाथ फेरि लाल सलामको तेज हराउन थाल्यो । अन्ततः सूर्यको रापतापमा समर्पित हुन पुग्यो ।

आज लाल सलाम भन्नेहरूको दुई तिहाइ बहुमतको सरकार छ देशमा । नेपालको राजनीतिक इतिहासको बिरलै संयोगमध्येको हो यो । तर, बन्द मुठ्ठी किन कसिलो छैन ? हात किन क्रान्तिकारी शैलीमा माथि उठिरहेको छैन ? हात मिलाउँदा हुने चुम्बकीय शक्ति खोइ ? कता हरायो लाल सलामको जोश ? सर्वहारा विचार कता लुप्त भयो ? श्रमिक वर्गको चिन्ता कसले गर्ने ? शोषित वर्गबारे कसले सोच्ने ?

सगरमाथामा पुग्न जति सजिलो छ, त्यहाँ लामो समयसम्म टिक्न त्यत्तिकै गाह्रो । एकचोटी पार्टीका सम्पूर्ण अग्रदूतले गम्भीर चिन्तत गर्नैपर्छ । नेपालका प्रत्येक राजनीतिक दल अहिले विभिन्न गुट-उपगुटमा विभाजित छन् । कम्युनिस्ट पार्टीहरूको आन्तरिक बैठकको पुरानो परम्परा रहिआएको छ- आत्मालोचना र आलोचना । यो ठूलो हतियार हो, जसलाई पुनर्जीवन दिन सक्नुपर्छ । चाकडी प्रथा अन्त्य गर्दै प्रणालीबाट चल्ने परिपाटी बसाल्नु जरुरी छ ।

जबसम्म प्रत्येक दल आ-आफ्ना सिद्धान्तमा अडिग, आचरणमा विश्वसनीय र पार्टीमा एकजुट हुन सक्दैनन्, तबसम्म लोकतन्त्र बलियो हुन सक्दैन । अरू दलको नराम्रो पक्ष केलाउनुभन्दा आफ्नै दलमा शुद्धीकरणको प्रक्रिया अगाडि बढाउँदा गणतन्त्र टिकाउ हुन सक्छ ।

कमरेड लाल सलामले दक्षिण एसियाका कम्युनिस्टलाई जोडेकै छ । नेपाललगायत भारत, पाकिस्तान, बंगलादेश आदि सबै देशमा यो कम्युनिस्टहरूको अभिवादन शैली हो । यस आधारमा पनि यसको पुनर्जीवन आवश्यक छ ।

संघलाई उछिन्ने ?

संघीयता कार्यान्वयनका लागि प्रदेशलाई ऐन-कानुन बनाउन दिनुपर्ने माग, तर शीर्ष नेताको आपत्ति

विक्रम रौनियार

^ नेकपा अध्यक्ष प्रचण्ड र मुख्यमन्त्री राउत

अजित तिवारी/जनकपुर

प्रदेशसभा बैठकमा मुख्यमन्त्री मोहम्मद लालबाबु राउतले प्रदेश प्रहरी ऐन रोक्न संघीय सरकारबाट दबाब आएको खुलासा गरे, २१ असोजमा । संघीय सरकारको दबाब उनलाई प्रदेश सरकारकै प्रमुख सचिवमार्फत सुनाइएको थियो । १६ असारमा प्रदेशसभाको बैठकमा पेस गरिएको प्रदेश प्रहरी ऐन विपक्षी दलले ४ महिना अड्काउँदा मुख्यमन्त्री राउतले 'सरकारको मतलब आफ्नो प्रहरी-प्रशासन, बजेट र कर्मचारी हुनु रहेको' भन्दै विपक्षीलाई ऐन पारित गर्न आग्रह गरे । नभन्दै, नेकपाको विरोधका बीच नियम निलम्बन गर्दै २७ असोजमा प्रदेश प्रहरी ऐन बहुमतले पारित भयो । प्रतिपक्षी नेपाली कांग्रेसले ऐनको पक्षमा ध्वनिमत जाहेर गर्‍यो ।

संघीय सरकार मातहतको प्रहरीले नटेरेको गुनासो गर्दै प्रदेश सरकारले संघीय प्रहरी ऐनअघि नै प्रहरी विधेयक ल्याएपछि राजनीति तरंगित बनाएको छ । सत्तारुढ नेकपाका अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड' ६ कात्तिकमा जनकपुर पुगेरै मुख्यमन्त्री राउत उपस्थित कार्यक्रममै 'ओभरटेक' नगर्न सचेत गराए ।

थप ३ वटा विधेयक ल्याउने अन्तिम तयारी गरेको प्रदेश सरकार भने ओभरटेककै मुडमा देखिन्छ । आन्तरिक मामिला तथा कानुनमन्त्री ज्ञानेन्द्रकुमार यादव प्रशासन, लोकसेवा र निजामती कर्मचारीसँग सम्बन्धित ३ वटा विधेयक प्रदेशसभामा चाँडै लगिने बताउँछन् । सरकारी कर्मचारीको नियुक्ति र खटनपटनसँग जोडिएका यी तीनवटै विधेयकले पनि प्रदेश-संघबीच द्वन्द्व निम्त्याउने देखिन्छ ।

८ महिनामा प्रदेश २ सरकारले १५ वटा कानुन बनाइसकेको छ । थप ७ वटा विधेयक प्रदेशसभामा विचाराधीन छन् । करारमा कर्मचारी नियुक्त गर्ने विधेयक पनि सरकारले प्रदेशसभामा प्रस्तुत गरिसकेको छ । सत्तारुढ संघीय समाजवादी फोरम र राष्ट्रिय जनता पार्टी (राजपा) पेलेर भए पनि करार ऐन पारित गराउने पक्षमा छन् । कर्मचारी अभावमा हातखुट्टा बाँधेझैँ महसुस भइरहेको बताउने प्रदेश २ सरकारसँग प्राविधिक कर्मचारी न्यून छन् । उसले करारमा प्राविधिक कर्मचारी नियुक्त गर्न करार विधेयक ल्याएको दाबी गर्दै आएको छ ।

प्रदेश २ सरकारले पास गरेको प्रहरी ऐन राष्ट्रिय चर्चाको विषय बनेको उल्लेख गर्दै अध्यक्ष प्रचण्डले दुई तिहाइ पाएको संघीय सरकारलाई उछिनपाछिन गरेर अगाडि नबढ्न प्रदेश सरकारलाई सजग गराए । "संघीय ऐन बनाउन ढिलाइ भएकै हो । तर, त्यो भन्दैमा उछिनेर अगाडि बढ्नुभएन", ६ कात्तिकको कार्यक्रममा प्रचण्डले भने, "संघीय सरकारलाई ओभरटेक गर्नु गल्ती हुनेछ । ओभरटेक गर्न थाले दुर्घटना हुन्छ । दुर्घटना ननिम्त्याऔँ ।"

प्रदेश २ सरकारले प्रहरीले नटेरेको, कर्मचारी अपुग भएको र प्रदेशमै बसेर संघीय मातहतका कार्यालयले प्रदेशको निर्णय अवज्ञा गरेको भन्दै संघीय सरकारलाई निरन्तर गुनासो गरिरहेको छ । मधेस मामिलाका जानकार विजयप्रसाद मिश्र संघीय सरकारको रवैया संघीयता कार्यान्वयन नहोस् भन्ने देखिएको बताउँछन् । भन्छन्, "संघीयता टिकाउनु छ भन्ने संघीय सरकारले बाटो खोलिदिनुपर्छ । संघीय ऐन-कानुन बनाउन ढिलाइ गर्ने र प्रदेशले बनायो भने ओभरटेक गर्‍यो भन्न सुहाउँदैन ।"

प्रदेश सरकार पनि संविधानकै व्यवस्थाअनुसार ऐन-कानुन बनाएको दाबी गर्छ । "संविधानलाई टेकेरै ऐन-कानुन ल्याइँदैछ । यो ओभरटेक होइन," प्रदेशका आन्तरिक मामिला तथा कानुनमन्त्री ज्ञानेन्द्रकुमार मन्त्री यादव भन्छन्, "प्रदेश सरकारलाई अधिकारसम्पन्न बनाउन ऐन-कानुन ल्याउनु बाध्यता हो ।"

संघीय सरकारले संघीयता कार्यान्वयन गर्न प्रदेशलाई ऐन-कानुन बनाउन दिनुपर्ने यादवको तर्क ।

कति धेरै निर्देशन ! तर कार्यान्वयन छैन

०४६ यता २९ वर्षका २७ सरकारहरूको ध्याउन्न ठाडो निर्देशनमा

प्रधानमन्त्री ओली मन्त्री तथा सचिवहरूलाई निर्देशन दिँदै

अंगद ढकाल

जनक नेपाल

प्रधानमन्त्रीको निर्देशन अन्तिम हुने भए काठमाडौँबासीको धारामा गत वर्षकै दसैँमा मेलम्चीको खानेपानी झरिसक्नुपर्ने थियो । महानगरका खाल्डा ०७४ साउनमै पुरिएका हुन्थे । अनि, भूकम्पपीडित परिवार पहिल्यै आफ्नै घरमा पुनःस्थापित भइसक्थे ।

३ असार ०७४ मा काठमाडौँ नेपालटारमा ३ कक्षामा अध्ययनरत विनिता फुँयालको ढलमा डुबेर मृत्यु भयो । सामाखुसीमा ढलले बगाएकी अर्की बालिका सत्या सापकोटाको बल्लतल्ल उद्दार गरियो । सरकारको चौतर्फी आलोचनापछि १ साउनमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले १५ दिनभित्र खाल्डा पुर्न निर्देशन दिए । त्यसअघि, २० असारमै संसद्को विकास समितिले उपत्यकामा भत्काइएका सडक तीन महिनाभित्र पुर्न र दुरुस्त पार्न निर्देशन दिइसकेको थियो ।

देउवाले २५ साउन ०७४ मा मेलम्ची खानेपानी आयोजना दसैँअघि पूरा गर्न निर्देशन दिएका थिए । त्यसअघि, २३ चैत ०७३ मै संसद्को सार्वजनिक लेखा समितिले दसैँअघि मेलम्ची निर्माण गरिसक्न निर्देशन दिएको थियो । सबैभन्दा धेरैपल्ट निर्देशन दिइएको विषय हो, भूकम्पपीडितको पुनःस्थापना । बितेको तीन वर्षमा बनेका पाँच सरकारले दर्जनौँ निर्देशन दिए, तर प्रभावकारी ढंगले एउटै पनि कार्यान्वयन भएनन् । प्रधानमन्त्री चुनिएको भोलिपल्टै २० साउन ०७३ मा पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’ ले ४५ दिनभित्र ५ लाख ३३ हजार परिवार भूकम्पपीडितलाई राहत पुग्ने गरी अनुदान बाँड्न दिएको निर्देशन काम नलागेपछि निराशा पोखेका थिए, ‘प्रधानमन्त्रीको निर्देशनकै सुनुवाइ नगर्ने कर्मचारीतन्त्रले भूकम्पपीडितको के गर्ला !’

प्रधानमन्त्रीबाट भएका ती सबै निर्देशन सिंहदरबारमै हराएपछि ३ फागुन ०७४ मा प्रधानमन्त्री नियुक्त केपी ओलीको अर्को निर्देशन शृंखला सुरु भयो । बितेका आठ महिनामा बालुवाटारले दर्जनौँ निर्देशन जारी गऱ्यो ।

भास्कर ओझा

निर्देशनले नपुरिएका खाल्डा : **बौद्ध-जोरपाटी खण्ड**

मन्त्रीपिच्छे छुट्टाछुट्टै निर्देशन कति हो कति ! लामो संक्रमणकाल र अस्थिर राजनीतिको चक्र तोड्ने भन्दै उदाएको शक्तिशाली कम्युनिस्ट सरकारका कार्यकारीबाट आएका निर्देशन कार्यान्वयन हुने धेरैको अपेक्षा थियो । तर, ती निर्देशनले न सरकारको प्रभाव बढाउन सके, न त जनचाहना सम्बोधनै गरे । अधिकांश निर्देशन नतिजामुखी कम, देखावटी धेरै भइदिए । यस्तोमा तिनको हैसियत राणाकालदेखिको निर्देशन शृंखलाको सूची बढाउनेबाहेक अरू हुन सकेको देखिएन ।

निर्देशनमाथि निर्देशन थोपर्ने प्रवृत्तिले कर्मचारीतन्त्रलाई तनाव दिइरहेको पूर्वमुख्यसचिव विमल कोइराला बताउँछन् । “धेरै निर्देशन कार्यान्वयन नहुनुमा कार्यक्रमभित्र नपर्ने, बजेट पनि नछुट्याइएका र नीतिगत व्यवस्थाले अनुमति नदिनेहरू छन्,” उनी भन्छन्, “सल्लाह वा मार्गदर्शनका रूपमा आउँदा ठीकै छ । प्रचलित नीति र ऐनसम्मत नभई आउने निर्देशनले धेरै अप्ठेरो पार्छ ।”

पूर्वमुख्यसचिव कोइरालालाई सरकारबाट तीन खाले निर्देशन आउने अनुभव छ । पहिलो, नियमित तहबाट हुनुपर्ने काम नभएर निर्देशन दिनु बाध्यता हुन्छ । दोस्रो, जनदबाबलाई मत्थर पार्न सरकारले काम भइरहेको छ भन्ने सन्देश दिन निर्देशन दिन्छ भने तेस्रो कारण, विवादमा आफ्नो औचित्य वा महत्त्व स्थापित गर्न । प्रधानमन्त्री वा मन्त्रीले नियमित भइरहेका काममा पनि निर्देशन दिएर जबर्जस्ती आफ्नो सक्रियता देखाउने गरेका छन् । विवादमा परेका विषयमा आउने निर्देशनले मात्र सम्बन्धित अधिकारीलाई बाटो देखाउने र प्रेरित गर्ने पूर्वमुख्यसचिव कोइराला बताउँछन् ।

एउटै विषयमा प्रधानमन्त्री, मन्त्री र सचिवका विरोधाभासपूर्ण निर्देशन समेत आउने गरेको छ । त्यस्तोमा कुन निर्देशन मान्ने भन्नेमा कर्मचारीतन्त्र अन्योलमा पर्छ । जस्तो, प्रधानमन्त्री ओलीले २७ असारमा कलंकी-थानकोट, चाबहिल-बौद्ध-जोरपाटी सडक तत्काल कालोपत्रे गर्न निर्देशन दिए । भौतिक पूर्वाधार तथा यातायातमन्त्री रघुवीर महासेठले १२ साउनमा एक महिनाभित्र खाल्डा पुर्न निर्माण व्यवसायीलाई निर्देशन दिए । गृहमन्त्री रामबहादुर थापाले समयमा काम नसकेको भन्दै निर्माण व्यवसायीमाथि कारबाही गर्न निर्देशन दिए । निर्देशनमाथि निर्देशनको चाङ लाग्यो, तर काम भएन । कतिसम्म भने १५ भदौमा बिमस्टेक सम्मेलनको रात्रिभोजका लागि पाहुनालाई खराब बाटोकै कारण गोकर्ण रिसोर्ट लैजाने क्षमतासमेत राज्यसित रहेन । जबकि, भौतिक पूर्वाधारमन्त्री महासेठले १२ भदौभित्रै त्यस क्षेत्रका सबै खाल्डा पुरेर सडक स्तरोन्नति गर्न निर्देशन दिइसकेका थिए ।

राणा, पञ्चायत हुँदै संवैधानिक राजतन्त्र र संघीय गणतन्त्रमा आइपुग्दा निर्देशनको भाषा र शैली उस्तै छ । शब्द फेरिएर राजाज्ञा, हुकुम हुँदै निर्देशनमा आइपुगेको छ । तर, शासक प्रवृत्तिमा परिवर्तन देखिँदैन । “पात्र र समय फेरिएको मात्र हो । पद्धति उही सिके । व्यवस्थाअनुसारको नयाँ पद्धति निर्माण भएन,” कोइराला भन्छन् । हुकुमी शासनबाट प्रजातान्त्रिक पद्धतिमा जाँदा अधिकार प्रत्यायोजन, तह-तहबीच विश्वास सिर्जना गर्नुपर्थ्यो । संघीयतामा प्रवेश गरिसक्दा पनि धेरै अधिकार विकेन्द्रित हुन सकेका छैनन् । त्यस्तै, आफ्नो प्रभाव स्थापित गर्न अर्काको क्षेत्राधिकारमा हस्तक्षेप गर्ने प्रवृत्ति मौलाएको छ । शासन व्यवस्थामा गुणात्मक ह्रास आएको छ ।

कर्मचारीतन्त्रमा जोखिम नलिने र अधिकारप्राप्त व्यक्तिले पनि माथिको आदेश पर्खिने प्रवृत्ति छ । उपसचिवसम्मको सरुवा गर्ने अधिकार सचिवलाई छ । तर, तल्लो तहका सरुवामा पनि मन्त्रीलाई पठाएर सदर गराउने चलन छ । त्यस्तै, प्रहरी महानिरीक्षकलाई प्रहरी उपरीक्षकसम्मको सरुवा गर्ने अधिकार दिइएको छ । व्यवहारमा भने कनिष्ठ अधिकृतसम्मै गृहमन्त्रीले पठाएको सूचीअनुसार सरुवा हुन्छ । जस्तासुकै निर्णयमा समेत मन्त्रीको तोक पर्खिने गरिएको छ । “निर्देशन, तोक वा सदर गराएर फाइल अगाडि बढाए मन्त्रीको चाकडी पनि हुने, निर्णयमाथि प्रश्न उठे माथिको आदेश भनेर चोखिन पनि पाइन्छ । त्योभन्दा माथि हाम्रो कर्मचारीतन्त्र उठ्नै सकेन,” एक सचिवले निराशा व्यक्त गरे । एउटै मन्त्रालयअन्तर्गतका दुई सचिवबीच पनि आफ्नो अधिकार प्रयोगमा मन्त्रीको तोक लगाउने/नलगाउने विषयले आफू समस्यामा परेको उनको अनुभव छ ।

नयाँ संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार स्थानीय तह र प्रदेश सरकारलाई आफ्नो आवश्यकता अनुसार राजपत्र प्रकाशन गर्ने अधिकार छ । तर, गाउँ/नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृतहरूले

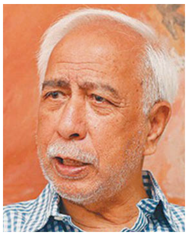

> प्रधानमन्त्री केही गर्न नसक्ने भएँ कि भनेर हतास देखिनुहुन्छ । तर, परिणामका लागि निर्देशन होइन, प्रभावकारी निर्णय गर्नु राम्रो हुन्छ ।
>
> **– केदारभक्त माथेमा**
> नागरिक अगुवा

राजपत्र प्रकाशन गर्नसमेत संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयसँग स्वीकृतिका लागि पत्राचार गरेको पाइएको छ । त्यसले निर्देशन दिने मात्र होइन, आदेशबिना काम गर्नै नसक्ने कर्मचारीतन्त्रको चरित्रसमेत उदांगो पारेको छ ।

जनप्रशासन क्याम्पसका उपप्राध्यापक केशवराज पाण्डेका शब्दमा, कर्मचारीतन्त्र घोडा हो । जुन सरकारले राम्ररी चढ्न सक्छ, उसले काम लिन सक्छ र सफल हुन्छ । जसले चढ्न जान्दैन, त्यसलाई कर्मचारीतन्त्रले लडाउँछ । “सरकारले निर्णय गर्ने हो, हुकुमी पाराले निर्देशन दिने होइन । दिइएको जिम्मेवारीअनुसार काम नगर्ने कर्मचारीमाथि कारबाही गर्ने हो, निर्देशनको नाममा समय खेर फाल्ने होइन,” उनी भन्छन् ।

दैनन्दिन विषयमा पनि प्रधानमन्त्रीबाटै निर्देशन दिने र पर्खने प्रवृत्तिले तल्ला तह काम गर्न नसक्ने भइरहेका छन् । कञ्चनपुरमा बलात्कारपछि हत्या गरिएकी निर्मला पन्तको मुद्दा जिल्ला प्रहरी वा प्रदेश सरकारबाटै टुंगिनुपर्ने हो । जनदबाब बढ्दै जाँदा गृहमन्त्री र प्रधानमन्त्रीबाटै निर्देशन गर्नुपर्ने अवस्था आयो । “यो प्रधानमन्त्रीले निर्देशन गर्नुपर्ने विषय होइन । अनुसन्धानमा प्रहरीले गल्ती गरेको हो भने गृहमन्त्रीसम्म आई नपुग्दै कारबाही भइसक्नुपर्थ्यो । सरकार कारबाही होइन, निर्देशनमा अल्झिएको छ,” पाण्डे भन्छन् । तीन तहका अधिकारसम्पन्न सरकार हुँदासमेत प्रधानमन्त्रीले निर्देशन नदिएसम्म प्रहरी र प्रशासन नतात्नुले हेर्दा संघीयता देखिए पनि व्यवहारमा पूर्ण केन्द्रीयता महसुस गरिएको पाण्डे बताउँछन् ।

राणाअघि शाहकालमा राजाको हुकुमतबाट शासन चल्थ्यो । कुनै लिखित संविधान थिएन, राजाज्ञाको अख्तियारी लिएर मुख्तियारले सरकार चलाउँथे । कोतपर्वसँगै जंगबहादुर राणाले दरबारबाट शासनसत्ता चलाउने पन्जापत्र लिए । त्यतिबेलासम्म सरकारका तीन काम हुन्थे- कर उठाउने, न्याय र सुरक्षा दिने । राणाहरूले ००७ सम्म त्यही पन्जापत्रका आधारमा हुकुमी शासन चलाए । त्यतिबेला पठाइने सवालपत्रमा लेखिएको हुन्थ्यो, ‘यसमा जेसुकै लेखिएको भए पनि समय-समयमा हामीबाट बक्स भई आउने हुकुम मर्जीबमोजिम गर्नू ।’

पञ्चायतमा दरबारको निर्देशनबाट शासन चल्यो । तर, माथिल्लो तहबाहेक तल्लो तह कर्मचारीतन्त्रले धानेको थियो । बरु, पद्मशमशेर राणाले भनेका थिए, ‘म जनताको नोकर हुँ ।’ लोकतान्त्रिक प्रक्रियाबाट निर्वाचित प्रधानमन्त्रीहरूमा भने शासक बन्ने मनोविज्ञान देखिएको भन्दै आलोचना हुने गरेको छ । त्यस्तै, कर्मचारीतन्त्रको मनोविज्ञान स्वार्थ आफूले लिने र जिम्मेवारी अरूलाई पन्छाउने छ । “राजनीति र कर्मचारीतन्त्र दुवै सेवाका लागि हुन् । तर, यिनमा क्रमिक विकास नभई छलाङ मार्ने प्रवृत्ति छ । त्यसले प्रणालीगत विकासलाई उछिन्यो,” पूर्वसचिव बिन्दा हाडा भन्छिन्, “त्यो सुधार नहुँदासम्म परिवर्तनको महसुस हुन मुस्किल छ ।” ०५९ देखि झन्डै दुई दशक स्थानीय निकाय निष्क्रिय रहनुले राजनीतिकर्मीलाई केही नसिकेरै फड्को मार्ने र कर्मचारीतन्त्रलाई निर्देशनमुखी बनाइदिएको उनको विश्लेषण छ ।

खेर गएका निर्देशन

- **देउवाको निर्देशन कार्यान्वयन नभएको एक वर्षपछि प्रधानमन्त्री केपी ओलीले २७ असारमा त्यसैगरी कलंकी-नागढुंगा, चाबहिल-बौद्ध-जोरपाटी सडक तत्काल स्तरोन्नति र कालोपत्रे गर्न निर्देशन दिए । निर्देशन पाएका भौतिक पूर्वाधार तथा यातायातमन्त्री रघुवीर महासेठले ती खण्डको १२ साउनमा स्थलगत अनुगमनपछि एक महिनाभित्र सडकका खाल्डा पुर्न निर्देशन दिएर फर्के ।**
- **एक वर्षपछि खानेपानी तथा सरसफाइमन्त्री बिना मगरले मेलम्ची खानेपानीबारे तीन वटा निर्देशन दिइसकेकी छिन् । सुरुमा उनले नयाँ वर्षमा खानेपानी वितरण गर्न भनिन् । दोस्रो पटक, आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म र तेस्रो पटक दसैँभित्र पानी वितरण गरिसक्न निर्देशन दिइन् । तर, ती कुनै काम लागेनन् । मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको अब्बाथान-हेलम्बु सुरुङ निर्माणको ३ सय ४० बोरा सिमेन्ट कर्मचारीले बिक्री गरेको घटनामा संलग्नलाई कारबाही गर्न, आइन्दा यस्ता घटना नदोहोऱ्याउन र सचेत पार्नसमेत ७ असोज ०७५ मन्त्री मगरले प्रेस विज्ञप्ति जारी गरेरै निर्देशन दिइन् ।**
- **१४ भदौमा गृहमन्त्री रामबहादुर थापाबाट महिला हिंसा र बलात्कारका मुद्दामा लापरबाही नगरी गम्भीरतापूर्वक कारबाही गर्न प्रहरीलाई निर्देशन ।**
- **२२ फागुनमा उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्तिमन्त्री मातृकाप्रसाद यादवले नेपाल खाद्य संस्थानलाई भार पर्ने गरी दरबन्दीभन्दा बढी नियुक्त सबै कर्मचारी बर्खास्त गर्न निर्देशन दिए । १६ चैतमा श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षामन्त्री गोकर्ण विष्टले वैदेशिक रोजगार विभागका दरबन्दीबाहिरका सबै कर्मचारी हटाउन निर्देशन दिए, कार्यान्वयन गर्न सकेनन् ।**
- **३ जेठ ०७५ मा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयनमन्त्री रवीन्द्र अधिकारीले त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको आकस्मिक निरीक्षण गर्दै १२ बुँदे निर्देशन दिए । ठूला निर्देशन त परको कुरा, विमानस्थलभित्र नियमविपरीत राखिएका विज्ञापन हटाउनसमेत सकेनन् ।**
- **१७ भदौमा कृषि तथा पशुपक्षी विकासमन्त्री चक्रपाणि खनालले तरकारी बजारका बिचौलिया हटाउन उपत्यकाका तीन स्थानमा एकीकृत कृषि बजार स्थापना गर्न निर्देशन दिए, कुनै सुनुवाइ भएन ।**
- **संसद्को विकास समितिले २६ जेठ ०७४ मा १५ दिनभित्र उपत्यकाका विभिन्न स्थानमा १ सय २० जेब्रा क्रस बनाउन निर्देशन दियो । दुई महिनाभित्र ट्राफिक निर्धारण चिह्न बनाइसक्न भन्यो । ०७४ को झन्डै ६ महिनामा विकास समितिले ४० भन्दा धेरै त्यस्ता निर्देशन दिएको थियो, जुन अधिकांश कार्यान्वयन भएनन् ।**

शिक्षाविद् केदारभक्त माथेमा स्कुलिङमै खोट देख्छन् । बालबालिकादेखि नै आफूभन्दा ठूला व्यक्तिको आदेशअनुसार चल्ने संस्कारमा हुर्किएको उल्लेख गर्दै भन्छन्, “हामी घोकेर पास गऱ्यौँ । शिक्षकले जे भन्यो त्यो मात्र ठीक मान्यौँ । अभिभावक वा शिक्षकको कुरा काट्न हुन्न, जे भन्छन्, त्यस्तै गर्नु असल चरित्र हो भन्ने स्कुलिङले हामीलाई निर्देशनमैत्री बनाइदियो ।”

लोकतन्त्रमा विधि र प्रणालीबाट काम नहुँदा निर्देशन बाध्यता बन्नु राजनीतिक लज्जाको विषय भएको उनी ठान्छन् । कर्मचारीतन्त्र पञ्चायतकालभर दरबारको आदेश पर्खिएर काम गऱ्यो । बहुदलपछि प्रधानमन्त्री र मन्त्रीका निर्देशनअनुसार काम गर्ने संस्कार हुर्किएको छ । जोखिम लिन नसक्ने र जिम्मेवारी अरूलाई पन्छाउने गलत प्रवृत्तिले व्यवस्था फेरिए पनि निर्देशनमुखी शासनले निरन्तरता पाइरह्यो । त्यसले ०४६ को परिवर्तनपछि २९ वर्षमा बनेका २७ सरकारहरू निर्णय गर्नभन्दा ठाडो निर्देशनमा रमाइरहेका छन् ।

कहाँका डेभिड, कहाँकी करिमा !

करिमा बेगम

डेभिड प्याटर्सन

अधिकारप्राप्त व्यक्तिको काममा हस्तक्षेप वा अनधिकृत निर्देशन दिँदा त्यसको परिणाम अमेरिका र नेपालमा बिल्कुल भिन्न निस्कन्छ भन्ने उदाहरण ९ वर्षअघिका दुई घटना बनेका छन्। २४ कात्तिक ०६६ मा कृषि तथा सहकारी राज्यमन्त्री करिमा बेगमले तत्कालीन पर्सा प्रजिअ दुर्गाप्रसाद भण्डारीलाई हातपात गरिन्। आफूलाई लिन थोत्रो गाडी एयरपोर्ट पठाइएको निहुँ देखाइयो। भित्री कारण भने अर्कै थियो। असोज २१ मा ना३ख ९३५७ नम्बरको ट्रकबाट भन्सार छलेर भित्र्याइएका २१ टायर भन्सार कार्यालयले जफत गरेको थियो। राज्यमन्त्री बेगमले प्रजिअ भण्डारी र भन्सार प्रमुखलाई ती सामान छाड्न निर्देशन दिएकी थिइन्। त्यो नमान्दाको रिस उनले हातपात गरेर पोखेकी थिइन्। प्रजिअलाई हातपात गर्ने राज्यमन्त्री बेगममाथि कारबाही त परको कुरा, प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले स्पष्टीकरण सोध्ने आँटसमेत गरेनन्। किनभने, त्यही निहुँमा फोरम (लोकतान्त्रिक) लाई बिच्क्याए सरकार ढल्ला भन्ने त्रास उनमा थियो।

त्यसैबेला, न्युयोर्कका ५५औँ गभर्नर डेभिड प्याटर्सनले भने प्रहरीको अधिकार क्षेत्रभित्र उनको सचिवालयका कर्मचारीले गरेको हस्तक्षेप वा अनधिकृत निर्देशनका कारण लज्जित बन्नुपर्‍यो। राज्यभर उनको राजीनामा मागियो। एउटा यौन दुर्व्यवहारको मुद्दामा गभर्नरको सचिवालयका ती कर्मचारीले प्रहरीलाई 'मुद्दा मिलाइदिन' निर्देशन दिएका थिए। त्यो प्रसंग पत्रपत्रिकामा आएपछि डेभिडको यति आलोचना भयो कि उनी लोकप्रिय हुँदाहुँदै १४ फागुन ०६६ मा अर्को निर्वाचनका लागि दिएको उम्मेदवारी फिर्ता गरेर घर फर्किनुपर्‍यो। त्यतिबेला अमेरिकामै रहेका पूर्वप्रमुख निर्वाचन आयुक्त भोजराज पोखरेल भन्छन्, "झन्डै एकै समयमा भएका यी दुई घटनाले हामी कहाँ छौँ भन्ने प्रस्ट गर्छ।"

दुई तिहाइ बहुमतप्राप्त प्रधानमन्त्री ओलीका एकपछि अर्को निर्देशन शृंखलालाई माथेमा हतास मनोवृत्तिका रूपमा चित्रण गर्छन् । "प्रधानमन्त्री केही गर्न नसक्ने भएँ कि भनेर हतास देखिनुहुन्छ । तर, परिणामका लागि निर्देशन होइन, प्रभावकारी निर्णय गर्नु राम्रो हुन्छ," उनी भन्छन्, "कर्मचारीतन्त्रलाई माथिको डरले होइन, आफ्नै जिम्मेवारीले जवाफदेही बनाउनुपर्छ। नबिर्सौं, जतिसुकै महान् विचार होस्, कर्मचारीतन्त्रको सहयोगबिना कार्यान्वयन हुन सक्दैन ।"

शासन व्यवस्थामा भएका प्रणाली, पद्धति र प्रक्रिया चुस्त नहुनाले पनि कर्मचारीतन्त्रलाई आदेश पर्खिने बानी परेको छ । "लोकतन्त्रका अवयवले काम गरिरहेका छैनन्," पूर्वप्रमुख निर्वाचन आयुक्त भोजराज पोखरेल भन्छन्, "विधिको शासन छैन । संविधानलाई कानुनले, कानुनलाई नियमले, नियमलाई परिपत्रले र परिपत्रलाई टेलिफोनले काट्ने प्रवृत्ति नै मुख्य चुनौती बनेको छ ।"

अहिले चौतर्फी दण्डहीनता र अनुशासनहीनताले पराकाष्ठा नाघेको छ । राज्य सञ्चालनका हरेक अंगमा अपारदर्शिता, अस्पष्टता र अन्योल छ। अति राजनीतिले सिंगो कर्मचारीतन्त्र दिशाविहीन छ । यस्तो अवस्थामा प्रणाली असफल भई निर्देशनबाट चलाउनुपर्ने बाध्यता आएको हुन सक्ने पोखरेलको बुझाइ छ । जिम्मेवारी प्रस्ट नहुने र माथिल्लो तहले तल्लो तहलाई विश्वास पनि नगर्ने स्थिति रहेको उल्लेख गर्दै भन्छन्, "कसले के काम गर्ने भन्नेमै धेरै अन्योल छ । क्षेत्राधिकार प्रस्ट नहुँदा जिम्मेवारी एकले अर्कालाई पन्छाउने फुटबलजस्तो बनाइएको छ ।"

प्रधानमन्त्री वा मन्त्रीका निर्देशन कार्यान्वयन नहुनुका धेरै कारण छन् । अधिकांश निर्देशन परिस्थिति नबुझेरै दिइने सचिवहरूको गुनासो छ । जनदबाब मत्थर पार्न वा जनभावना सम्बोधन गर्नलाई दिइने अधिकांश राजनीति प्रेरित निर्देशनहरू अलपत्र परेका छन् । "काठमाडौँका खाल्डा एक वर्षमा पनि पुर्न मुस्किल छ । ठेक्का दिइसकेका सडकमा सडक विभागले पुनः लगानी गर्न मिल्दैन," भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयका प्रवक्ता एवं सहसचिव राजेन्द्र शर्मा भन्छन्, "यस्ता विषयमा मन्त्रालयसँग बुझेर निर्देशन आए कार्यान्वयन गर्न सहज हुन्छ ।"

एउटै विषयमा प्रधानमन्त्री र विभागीय मन्त्रीका शृंखलाबद्ध निर्देशनले मन्त्रालयका उच्च अधिकारीलाई दबाब सिर्जना भए पनि कार्यान्वयन नहुँदा त्यस्ता निर्देशनको विश्वसनीयता नै गुमेको छ । "म अधिकारी हुँ, मलाई सबै थाहा छ । म जे भन्छु, त्यही ठीक हो भन्ने मानसिकताबाट आएका निर्देशन कार्यान्वयन हुँदैनन्," एक सचिव भन्छन्, "उच्च तहबाट निर्देशन आउँदा कार्यान्वयन हुन सक्छ/सक्दैन भन्ने बुझेर आउनु उहाँहरूकै विश्वसनीयताका लागि पनि हितकर हुन्छ ।" उनी निर्देशनको खात लगाउनुभन्दा अधिकारप्राप्त व्यक्तिले जिम्मेवारीबाट पन्छिएको पुष्टि भए कारबाही गर्ने पद्धति विकास गर्नुपर्ने बताउँछन् ।

प्रधानमन्त्रीका प्रेस सल्लाहकार कुन्दन अर्याल कानुनी व्यवस्थालाई तत्काल गतिशील बनाउन प्रधानमन्त्री र मन्त्रीहरूबाट निर्देशन भइरहेको बताउँछन् । "यो सुशासनको एउटा पाटो नै हो," उनी भन्छन्, "राज्यका अंगहरूलाई सक्रिय र सचेत पार्न निर्देशन प्रभावकारी हुनुपर्छ ।"

प्रधानमन्त्री, मुख्यमन्त्री वा मन्त्रीले निर्देशन दिनै नमिल्ने भने होइन । तर, तिनको औचित्य पुष्टि हुनुपर्छ । प्रशासनविद् पाण्डेका शब्दमा, विपत्ति वा ठूला महामारीमा नीतिगत स्पष्टता नभएका काम गर्न बाटो खोल्ने गरी निर्देशन दिन सक्छन् । त्यस्तै, अन्तरमन्त्रालयबीचका विवाद सुल्झाउन उच्च तहबाट निकासको निर्देशन दिन सक्छन् । प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षताको उच्चस्तरीय अनुगमन समितिले समस्या पहिचान गरी समाधान खोज्ने र प्रस्ट निर्देशन दिन सक्छ । नियमित प्रक्रियामा अवरोध आए निकास खोज्ने र नयाँ नीति वा कार्यक्रम ल्याउनुअघि त्यसको तयारीका लागि निर्देशन दिन सक्ने उल्लेख गर्दै भन्छन्, "नियमित कामका लागि निर्देशन दिइराख्नु पर्दैन। भन्नुपर्‍यो भने बुझ्नुपर्छ, प्रणालीले काम गरेको छैन ।" ने

निर्देशनले मात्रै हुने भए

[दृष्टिकोण]

जैनेन्द्र जीवन

भौतिक पूर्वाधार तथा यातायातमन्त्री रघुवीर महासेठले ६ महिनाबीचमा छैटौँ पटक चाबहिल-साँखु सडक खण्डमा भइरहेको सुस्त गतिको मर्मतसम्भार कार्यको निरीक्षण गरेछन्, २५ भदौमा । निरीक्षणमा सम्बन्धित निर्माण व्यवसायी र सडक विभागका पदाधिकारीलाई पनि साथमा लैजाने गरेका उनी हरेकपल्ट यथाशक्य चाँडो सडक निर्माण गर्न निर्देशन दिँदा रहेछन् । सहमतिमा टाउको हल्लाए पनि काम फिटिक्कै हुँदो रहेनछ । निरीक्षण टोलीमा त्यस क्षेत्रका केन्द्रीय तथा प्रदेश सरकारका सांसद र स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि पनि सम्मिलित हुँदा रहेछन् । त्यसै क्रममा सांसद तथा पूर्वप्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले पनि चार पटकभन्दा बढी उक्त कामको निरीक्षण गरिसकेका रहेछन् । तीन वर्षदेखिका विभिन्न मन्त्रीका यस्तै निरीक्षण, निर्देशन हुँदाहुँदै सडकको दुरावस्था भने उस्तै छ । अर्को, भत्केबिग्रेको सडक खण्ड कलंकी-थानकोटको पनि मन्त्री महासेठले उसैगरी ६ पटकभन्दा बढी निरीक्षण गरेर निर्देशन दिएका रहेछन् । तर, परिणाम त्यता पनि उही रहेछ ।

मन्त्रीका के कुरा, प्रधानमन्त्रीकै निर्देशन कार्यान्वयनको स्थिति पनि उस्तै रहेछ । ६० प्रतिशतभन्दा बढी उनले दिएका निर्देशन कार्यान्वयन हुँदा रहेनछन् । असार २७ मा उनले मन्त्री, सचिवलगायतका पदाधिकारीलाई डाकेर माथि भनिएका दुवै सडक खण्डको सम्पूर्ण मर्मत काम ५० दिनभित्र गरिसक्न निर्देशन दिए । ५१औँ दिनमा निर्देशनको प्रगति समीक्षा गर्न बसेको बैठकले आधा पनि प्रगति नभएको र अवस्था पहिलेभन्दा नराम्रो भएको निष्कर्ष निकालेछ । चाबहिल-जोरपाटी सडक खण्डमा त ३० प्रतिशत मात्र प्रगति भएको रहेछ । बिग्रेका सडकका कारण स्थानीयले वर्षौंदेखि सास्ती त खेप्नुपरेको छ नै । बिमस्टेकजस्तो नेपालले आयोजना गरेको राष्ट्र/सरकार प्रमुखहरूको शिखर सम्मेलनको ‘रिट्रिट’ का लागि छानिएको स्थल गोकर्ण जोड्ने उक्त सडक नबनेकाले रिट्रिटै रद्द गर्नुपर्दा देश लज्जित हुनुपरेको छ । प्रधानमन्त्रीको निर्देशनमा ‘राजधानीको जीवन धमनी’ नागढुंगा सडक खण्ड पनि परेको रहेछ ।

यसबीच प्रधानमन्त्रीले निजामती सेवा दिवस (भदौ २२) अवसरमा आयोजित कर्मचारी भेलामाझ यस्तो निर्देशन दिएछन्- ‘खर्च कम गर्नू र काम दोब्बर गर्नू ।’ यी केही नमुना मात्र हुन्, झट्ट सुन्दा राम्रो लाग्ने तर न पालना गर्नुपर्नेले चासो लिने, न त निर्देशन दिनेले लागू गराउन चासो लिने ।

कतिपय निर्देशन लागू गर्न होइन, सार्वजनिक खपत वा प्रचारबाजीका लागि दिइएका हुन्छन् । बिस्तारै बिर्सिइन्छन्, नबिर्से पनि पछिको कुरा देखा जाएगा भन्ने मनोविज्ञान बोकेका नेताहरूले दिएका त्यस्ता ‘पपुलिस्ट’ निर्देशनको प्रयोजनै अल्पकालिक हुन्छ । जस्तो, आफ्नो निर्वाचन क्षेत्र, ‘भोट-बैंक’ र सर्वसाधारणलाई केही समयका लागि भए पनि खुसी वा शान्त पार्ने । खासगरी चुनावताका अन्य देशमा पनि निर्देशन दिइन्छन् । तर, हामीकहाँ बाह्रै महिना यस्तै निर्देशन आउन थाल्नु चिन्ताको विषय हो । अर्को कारण, उद्देश्यपूर्ण र सुविचारित तवरबाट होइन कि, निर्देशनका नाममा अचानक बोलिदिँदा पनि कार्यान्वयन नहुने निर्देशनको चाङ लाग्छन् । ‘खर्च कम गर्नू र काम दोब्बर गर्नू भन्ने निर्देशन’ त्यसैको कडी हो । त्यसबखत खर्च केमा कम गर्ने भन्ने विचार गरेर प्रधानमन्त्रीले त्यो निर्देशन दिएकै थिएनन् । कर्मचारी फजुल खर्च गरिरहन्छन् भन्ने सुनिरहेका उनले उनीहरूकै भेलामा त्यति कुरा प्वाक्क बोलिदिए ।

यस्ता निर्देशन आइरहनुको एउटा प्रमुख कारण, कर्मचारीतन्त्र व्यावसायिक नहुनु र राजनीतिक नेतृत्वले आफ्नो कुरामा अरूको ‘हुन्न’ वा ‘तर’ सुन्नै नचाहनु पनि हो । कारण, विज्ञ पनि नेतासमक्ष आलोचनात्मक हुन डराउँछन् । सत्ता-शक्तिमा भएकालाई रिझाउन पूरा हुनै नसक्ने प्रकृतिका निर्देशन भए पनि जिम्मा लिन्छन् । बिस्तारै निस्क्रिय हुन्छन् । मन्त्रीले निर्देशन दिएपछि कार्यान्वयन हुन नसक्ने कारणबारे प्रस्ट राख्ने निर्भीक विज्ञको कमी छ । हाम्रो कर्मचारीतन्त्रमा राणा-राजाकालकै धङधडी बाँकी छ । मन्त्रीलाई नै ‘राजा’ देख्छन् ।

पञ्चायतकालमा राजा वीरेन्द्रले देशका विभिन्न विकास क्षेत्रको भ्रमणमा आफैँ निर्देशन दिन्थे । तर, न्यून प्रतिशत मात्र कार्यप्रगति हुन्थ्यो । यद्यपि, अहिलेका नेताको तुलनामा उनका निर्देशन प्राविधिक रूपले बढी सम्भाव्य र परिपक्व देखिन्थे । तैपनि, प्रगति नहुनुका कारण धेरै थिए । जस्तो, राजनीतिक व्यवस्था जनसहभागितामा आधारित थिएन । तर, राजा र शक्तिशाली रानी ऐश्वर्य आफ्ना निर्देशनमा कसैको नकार भाव चाहन्थेनन् । अहिलेका शासकहरू पनि भैरव अर्यालको शब्दमा, ‘हस् बोल्ने र हात मोल्ने’ कर्मचारीतन्त्र मन पराउँछन् । लाग्छ, यो कर्मचारीतन्त्र यस्तै रहिरहनेछ । अहिलेको दलीयकरण र भागबन्डाको रोगका कारण अझै बिग्रेर जान सक्छ । कर्मचारीतन्त्र सक्षम भएको भए नियमित काममा प्रधानमन्त्रीजस्ता उच्च तहका राजनीतिक नेतृत्व अग्रसर हुनैपर्ने थिएन । निर्देशन मात्र होइन, कार्यान्वयन हुने निर्देशन चाहियो । पर्याप्त गृहकार्यबिना हचुवाको भरमा दिने गरेका कारण पनि कतिपय राम्रा निर्देशनसमेत कार्यान्वयन हुन नसकेका हुन् । उदाहरणका लागि, माथि उल्लिखित सडक मर्मतसम्बन्धी निर्देशनको पालना नहुनुका मुख्य कारणमा

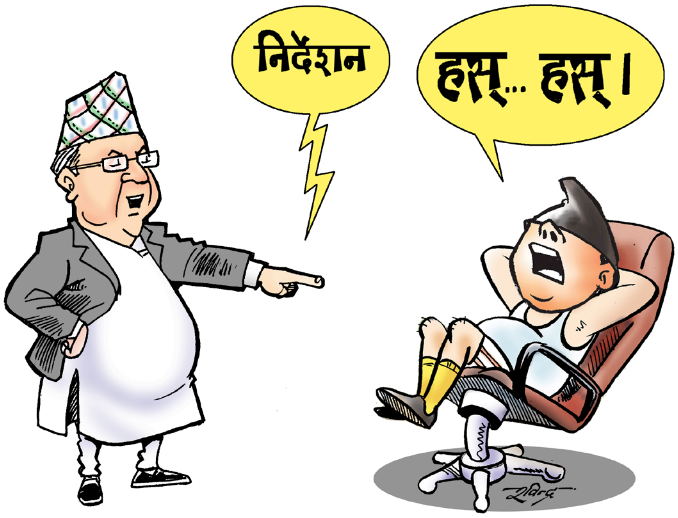

निर्देशन दिँदैमा हुँदैन । आर्थिक, सामाजिक, वित्तीय, प्राविधिक, पर्यावरणीयजस्ता विभिन्न कोणबाट सम्भाव्य नहुने स्थिति पनि आउन सक्छ भन्ने चेतनाको कमी नेताहरूमा देखिन्छ ।

दायाँबायाँका घरजग्गालाई मुआब्जा दिएर मात्र सडक विस्तार गर्न भनी सर्वोच्च अदालतले गरेको आदेश रहेछ । त्यस कार्यका लागि पर्याप्त बजेट सरकारले नछुट्याउँदा सडक विस्तार तथा मर्मतसम्भार एकैपटक गर्नुपर्ने उक्त कार्य अगाडि बढ्न नसकेको रहेछ । यस्तोमा, आवश्यक बजेट निकासा गरेर एकैचोटि सबै रकम नगदमा भुक्तानी दिन सकिँदैन भने २-३ वर्षभित्र वितरण गरिसक्ने गरी मुआब्जालाई खण्डखण्डमा छुट्याएर अथवा उनीहरूका लागि मात्र आकर्षक ब्याज पाइने छुट्टै ऋणपत्र निष्कासन गर्नेजस्ता विकल्प अपनाउन सकिन्छ । मुआब्जा विवाद भएका घरजग्गा थोरै भए तिनलाई छाडेर बाँकी अन्तको काम सम्पन्न गरेर, त्यस्तै अदालतबाट छिनोफानो हुन बाँकी मुद्दामा प्रधानन्यायाधीशलाई भेटेर छिटो फैसला गर्न अनुरोध गरेर र मुआब्जा लिएर पनि घरटहरा नभत्काई बसेका हटाउन सकिन्छ । यसरी गरेको भए अहिलेसम्म काम सम्पन्न भइसक्थ्यो । तर, अदूरदर्शी र अनुभवहीन हाम्रा नेताले निर्देशन दिएको भरमा काम हुन्छ भन्ठाने ।

हामीले निर्देशन दिएपछि काम भइहाल्छ भन्ने गलत सोच नै समस्याको मुख्य जड हो । हाम्रो सरकारी र निजी क्षेत्रलगायत सिंगो राष्ट्रकै कार्यदक्षताको स्तरबारे विचारै नगरी, स्तरै नसुधारी प्रथम विश्वका मुलुकको गति, स्तर र बेमसौममा काम गर्ने महत्त्वाकांक्षा राख्नाले पनि कतिपय निर्देशन निष्क्रिय हुन पुगेका छन् । हामीले निर्देशन दिँदैमा हुँदैन । आर्थिक, सामाजिक, वित्तीय, प्राविधिक, पर्यावरणीयजस्ता विभिन्न कोणबाट सम्भाव्य नहुने स्थिति पनि आउन सक्छ भन्ने चेतनाको कमी नेताहरूमा देखिन्छ । जनगुनासा, जनआकांक्षालाई अनदेखा गरी बसिरहनुभन्दा तिनको सम्बोधन गर्न खोजेको प्रतीत हुने गरी निर्देशन दिनु राम्रो कुरा हो । लोकतन्त्रमा नेताहरूमा यस्तो जिम्मेवारीबोध र कर्तव्यबोध हुनैपर्छ । अझ विकास र समृद्धिलाई प्रमुख एजेन्डा बनाएको वर्तमान सरकारले विशेषगरी विकास निर्माणका काममा ढिलासुस्ती, भ्रष्टाचार र गुणस्तरहीन काम हुने प्रथा उन्मूलन गर्न आफ्नो सक्रियता देखाउनैपर्छ । तर, निर्देशन दिएर मात्र जनताप्रतिको सरकारको कर्तव्य पूरा हुँदैन । ती निर्देशन कार्यान्वयन पनि हुनुपर्छ । कागज र भाषणमा सीमित निर्देशनको भारीले सरकार, सरकारी संयन्त्र र पछि गएर सिंगो राज्यप्रति जनतामा निराशा, वितृष्णा र विद्रोह जगाउँछ, जसको ठूलो मूल्य देश र जनताले चुकाउनुपर्ने हुन सक्छ ।

राजनीतिक नेतृत्वले समस्या आएपछि सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायका विज्ञसमेत सम्मिलित उच्च पदाधिकारीको टिम डाकेर पीडित वा सरोकारवाला र बाह्य विशेषज्ञसमेतलाई राखेर राय, प्रतिक्रिया लिनुपर्थ्यो । उनीहरूको प्रतिक्रिया नकारात्मक आए बाधक तत्त्व र सुधारका उपायबारे फेरि छलफल गर्नुपर्थ्यो । त्यो बाधा वा अपर्याप्तताको निराकरण गरेर मात्र निर्देशन दिनुपर्थ्यो । निर्देशनको अनुगमन गर्न शक्तिशाली वा अधिकारसम्पन्न अनुगमन संयन्त्र वा टिमको व्यवस्था गरेर आवश्यक परे ‘फिल्ड भिजिट’ सहितको नियमित र छड्के दुवै खाले अनुगमन गर्नुपर्थ्यो । अनुगमन टोलीले सम्बन्धित मन्त्रीका बाहेक तत्सम्बन्धी क्याबिनेट कमिटीलाई र ठूला आयोजनाका हकमा प्रधानमन्त्रीसम्मलाई सोझै रिपोर्टिङ गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्थ्यो । अन्तरमन्त्रालय समन्वय वा कामको ‘ओभरल्याप’ का समस्या देखिएका केसमा सम्बन्धित मन्त्री सम्मिलित क्याबिनेटको कमिटी गठन गरी सबै बाधा-अड्काउ त्यसले फुकाउने प्रबन्ध गर्नुपर्थ्यो । समन्वयका यस्ता समस्या संयुक्त सरकार भएका बखत बढी हुने गर्छन् । अहिले एकमना सरकार रहेको अवस्थामा त्यो स्थिति नहुनुपर्ने हो । छ भने उनै जानून् ।

सरकारको वितरण सेवालाई प्रभावकारी बनाउने तथा विकास निर्माणलाई तीव्रता दिँदै द्रुत आर्थिक विकास गर्ने हो भने माथि उल्लिखित ‘प्रोटोकल’ को नेताहरूले अनुसरण गर्नैपर्छ । ती प्रोटोकल र त्यस्ता तौरतरिका विकास प्रशासनका जग हुन् । हुन त, राजनीतिज्ञ भन्छन्- ‘हामी त जनताको राजनीति गर्ने हौँ । बिजनेस स्कुलमा पढाइने एमबीएको कक्षामा सिकाइनेजस्तो ‘प्रब्लेम सल्भिङ’ हामीले गर्ने होइन । त्यो विज्ञ र कर्मचारीले गर्ने हो । हाम्रो कर्तव्य जसरी हुन्छ, ‘जनताको पक्षमा’ उनीहरूबाट काम लिने हो ।’ तर, उनीहरूबाट काम लिन पनि त निर्देशन कार्यान्वयनयोग्य दिनुपर्‍यो नि ! बच्चाबच्चीको स्कुलको रिपोर्ट-कार्डमा तिम्रो बच्चा कहिल्यै होमवर्क राम्ररी गर्दैन भन्ने ‘रिमार्क’ देखे भने असल अभिभावकले के गर्छन् ? ‘ए बाबु-नानी, ल अबदेखि सधैँ होमवर्क गरेर लैजाने गर है’ भनेर निर्देशन मात्रै दिने कि बच्चासँग कुरा गरेर, शिक्षकसँग भेटेर समस्या पत्ता लगाएर समाधान गर्ने ? हाम्रा नेताहरूले गम्भीर भएर सोच्ने र आफूलाई बदल्ने बेला आएको छ ।

बेलगाम बोली

पदीय मर्यादाको ख्याल नराखी प्रधानमन्त्री, मन्त्रीहरू अन्टसन्ट बोल्न व्यस्त

केपी ओली

रामबहादुर थापा

पृथ्वीसुब्बा गुरुङ

गिरिराजमणि पोखरेल

मातृका यादव

महेन्द्रबहादुर शाही

गोकुल बाँस्कोटा

शेरधन राई

शंकर पोखरेल

रवीन्द्र अधिकारी

माधव बस्नेत

उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्तिमन्त्री मातृका यादवले २१ भदौमा भने, "न्युजमा भ्युज घुसाएर समाचार बनाउने पत्रकारहरू अपराधी हुन् ।" १९ असोजमा संसद्को सार्वजनिक लेखा समितिले मन्त्री यादवलाई चिनीको मूल्य निर्धारणबारे छलफल गर्न बोलाएको थियो । त्यहाँ यादवले सांसदहरूको हुर्मत त लिए नै, चिनीको मूल्य ६५ रुपैयाँभन्दा बढी नतोक्न निर्देशन दिएको समितिलाई सम्पूर्ण उपभोग्य वस्तुको भाउ निर्धारण गर्न आदेश दिए । यतिले मात्र नपुगेर उनले सांसदहरूलाई कारबाही गर्न माग गर्दै मन्त्रालयको लेटरप्याडमा सभामुखलाई पत्र नै लेखे । पत्रमा उल्लेख छ, '...१ अर्ब ६९ करोडको चिनीको बजार भाउ बढाउन चलखेल भएको समेत हामीमाथि आरोप लगाइएको र पत्रपत्रिकामा पनि सार्वजनिक भएकाले तथ्यहीन आरोप लगाइएकोप्रति

खेद व्यक्त गर्दै यथाशीघ्र छानबिन गरी दोषीमाथि कडा कारबाहीका लागि हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।' यस्तो स्वभाव देखाउन यादव अग्रपंक्तिमै छन् ।

सूचना तथा प्रविधिमन्त्री गोकुल बाँस्कोटा पनि पदीय मर्यादा बिर्सेर बोल्नमा कम छैनन् । उनले १८ असोजमा संसद्को विकास तथा प्रविधि समितिको निर्णय एकै दिनमा तीन पटक बदल्न लगाए । नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणमा अध्यक्ष नियुक्त दिगम्बर झाको नियुक्ति सच्याउन समितिले बाँस्कोटालाई निर्देशन दिएको थियो । तर, उनले समिति सभापतिलाई हप्काएर पत्रको बेहोरा नै बदल्न लगाएका थिए । यति मात्र होइन, उनले दसैँमा रकम बुझ्न आउन भन्दै पत्रकारहरूलाई मजैले उडाए । बाँस्कोटाको यस्तो प्रस्तुतिप्रति सामाजिक सन्जालमा ठूलै विरोध भयो । तर, उनी टसमस भएनन् । मन्त्रीहरूको रुखो बोलाइ, दम्भको प्रस्तुति र शक्ति उन्मादको भाषा सरकारको आलोचनाको एउटा प्रमुख कारण बनिरहेको छ यतिबेला । तर, उनीहरू त्यसलाई सच्याउन थोरै पनि तत्पर देखिँदैनन् । बरु त्यस्तो शैली अझै बढाउँदै लगेका छन् । यादव र बाँस्कोटा मात्र होइन, गृहमन्त्री रामबहादुर थापादेखि भूमिव्यवस्थामन्त्री पद्मा अर्यालसम्म त्यही मेसोमा छन् ।

सार्वभौम संसद्, सर्वसाधारण र आफ्ना सहकर्मी वा प्रतिपक्षका नेता/कार्यकर्तासँग विनयशील भएर झुक्दा सानो होइन, बरु सम्मानित भइन्छ । तर, प्रधानमन्त्री, मन्त्रीहरूले अर्तीउपदेश दिँदै हिँडिरहेका छन् । आफ्ना हरेक गतिविधिलाई जनताले निगरानी गरिरहेका हुन्छन् भन्ने कुरा कुनै पनि मन्त्रीहरूले ख्याल गरेको देखिन्न । अधिकांश मन्त्रीहरूले सर्वसाधारणले सोधेको प्रश्नमा ओठे जवाफ फर्काउनेबाहेक खासै उत्साहजनक काम गर्न सकेका छैनन् । पदीय मर्यादाको ख्याल नगरी बोलेबापत कानुनमन्त्री शेरबहादुर तामाङलाई ८ साउनमा राजीनामा दिन लगाइयो । बंगलादेशमा एमबीबीएस पढ्न जाने नेपाली चेलीहरू यौन शोषणमा पर्ने गरेको भन्ने अभिव्यक्तिका कारण तामाङको चौतर्फी विरोध भयो । त्यसपछि प्रधानमन्त्री ओलीले उनलाई राजीनामा दिन लगाएका थिए । तर, तामाङजस्तै अन्टसन्ट बोल्ने अन्य मन्त्रीहरू भने अझै फुक्काफाल नै छन् । गृहमन्त्री थापाले संसद्को रोस्टममै उभिएर चिकित्सा शिक्षा सुधारको माग गर्दै अनशन बसेका डा गोविन्द केसीलाई अधिनायकवादी त भने नै, उनले बलात्कारीलाई मृत्युदण्ड दिनुपर्ने तर्कसमेत अगाडि सारे । जबकि, नेपालको संविधानमा मृत्युदण्डको प्रावधान छैन । पदीय गरिमा ख्याल नगरी बोलेबापत राजीनामा दिन बाध्य तामाङका भनाइमा, जनताको भावनालाई चोट पुऱ्याऊँ भनेर मन्त्रीहरूले जथाभावी बोलेका हुँदैनन् । तर, कहिलेकाहीँ सत्य बोलेबापत पनि अनर्थ लगाइने गरेको छ । "कतिपयको स्वभाव लपनछपन नगरी देखे/लागेको सत्य बोल्ने हुन्छ । यस्तो बोलेबापत पनि प्रश्न उठ्ने, आलोचना हुने गरेको छ," तामाङ भन्छन्, "कतिपयको भने बोल्दाबोल्दै कुरा चिप्लिन्छ । सर्वसाधारणको मानमर्दन गर्न त्यसरी बोलिएको हुँदैन । तर, यथार्थ बुझ्दै नबुझी लखेटिन्छ ।" उनी जिम्मेवार निकायमा बस्नेहरूको प्रस्तुतिले सर्वसाधारणलाई चोट पुगिरहेको भने स्वीकार्छन् ।

राजनीतिक विश्लेषक श्याम श्रेष्ठका शब्दमा, कम्तीमा पाँच कारणले नेताहरूको बोलीमा लगाम लाग्न सकेको छैन । त्यसमध्ये पहिलो कारण हो, प्रधानमन्त्री, मन्त्रीहरूलाई जिम्मेवारीको भावनाले हाँक्न सकेको छैन । जिम्मेवारीको भावनाबाट निर्देशित भएपछि मानिसको बोलीमा लगाम लाग्छ । उनीहरूले जथाभावी बोल्दैनन् । तर, प्रधानमन्त्री, मन्त्रीहरू पनि सर्वसाधारणझैँ फुक्काफाल रहन सक्ने बुझाइ छ नेताहरूमा । मन्त्री हुँदा र नहुँदा, जिम्मेवारीमा हुँदा र नहुँदामा के फरक हुन्छ भन्ने बोध नभएका नेताहरूले आफू मालिक हुँ भन्ने भाव देखाइरहेका छन् । अरूप्रति अपमान गरिरहेका छन् ।

दोस्रो कारण, सांस्कृतिक अधोपतनले मनलाग्दी बोलेका हुन् । सत्ताको लगाम समाएका मानिस सांस्कृतिक रूपले शिष्ट हुनुपर्छ । तर, हाम्रा नेताहरूमा सभ्य बन्नुपर्छ भन्ने संस्कृति पटक्कै छैन । तेस्रो, प्रधानमन्त्री, मन्त्री सबैमा काम गर्न सकेनौँ भन्ने लघुताभास छ । काम गर्न नसकेकामा जनताले समेत अविश्वास प्रकट गरिदिँदा त्यसको शालीन जवाफ दिन नसकेर आक्रोश देखाएर पन्छिने गरेका हुन् । चौथो, जथाभावी बोलेबापत दण्डित हुनुपर्ने प्रणालीको अभाव हो । आफ्नो प्रस्तुतिले समाजमा कस्तो असर पार्छ भन्ने ख्याल नगरी बोलेबापत वर्तमान

कसले के बोले

प्रधानमन्त्री केपी ओली

निर्मला पन्तको बलात्कार/हत्याको अभियुक्त पत्ता लाग्न १२ वर्ष लाग्न सक्छ ।

गृहमन्त्री रामबहादुर थापा

- डा गोविन्द केसी अधिनायकवादी हुन् ।
- पुँजीवादले बलात्कार बढायो । बलात्कारीलाई मृत्युदण्ड दिनुपर्छ ।

शिक्षामन्त्री गिरिराजमणि पोखरेल

चिकित्सा शिक्षा अध्यादेश पारित नहुनुको दोषी डा गोविन्द केसी नै हुन् ।

सूचना तथा प्रविधिमन्त्री गोकुल बाँस्कोटा

मन्त्रीलाई पत्तै नदिई निर्णय गर्ने तपाईं को हो ? तुरुन्त निर्णय सच्याउनुस् ।

संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्ययनमन्त्री रवीन्द्र अधिकारी

कमिसनको खेलमा पत्रकार नै लागेका होलान् । मलाई यस्तो कुरा थाहा छैन ।

उद्योगमन्त्री मातृका यादव

चिनीको मात्र किन, सबै उपभोग्य वस्तुको मूल्य तपाईंहरूले नै तोकिदिनुहोस् ।

मुख्यमन्त्री शंकर पोखरेल

कांग्रेसले गल्ती गर्ने, हामीले जवाफ दिँदै हिँड्नुपर्ने ?

मुख्यमन्त्री पृथ्वीसुब्बा गुरुङ

'रेडलाइट एरिया' तोकेर पर्यटक भित्र्याउनुपर्छ ।

मुख्यमन्त्री शेरधन राई

पत्रकारहरू सपना देखेर समाचार लेख्छन् । गैरव्यावसायिक र स्तरहीन चरित्र प्रदर्शन गर्छन् ।

मुख्यमन्त्री महेन्द्रबहादुर शाही

कर्णाली प्रदेशमा फेसबुक/ट्वीटर बन्द गर्छु ।

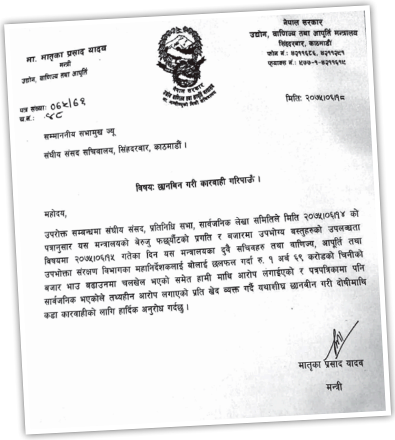

मा. मातृका प्रसाद यादव
मन्त्री
उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति

नेपाल सरकार
उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं
फोन नं.: ४२११६८६, ४२११३९१
फ्याक्स नं.: ९७७-१-४२११६१९

पत्र संख्या: ०७५/७६
च.नं.: ९८

मिति: २०७५।०६।१८

सम्माननीय सभामुख ज्यू,
संघीय संसद सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौं ।

विषय: छानबिन गरी कारवाही गरिपाऊँ ।

महोदय,

उपरोक्त सम्बन्धमा संघीय संसद, प्रतिनिधि सभा, सार्वजनिक लेखा समितिले मिति २०७५।०६।१४ को पत्रानुसार यस मन्त्रालयको बेरुजु फछ्र्यौटको प्रगति र बजारमा उपभोग्य वस्तुहरुको उपलब्धता विषयमा २०७५।०६।१५ गतेका दिन यस मन्त्रालयका दुवै सचिवहरु तथा वाणिज्य, आपूर्ति तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागका महानिर्देशकलाई बोलाई छलफल गर्दा रु. १ अर्ब ६९ करोडको चिनीको बजार भाउ बढाउनमा चलखेल भएको समेत हामी माथि आरोप लगाईएको र पत्रपत्रिकामा पनि सार्वजनिक भएकोले तथ्यहीन आरोप लगाएको प्रति खेद व्यक्त गर्दै यथाशीघ्र छानबीन गरी दोषीमाथि कडा कारवाहीको लागि हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

मातृका प्रसाद यादव
मन्त्री

^ उद्योगमन्त्री मातृका यादवले सञ्चारमाध्यम र सांसदहरूलाई कारबाहीको माग गर्दै सभामुखलाई लेखेको पत्र

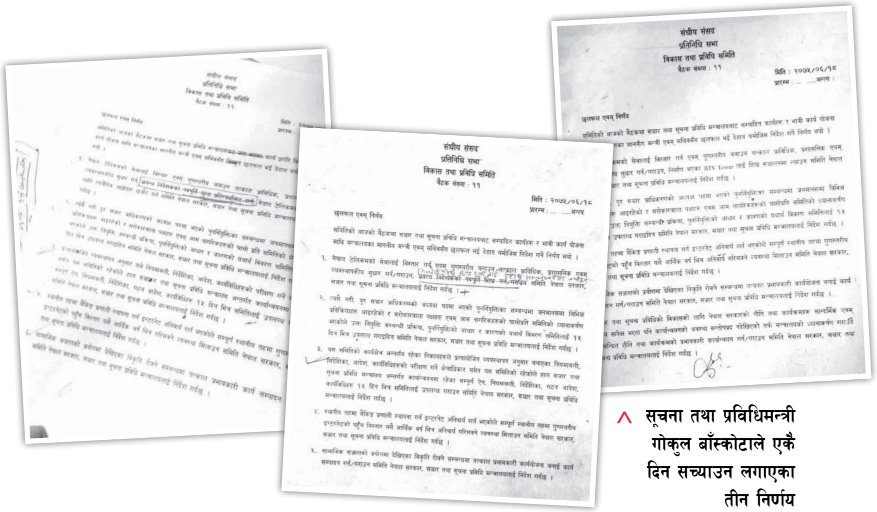

संघीय संसद
प्रतिनिधि सभा
विकास तथा प्रविधि समिति
बैठक संख्या : ११

मिति : २०७५/०६/१८
प्रारम्भ : ... .अन्त्य

छलफल एवम् निर्णय

समितिको आजको बैठकमा सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयबाट सम्पादित कार्यहरु र भावी कार्य योजना माथि मन्त्रालयका माननीय मन्त्री एवम् सचिवसँग छलफल भई देहाय बमोजिम निर्देश गर्ने निर्णय भयो ।

१. नेपाल टेलिकमको सेवालाई विस्तार गर्न एवम् गुणस्तरीय बनाउन तत्काल प्राविधिक, प्रशासनिक एवम् व्यवस्थापकीय सुधार गर्ने/गराउन, ~~प्रबन्ध निर्देशकको पदपूर्ति शिघ्र गर्ने/गराउन~~ समिति नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयलाई निर्देश गर्दछ ।

२. त्यसै गरी, दुर सञ्चार प्राधिकरणको अध्यक्ष पदमा भएको पुनर्नियुक्तिका सम्बन्धमा जनमानसमा विभिन्न प्रतिक्रियाहरु आइरहेको र सरोकारवाला पक्षहरु एवम् आम नागरिकहरुको चासोप्रति समितिको ध्यानाकर्षण भएकोले उक्त नियुक्ति सम्बन्धी प्रकिया, पुनर्नियुक्तिको आधार र कारणको यथार्थ विवरण समितिलाई १५ दिन भित्र उपलब्ध गराइदिन समिति नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयलाई निर्देश गर्दछ ।

३. यस समितिको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेका निकायहरुले प्रत्यायोजित व्यवस्थापन अनुसार बनाएका नियमावली, निर्देशिका, आदेश, कार्यविधिहरुको परीक्षण गर्ने क्षेत्राधिकार समेत यस समितिको रहेकोले हाल सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत कार्यान्वयनमा रहेका सम्पूर्ण ऐन, नियमावली, निर्देशिका, गठन आदेश, कार्यविधिहरु १५ दिन भित्र समितिलाई उपलब्ध गराउन समिति नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयलाई निर्देश गर्दछ ।

४. स्थानीय तहमा बैंकिङ्ग प्रणाली स्थापना गर्न इन्टरनेट अनिवार्य शर्त भएकोले सम्पूर्ण स्थानीय तहमा गुणस्तरीय इन्टरनेटको पहुँच विस्तार यसै आर्थिक वर्ष भित्र अनिवार्य गरिसक्ने व्यवस्था मिलाउन समिति नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयलाई निर्देश गर्दछ ।

५. सामाजिक सञ्जालको प्रयोगमा देखिएका विकृति रोक्ने सम्बन्धमा तत्काल प्रभावकारी कार्ययोजना बनाई कार्य सम्पादन गर्ने/गराउन समिति नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयलाई निर्देश गर्दछ ।

^ सूचना तथा प्रविधिमन्त्री गोकुल बाँस्कोटाले एकै दिन सच्याउन लगाएका तीन निर्णय

मन्त्रिपरिषद्मा शेरबहादुर तामाङबाहेक कोही पनि दण्डित भएका छैनन् । त्यसमाथि सर्वसाधारण पनि जथाभावी बोल्नेहरूकै चाकरी गर्न लागिपरेका हुन्छन् । त्यसैले मन्त्रीहरूले जोकोहीमाथि हेपाहा व्यवहार देखाएका हुन् ।

पाँचौं, वर्तमान सरकारमा दुई तिहाइको दम्भ छ । त्यो दम्भले जनतातिर फर्किन बिर्साउँछ । जनताले दण्डित गर्न थाल्ने हो भने नेताहरू पटक-पटक सोचेर मात्र बोल्न थाल्छन् । जस्तो, वामदेव गौतमले काठमाडौं ७ बाट निर्वाचन लड्ने तयारी गरेपछि सञ्चारमाध्यम र सार्वजनिक सञ्जालमा आलोचना भयो । यसपछि उनी निर्वाचन लड्ने निर्णयबाट पछि हट्न बाध्य भए नै, अन्य नेताहरूले समेत अब यस्तो निर्णय गर्न धेरै सोच्न बाध्य हुनेछन् । राष्ट्रपति कार्यालयले दसैंको टीका लगाउँदा जुन शैली अपनायो, त्यसको समेत आलोचना भयो । यसबाट उनीहरू हच्किएका छन् ।

"सत्तामा गएपछि कुनै पनि प्रधानमन्त्री, मन्त्रीमा म जनताको सेवक हुँ । जनताप्रति उत्तरदायी, जिम्मेवार हुनुपर्छ भन्ने भावना देखिँदैन," विश्लेषक श्रेष्ठ भन्छन्, "सेवक भावना प्रधानमन्त्रीदेखि मन्त्रीसम्म कसैमा पनि छैन । प्रधानमन्त्रीले मन्त्रीलाई केटाहरू मेरामा आएका थिए भन्छन् । मन्त्रीलाई नै केटा भनेपछि अरू सर्वसाधारणलाई के भन्लान् ?," विश्लेषक श्रेष्ठ थप्छन्, "जनता मालिक हुन् भन्ने भएपछि उच्च संस्कार देखाइन्छ । म नै सर्वाधिकारसम्पन्न हुँ भन्ने भएपछि अर्कै व्यवहार देखाइन्छ । प्रधानमन्त्री, मन्त्रीहरूले पदीय मर्यादाको ख्याल नगरी तथानाम बोल्नुका पछाडि हामी मालिक हौं भन्ने अहंकारले भूमिका खेलेको छ ।"

अवस्था कस्तो छ भने म जनताको सेवक हुँ, जिम्मेवार मानिस हुँ भन्ने भावना प्रधानमन्त्री, मन्त्री कसैमा पनि देखिँदैन । म नै सर्वाधिकारसम्पन्न शासक हुँ भन्ने दम्भ अग्रभागमा देखिन्छ । त्यसमाथि नेपालीको संस्कार शक्तिको चाकरी गर्ने छ । मनपरी बोल्नेलाई नै चाकरी गरिदिएपछि उनीहरूको मनोबल अझ बढ्छ । जथाभावी बोल्नेलाई कडा प्रतिवाद गर्ने हो भने उनीहरू बोल्नुअघि सोच्न बाध्य हुन्छन् । २३ असोजमा प्रदेशसभा १ को बैठक अन्त्य गर्दै मुख्यमन्त्री शेरधन राईले झन्डै आधा समय पत्रकारको विरोधमा खर्चिए । उनको त्यस प्रस्तुतिलाई कसैले प्रतिवाद गरेन । एकाधबाहेक सरकारका सबैजसो मन्त्रीहरूमा शालीनता र संयमता देखिन्न । उनीहरू जति आक्रामक र उत्तेजित हुँदैछन्, सरकार उतिउति रक्षात्मक बनिरहेको देखाउँछ । उनीहरूले त्यसबाट चेतेका छैनन् ।

राजनीतिज्ञ राधाकृष्ण मैनालीका भनाइमा, अहिलेका मन्त्रीहरूमा राजनीतिक संस्कारको अभाव छ । आलोकाँचो स्वभाव छ । उनीहरू हाहाहुहु गर्ने, उत्तेजित भाषण गर्ने विद्यार्थी राजनीतिको चेतनाभन्दा माथि उठ्न सकेकै छैनन् । "राज्यसत्ताको उपल्लो ओहदामा पुगेका व्यक्तिले परिपक्व व्यवहार देखाउनुपर्छ भन्ने मानसिकता मन्त्रिपरिषद्का सदस्यहरूमा देखिन्न," मैनाली भन्छन्, "ओली स्वयंले पनि यति लामो राजनीतिक जीवनमा संयमित भएर बोल्नुपर्छ भन्ने सिकेनन् । अहिले पनि परिपक्वलाई भन्दा अनुचरहरूलाई मात्र च्याप्दा मलाई काम गर्न सजिलो हुन्छ भन्ठानेर अनुभवहीनलाई मन्त्री बनाएका छन् । उनीहरूले ओलीकै बोलीको सिको गरेर सरकारलाई थप अलोकप्रिय बनाइरहेका छन् ।" गल्ती सच्याउने र सिक्न चाहने संस्कृति कुनै पनि मन्त्रीमा देखिएको छैन । किनभने, गृहमन्त्री थापाले डा केसीलाई संसद्कै रोस्टमबाट 'अधिनायकवादी' भनेपछि चर्को आलोचना भयो । तर, पनि थापाको बोलीमा अपेक्षित संयम आउन सकेन । पुँजीवादले बलात्कार बढायोजस्ता अमूर्त कुरा उनले दोहोर्‍याए । आफूलाई प्रश्न सोधेकै भरमा पत्रकारको जागिर खाइदिएपछि सूचना तथा प्रविधिमन्त्री बाँस्कोटाको ठूलै विरोध भयो । उनको बोलीमा नियन्त्रण हुन सकेको छैन । यस्तो प्रवृत्तिले ओली सरकारका मन्त्रीहरूलाई कहाँ पुर्‍याउने हो ? त्यो आगामी दिनले नै निर्क्योल गर्नेछ । ने

हेमन्त श्रेष्ठ

गणतन्त्रको

क्रान्ति र परिवर्तनले स्थापित गणतन्त्रका अगुवामा नयाँ राजा बन्ने धङधडी

इन्द्रजात्रामा राष्ट्रपति

हुर्मत

बाबुराम विश्वकर्मा

सिंगो देश पारिवारिक मिलन र सद्भावको पर्व दसैँमा झुमिरहँदा गणतन्त्रको सर्वोच्च प्रतीक राष्ट्रपति कार्यालयले भने आम नागरिक र खास नागरिकबीच धर्को कोरिदियो । सम्मानित न्यायालयमा काण्डैकाण्ड र विवादका अनेक शृंखला रच्दै शर्मनाक ढंगले बहिर्गमित पूर्वप्रधानन्यायाधीश गोपाल पराजुलीले राष्ट्रपति विद्या भण्डारीलाई साष्टांग दण्डवत गरे । कुनै आत्मसम्मानबिना आफ्नो अघिल्तिर घुँडा टेक्दा पनि मग्न भावमा टीका लगाइरहेकी राष्ट्रपति भण्डारीको

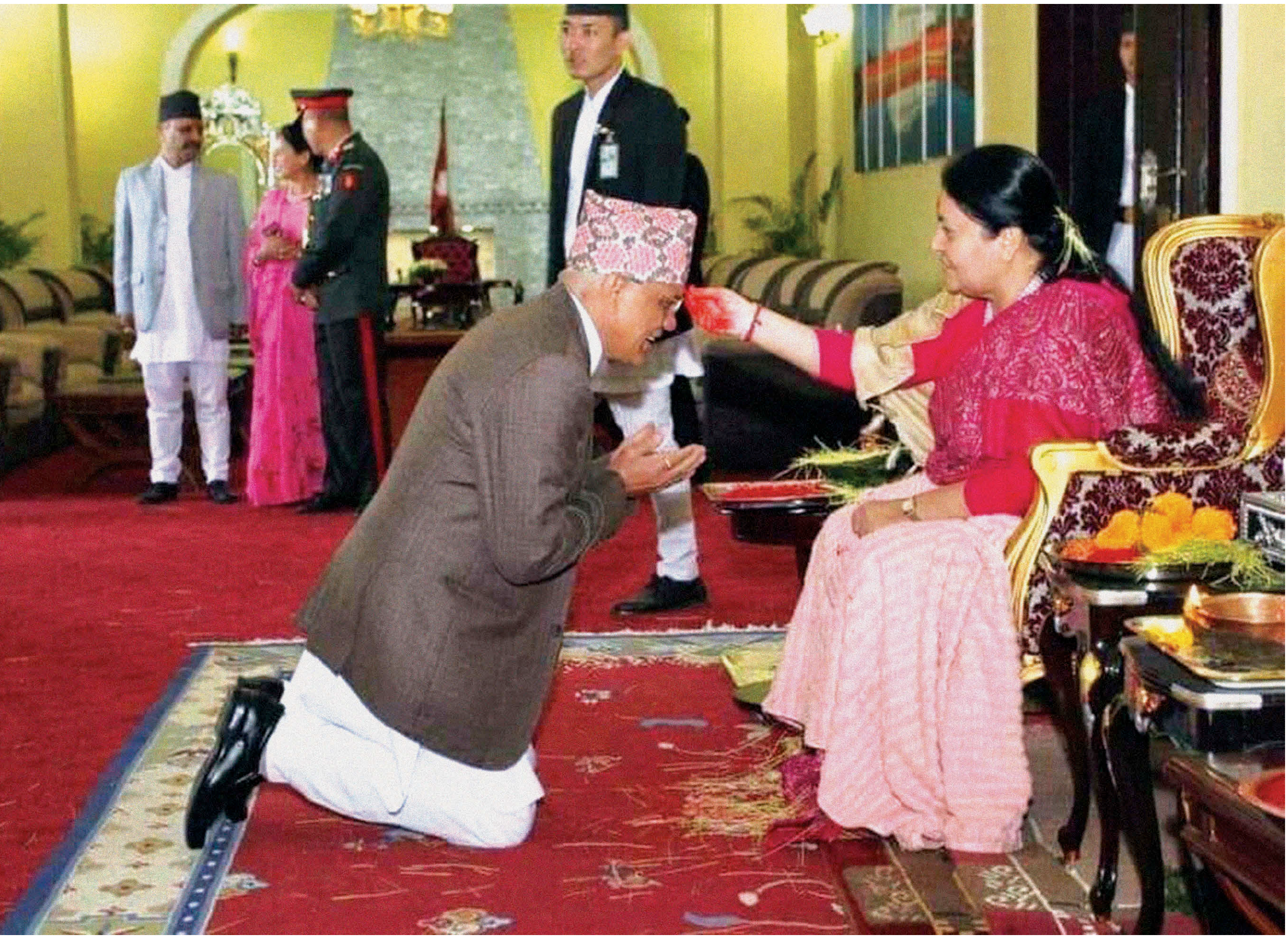

तस्बिर स्रोत : ट्वीटर

शक्तिको भक्ति : **राष्ट्रपतिबाट दसैंको टीका थाप्दै गोपाल पराजुली**

तस्बिरले सर्वसाधारणलाई एकाएक आक्रोशित तुल्यायो । रुसी कविता भावानुवाद गर्दै लेखक जुगल भूर्तेलले ट्वीट गरे :

'हामीले ढाल्यौँ राजालाई
स्वर्ग बनाउन आजलाई
देश अब स्वर्ग भो
मात्रै बाँकी मर्न भो ।'

यो ट्वीट आम आक्रोशको एउटा दृष्टान्त मात्रै हो, जसले राजा हटाएर गणतन्त्र ल्याए पनि शासकीय प्रवृत्ति ज्यूँकात्यूँ रहेको कटाक्ष गर्छ । २ कात्तिक ०७५ मा शीतलनिवासको विवादित टीका प्रकरणले शक्तिसीनसामु गोपाल पराजुलीको नांगो चाकडी त उजागर गऱ्यो नै, त्यसले राष्ट्रपति पदको गरिमासमेत स्वाट्टै घटाइदियो ।

टीका प्रकरण एकाएक प्रकट भएको भने होइन। यो तामझामका लागि राष्ट्रपति कार्यालयले पूर्वतयारी नै गरेको थियो । राष्ट्राध्यक्षका रूपमा रहेकी राष्ट्रपति आम नागरिक होस् वा सार्वजनिक जिम्मेवारीमा रहेका पदाधिकारी, सबैका लागि समान हुन् । संविधानको संरक्षकसमेत भएको नाताले राष्ट्रपतिबाट सबै नेपालीप्रति समान व्यवहारको अपेक्षा गरिएको हुन्छ । तर, राष्ट्रपति भण्डारीले दसैं अवसरमा औपचारिक रूपमै आम नागरिक, परिवारका सदस्य र 'विशिष्ट' बीच विभेद गरिन्- कसैलाई कुर्सीमा राखेर, कसैलाई घुँडा टेकाएर अनि झुकाएर । प्रधानन्यायाधीशसमेत भएको व्यक्तिले राष्ट्राध्यक्षसँग घुँडा टेकेर टीका लगाएको प्रकरणले न्यायालयको गरिमा पनि कमजोर भएको छ । प्रधानन्यायाधीशका रूपमा पराजुलीले गरेका कामले न्याय प्रणालीकै हुर्मत लिएको थियो । तर, पदमुक्त भएपछि पनि उनले आफ्नो मर्यादा जोगाउन सकेनन् ।

शीतलनिवासको टीका प्रकरणमा पराजुली जति दोषी छन्, त्योभन्दा बढ्ता दोषी राष्ट्रपति भण्डारी छन् । किनभने, उनले दसैंलाई राष्ट्रपति कार्यालयमा औपचारिक कार्यक्रम नै बनाइन् र विगतका राजाकै झल्को दिने गरी टीकाटालो गरिन् ।

विद्यादेवी भण्डारी दोस्रो राष्ट्रपति हुन् । यसअघि पहिलो राष्ट्रपतिका रूपमा डा रामवरण यादवले सात वर्ष शीतलनिवासमा बिताए । तर, सात वर्षमा यादवले दसैंको टीकालाई औपचारिक रूप दिएनन्। बरु व्यक्तिगत रूपमा सानो संख्यामा सर्वसाधारणलाई टीका लगाइदिए, त्यो पनि अनौपचारिक पोसाकमै उभिएर । कुर्ता-पाइजामा अनि गम्छा काँधमा हालेर साधारण तरिकाले उनले इच्छुकलाई टीका लगाएका थिए ।

सात वर्षे कार्यकालमा कुनै पनि प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपति यादवबाट टीका

लगाएनन्, न त उनका सल्लाहकारहरूले टीका थापे । राष्ट्रपति यादवका तत्कालीन प्रेस सल्लाहकार राजेन्द्र दाहाल सम्झिन्छन्, “राजा र राष्ट्रपति उही र एउटै नभएकाले राजाले गरेका काम बन्दै गर्नुपर्छ भन्ठानेर टीकालाई अनौपचारिक रूपमा राष्ट्रपतिको व्यक्तिगत इच्छामा सीमित गरिएको थियो । केही मन्त्री र सीमित मान्छेले मात्र टीका लगाउँथे ।”

प्रथम राष्ट्रपतिका पालामा स्थापित नजिरलाई भण्डारीका पालामा धज्जी नै उडाइएको छ । राष्ट्रपति कार्यालयबाट आह्वानै गरेर दसैं महोत्सव गरियो । २९ असोज ०७५ मा राष्ट्रपति कार्यालयले दसैंलाई औपचारिक रूप दिने गरी अनौठो तर विभेदकारी विज्ञप्ति जारी गर्‍यो । त्यसमा राष्ट्रपति भण्डारीले दसैंको टीका लगाउने समयतालिका सार्वजनिक गरिएको थियो । त्यसमा ‘सम्माननीय’ र ‘विशिष्ट’ हरूका लागि एउटा समय अनि आम नागरिकका लागि अर्को समय तोकिएको थियो ।

त्यसो त, टीकामा विभेद मात्र होइन, धर्म निरपेक्ष देशको राष्ट्रपति भवनमा विगतको राजदरबारमा झैं दसैं परम्परालाई निरन्तरता दिइयो । टीकाको दिन राष्ट्रपति कार्यालयले पशुपतिको वेद विद्याश्रमबाट पाँच वटुक झिकाएर स्वस्तिवाचन गरायो । वटुकलाई राष्ट्रपतिबाट दक्षिणा प्रदान गरियो । घटस्थापनादेखि नवमीसम्म नवदुर्गा पाठ, पूजाअर्चना गरिए भने अष्टमीमा राष्ट्रपति भण्डारी काठमाडौंका विभिन्न शक्तिपीठ धाएर पूजाअर्चनामा व्यस्त रहिन् ।

३१ असोज महाअष्टमीको बिहान भण्डारी काभ्रेको पलाञ्चोक भगवतीको दर्शनमा पुगिन् भने बेलुका ४ देखि ६ बजेको अवधिमा उनले गुहेश्वरी, मैतीदेवी, नक्साल भगवती, संकटा, नरदेवी, महाँकाल, रक्तकाली, इन्द्रायणी र शोभाभगवतीको दर्शन गरिन् । राष्ट्रपतिको दसैं पूजा ७ कात्तिकको कोजाग्रत पूर्णिमामा भक्तपुरको नवदुर्गा मन्दिर पुगेर स्थगित भयो ।

कर्मकाण्डमा भण्डारी कति आसक्त छन् भने उनले राजाकै पालाको सिको गर्दै शीतलनिवासमा धर्मगुरु नियुक्त गरेकी छन् । पहिलो कार्यकालमा नियुक्त गरिएका खेमचन्द्र ढकाल राष्ट्रपतिका धार्मिक सल्लाहकार हुन् । उनलाई धर्मसंस्कृति विज्ञका रूपमा सहसचिवसरहको सुविधा दिएर नियुक्त गरिएको छ । राष्ट्रपतिका सबै कर्मकाण्ड ढकालकै योजना र सल्लाहमा हुने गरेका छन् । उच्च स्रोतका अनुसार दसैं अवधिमा शीतलनिवासमा दुर्गापूजा, हवन, बलि, हतियार पूजा भव्य रूपमा गरियो, जसमा राष्ट्रपतिको प्रत्यक्ष संलग्नता थियो ।

विभेदकारी टीका

दसैं विशुद्ध पारिवारिक र सामाजिक पर्व हो, नेपालीको । टीकाका दिन आफ्ना अभिभावकको आशीर्वाद लिने, पारिवारिक र सामाजिक भेटघाट गर्ने प्रचलन नै दसैंको मौलिक पक्ष हो । तर, शासक र शक्तिका पुजारीले दसैंलाई दासत्व र चाकरीको माध्यम बनाएका छन् । पूर्वराजाले आम नागरिकलाई टीका लगाइदिनु त्यसैको एउटा कसी थियो । अहिले पनि नागरिक भइसकेका राजाले सर्वसाधारणलाई निर्मलनिवासमा टीका लगाउने गरेका छन् । तर, गणतन्त्रमा राष्ट्रपति र प्रधानमन्त्रीबाट सार्वजनिक आह्वान गरेर टीका लगाउन जरुरी थिएन । विश्लेषक श्याम श्रेष्ठ भन्छन्, “उर्दीको शैलीमा मेरोमा टीका लगाउन आइज भन्नु नयाँ राजा बन्ने रहर हो । अझ घुँडा नै टेकाएर टीका लगाउनु गणतन्त्रको लज्जाबाहेक अर्थोक केही हुन सक्दैन ।”

> “शक्तिमा बसेकाहरूले अरूलाई अधीनस्थ गर्ने गरी दसैंको टीका लगाउनु भनेको पर्वलाई नै विकृत गर्नु हो । अझ राष्ट्रपतिले राजाले झैं प्रधानमन्त्री, मन्त्री, सेनापतिलाई टीका-जमरा लगाउने रीत राम्रो होइन ।
>
> **– हरि रोका,**
> विश्लेषक

टीकालाई राष्ट्रपतिले पारिवारिक दायरामा सीमित गर्न उचित हुन्थ्यो । तर, त्यो अवसर दुरुपयोग गरेकै कारण अहिले राष्ट्रपति सर्वत्र आलोचनाको पात्र भएकी छन् । टीकाको दिन सबैभन्दा पहिला शीतलनिवासका ‘गुरुज्यू’ खेमचन्द्र ढकालले राष्ट्रपति भण्डारीलाई तिलक लगाइदिए । उनी राष्ट्रपति कार्यालयमा नियुक्त हुनुअघि नयाँ दिल्लीस्थित हिन्दु मन्दिरका पुजारी थिए । शीतलनिवासभित्र उनलाई ‘गुरुज्यू’ सम्बोधन गर्ने गरिएको छ । ढकालसहित भण्डारीले दोस्रो कार्यकालका लागि राजनीतिक विज्ञमा सुशील प्याकुरेल, शिक्षा र निर्माण विज्ञमा माधव शर्मालाई नियुक्त गरेकी छन् भने सुरक्षा विज्ञमा राप्रपा अध्यक्ष कमल थापाका दाजु पूर्वसैनिक अधिकारी नेत्र थापालाई नियुक्त गरेकी छन् ।

ढकालले तिलक लगाइदिएपछि भण्डारीले आमा मिथिला पाण्डे र ठूलो बुबा

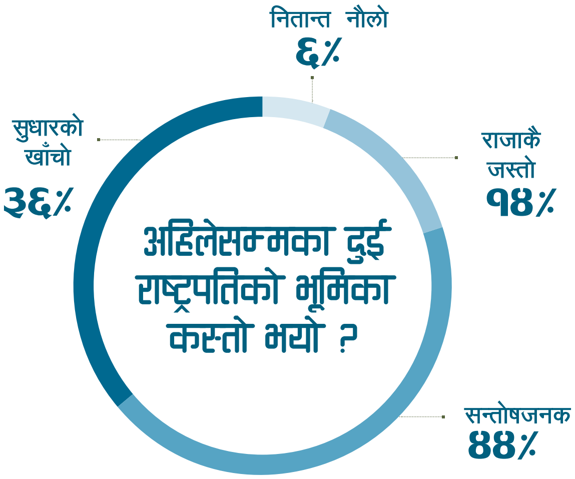

खगेन्द्र पाण्डेबाट टीका थापिन् । त्यसपछि छोरीज्वाइँलाई टीका लगाइदिइन् । परिवारका सदस्य तथा विशिष्ट पाहुनालाई कुर्सीमै राखेर टीका लगाइएको थियो । परिवारका सदस्यलाई टीका लगाइसकेपछि भण्डारीले प्रधानमन्त्री केपी ओली र पत्नी राधिका शाक्यलाई पनि कुर्सीमै राखेर टीका लगाइन् । कुर्सीमा बसेर भण्डारीबाट टीका थाप्ने ‘भाग्यमानी’ मा उपराष्ट्रपति नन्दकिशोर पुन, रक्षामन्त्री ईश्वर पोखरेल दम्पती, सभामुख कृष्णबहादुर महरा दम्पतीलगायत थिए ।

जब राष्ट्रपति भण्डारीको हातबाट टीका लगाउन प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापा शीतलनिवास पुगे, टीका लगाउनेहरूका लागि राखिएको कुर्सी एकाएक हटाइयो । सेनापति थापा, प्रहरी प्रमुख सर्वेन्द्र खनाल, पूर्वप्रधानसेनापति राजेन्द्र क्षत्री, नेकपाका नेता वामदेव गौतम र पत्नी तुलसा थापालगायतले बस्ने व्यवस्था नहुँदा बाध्य भएर झुकेर टीका लगाए ।

त्यतिबेलै शीतलनिवास पुगेका पूर्वप्रधानन्यायाधीश गोपाल पराजुलीले भने घुँडा टेकेर टीका थापे । स्मरण रहोस्, पराजुली प्रधानन्यायाधीश हुँदा उनैले राष्ट्रपति भण्डारीलाई दोस्रो कार्यकालका लागि राष्ट्रपतिको शपथ खुवाएका थिए ।

> “सेनाले आफ्नो परम्पराअनुसार परमाधिपतिबाट उभिएर टीका लगाउँछ । त्यसैले सेनाले त्यहाँ राखिएको कुर्सी हटायो, त्यसपछि अरू पनि टीका थाप्न गए, नहुनु पर्ने घटना भयो ।
>
> – **सुशील प्याकुरेल,**
> राष्ट्रपतिका राजनीतिक सल्लाहकार

शीतलनिवासमा टीका लगाउन जानेहरूले उभिएर, झुकेर र घुँडा टेकेर पनि टीका लगाए । तर, राष्ट्रपतिले कुर्सीको व्यवस्था गर्न कर्मचारी, सहयोगी र सैनिक अधिकारीलाई निर्देशन भने दिइनन् । एकैछिन टीका रोकेर भए पनि आगन्तुकलाई कुर्सीको व्यवस्था गर्न उनलाई कसैले रोक्ने थिएन । तर, राष्ट्रपति कार्यालयले भने टीकाको दिन शीतलनिवासमा भएको त्रुटिमा राष्ट्रपतिको नभई सेनाको गल्ती भएको प्रस्टीकरण दिएको छ । राष्ट्रपतिका राजनीतिक सल्लाहकार सुशील प्याकुरेल भन्छन्, “सेनाले आफ्नो परम्पराअनुसार परमाधिपतिबाट उभिएर टीका लगाउँछ । त्यसैले सेनाले त्यहाँ राखिएको कुर्सी हटायो, त्यसपछि अरू पनि टीका थाप्न गए, नहुनु पर्ने घटना भयो ।”

राष्ट्रपति निकट एक थरी समूहचाहिँ टीका थाप्न आउनेहरूका लागि राखिएको कुर्सी सुरक्षाविज्ञ नेत्र थापाको योजनामा हटाएर राष्ट्रपतिलाई विवादमा तानिएको निचोडमा पुगेको छ । तर, टीकाको दिनको त्रुटि र विवादमा सेनालाई दोष दिएर राष्ट्रपति र उनको कार्यालय मुक्त हुन मिल्दैन । किनभने, सेनाको परामाधिपति राष्ट्रपति नै भएकाले सेना राष्ट्रपतिभन्दा अलग होइन । दाहाल भन्छन्, “राष्ट्रपति र उनका सहयोगीले शीतलनिवासको गल्तीमा सेनालाई दोष दिएर उन्मुक्ति पाउँदैनन् । परामाधिपति भएकाले राष्ट्रपतिले कुर्सी नहटाउन वा हटाए पनि फेरि राख्न तुरुन्त आदेश दिन सक्थिन् ।”

राष्ट्रपति अर्थात्, राष्ट्राध्यक्ष संविधानको पालक र संरक्षक दुवै हो । सबैलाई समान व्यवहार र सम्मान राष्ट्राध्यक्षबाट अपेक्षा गरिएको हुन्छ । ०५२ देखि तत्कालीन नेकपा माओवादीले सुरु गरेको हिंसात्मक विद्रोह र ०६२-०६३ को जनआन्दोलनले संवैधानिक राजतन्त्र समाप्त गरी संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापना गरेको हो । गणतन्त्रको प्रतीकका रूपमा ७ साउन ०६५ देखि राष्ट्रपतिको व्यवस्था गरिएको हो । तर, राष्ट्रपतिको मर्यादा बिर्साउने पछिल्ला कदमले गणतन्त्रको सर्वोच्च प्रतीकमाथि आशंका र आक्रोश पैदा हुन थालेका छन् । *नेपाल* म्यागजिनले ‘गणतन्त्रको एक दशक’ सन्दर्भमा गरेको सर्वेक्षणमा ५४ प्रतिशत सहभागीले गणतन्त्रलाई कामचलाउ भनेका थिए भने यसलाई राम्रो मान्ने ३८ प्रतिशत थिए । उत्कृष्ट भन्नेहरू भने जम्मा २ प्रतिशत र निराशाजनक ठान्नेहरू ६ प्रतिशत थिए ।

सर्वेक्षणमा सोधिएको राष्ट्रपतिको भूमिका कस्तो भयो भन्ने जिज्ञासामा ३६ प्रतिशतले सुधारको खाँचो औँल्याएका थिए । राष्ट्रपतिको भूमिकालाई सन्तोषजनक ठान्नेको संख्या ४४ प्रतिशत थियो भने राष्ट्रपतिलाई राजाजस्तै देख्ने १४ प्रतिशत थिए । त्यस्तै, राष्ट्रपतिको भूमिका नितान्त नौलो मान्नेको संख्या ६ प्रतिशत थियो । (हेर्नुस्, *नेपाल* २० जेठ ०७५)

राष्ट्रपतिले गरेका त्रुटिमा शीतलनिवास प्रायः मौन रहने गरेको छ । राष्ट्रपति र उनको कार्यालयका त्रुटिमा गरिएका सार्वजनिक आलोचना बेवास्ता गरेर अगाडि बढ्ने प्रवृत्ति राष्ट्रपति भण्डारीमा सुरुदेखि नै देखिएको छ । उनले नियुक्त गरेका सल्लाहकार र

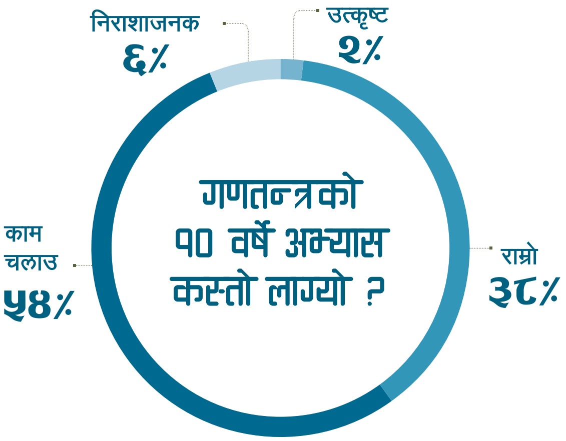

तस्बिर स्रोत : ट्वीटर

प्रथम राष्ट्रपति यादवले पनि दसैंमा नागरिकलाई टीका लगाउँथे, तर औपचारिकता दिएनन्

सहयोगी तथा राष्ट्रपति कार्यालयसमेत आफ्ना त्रुटिप्रति चुप रहने गरेका छन् । यसपालिको टीका प्रकरण होस्, ३ फागुनमा गरिएको सरकार गठनको असंवैधानिक कदम होस् वा विगतमा शेरबहादुर देउवा नेतृत्वको सरकारले पेस गरेको अध्यादेश दुई महिनासम्म शीतलनिवासमा थन्क्याएर राखिएको प्रकरण । यी सबैमा संवैधानिक राष्ट्रपति चुकेकी छन् । यस्ता त्रुटिमा राष्ट्रपतिको प्रस्टीकरण सार्वजनिक भएको छैन ।

०६३ को अन्तरिम संविधान र ०७२ मा संविधानसभाले जारी गरेको संविधानले धर्म निरपेक्षताको मात्र व्यवस्था गरेको छैन, देशलाई समाजवादको दिशातिर लैजाने गन्तव्य पनि तय गरेको छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र र संवैधानिक राजतन्त्रसहितको बहुदलीय प्रजातन्त्र उस्तै होइनन् । राजतन्त्रको दर्शन, अभ्यास र मूल्यमान्यता नै फरक हो भने संघीय गणतन्त्र नितान्त भिन्न । राजतन्त्रकालीन संस्कार र शैली अपनाएर गणतन्त्रलाई आत्मसात् गर्न सम्भव हुँदैन । राजनीतिक विश्लेषक श्रेष्ठ भन्छन्, “राजनीति फेरियो, क्रान्ति भयो र सामन्ती संस्कृति उस्तै रह्यो । त्यसैले गणतन्त्रको खतरा नवसामन्तवाद हो ।”

जनबलबाट स्थापित गणतन्त्रलाई हुर्काउने/बढाउने गरी नयाँ संस्कार स्थापित गर्नेभन्दा राजतन्त्रको थोत्रो बाटोमा हिँड्न राष्ट्रपति अग्रसर हुनु विडम्बना हो । राजनीतिक विश्लेषक हरि रोका भन्छन्, “शक्तिमा बसेकाहरूले अरूलाई अधीनस्थ गर्ने गरी दसैंको टीका लगाउनु भनेको पर्वलाई नै विकृत गर्नु हो । अझ राष्ट्रपतिले राजाले झैँ प्रधानमन्त्री, मन्त्री, सेनापतिलाई टीका-जमरा लगाउने रीत राम्रो होइन ।”

> उर्दीको शैलीमा मेरोमा टीका लगाउन आइज भन्नु नयाँ राजा बन्ने रहर हो । अझ घुँडा नै टेकाएर टीका लगाउनु गणतन्त्रको लज्जाबाहेक अर्थोक केही हुन सक्दैन ।
>
> – **श्याम श्रेष्ठ**, विश्लेषक

हुन त, यसपालिदेखि राष्ट्रपति भण्डारीले मात्र होइन, प्रधानमन्त्री केपी ओलीले समेत मन्त्री, सांसद र सर्वसाधारणलाई २ कात्तिकदेखि ७ कात्तिकसम्मै टीका लगाइदिए ।

पहिलो राष्ट्रपति यादवका पालामा सल्लाहकारले राष्ट्रपतिलाई राजाले गरेका कामबाट मुक्त गर्न खोजेका थिए । पहिलो संविधानसभाको चुनावपछि पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’ को नेतृत्वमा तत्कालीन माओवादी नेतृत्वको सरकार बनेपछि इन्द्रजात्राका लागि सरकारले दिने गरेको बजेट कटौती गर्‍यो भने पशुपति मन्दिरका मूल भट्ट हटायो । यो घटनाले धार्मिक त्रास बढेसँगै बृहत् छलफलपछि राष्ट्रपति यादव इन्द्रजात्रा र पशुपति जान थालेका थिए ।

इन्द्रजात्रामा राजा दुई पटक जान्थे । राष्ट्रपति एक पटक जाने व्यवस्था गरियो भने राजाले जस्तो तरबार साट्ने आदि काम भने भएनन् । राष्ट्रपति सबै धर्मका संरक्षक हुन् भनेर आश्वस्त पार्न वर्षको एक दिन इसाईको चर्च, मुस्लिमको मस्जिद अनि बौद्धमार्गीको गुम्बामा राष्ट्रपति यादव जाने व्यवस्था गरिएको थियो । तथापि, यी राष्ट्रपतिका संवैधानिक दायित्व होइनन् । दाहाल थप्छन्, “शक्तिपीठ धाउने, टीका लगाउने आदि राष्ट्राध्यक्षको काममा पर्दैनन् ।

त्यो सपना, यो यथार्थ

[टिप्पणी]

उज्ज्वल प्रसाई

सपना समताको थियो । आश्वासन गणतान्त्रिक मूल्य स्थापनाको थियो । बदलिएको राज्य संरचनामा कोही कसैको मालिक हुँदैन भनियो । नेपाल अब पुरानो रहँदैन भनियो । नयाँ नेपालका महागाथा रचियो । संविधान जारी गर्दा दाबी थियो, यो जनताले लेखेको संविधान हो । संविधानको कार्यान्वयन गर्दाको जिरह थियो, नयाँ नेपाल हिँड्ने लोकतान्त्रिक गोरेटो यही हो । सपना र यथार्थको फरक भयानक देखियो ।

शासक र शासितको बलियो श्रेणी रचियो । शासक उँचो स्थानमा बसेको छ, शासित घुँडा टेकेर याचक मुद्रामा छ। सत्तासीन विजित छ, शासित लाचार देखिन्छ। संविधानत: संघीय गणतन्त्र नेपाल भनिएको मुलुकमा गणतान्त्रिक मूल्यको निर्मम स्खलन प्रदर्शित गरियो । स्खलनको यो रूप खुलस्त देखाउने अवसर दसैँ रोजियो ।

असत्यमाथि सत्यको विजय भनेर दसैँको महिमामण्डन गरिन्छ । सत्ताले मञ्चन गरेको दसैँ-तमासालाई सत्यको विजय मान्ने हो भने पञ्चायती मूल्य सत्य ठहरिन्छ । एक भेष, एक भूषा, एक भाषा एवं एक संस्कृतिको राइँदाइँ चल्ने शासन पञ्चायती व्यवस्था हो । सत्ताको पटांगिनीमा दसैँभरि उही एक भेष, एक भाषा, एक संस्कृतिको भड्किलो रवाफ प्रदर्शित गरियो । अर्थात्, सोही एकलाई विजित सत्य ठहर गरियो ।

यो समयको त्रासदी यति हो- आधारभूत तहका जनताका प्रतिनिधि दाबी गर्ने कम्युनिस्ट स्कुलमा हुर्किएका गणतन्त्र नेपालका राष्ट्रपति एवं प्रधानमन्त्री दुवैले पञ्चायती मूल्यलाई औपचारिक घोषणा एवं व्यवहारबाट सदर गरे ।

प्रधानमन्त्री केपी ओली पञ्चायतविरुद्ध लडेका नेता हुन् । सामन्तवादको जरो फ्याँक्न उनी सशस्त्र क्रान्तिको रोमाञ्चकतामा लहरिएका लडाकू हुन् । समतामूलक समाज निर्माण लक्ष्य बनाएको दाबी गर्ने अभियन्ता हुन् । उन्नत आदर्शलाई शिरोपर गर्ने र सोहीअनुकूल व्यवहार गर्ने शपथ खाएका मान्छे हुन् । यी सबै उहिलेका प्रगतिशीलता हुन् । उनको वर्तमानले उनकै विगतलाई ढोँग साबित गरेको छ ।

राष्ट्रपति विद्या भण्डारी प्रगतिशील राजनीतिको हाँगो समाएर मुलुकको गरिमामय आसनमा विराजमान भएकी हुन् । मुक्तिका लागि लडेका हजारौँ सर्वसाधारणको बलिदानबाट प्राप्त उक्त आसनको गरिमा राख्नु, त्यस आसनसँग जोडिएको मूल्यको सम्वर्द्धन गर्नु उनको कर्तव्य हो । कसैले उनीबाट त्यस्तो अपेक्षा गरेको थियो भने त्यो गलत थिएन । कारण, उनले हिँडेर आएको राजनीतिक गोरेटो समाजवादको थियो । साथै, महिलामुक्तिको जपना उनको दैनिकी थियो । जनताको बहुदलीय जनवाद उनको प्रकट प्रतिबद्धता थियो ।

त्यस्तो बाटो हिँडेकाले एवं पितृसत्तावादी समाजका लागि स्वयं हाँक हुन सक्ने सम्भावनाका कारण उनलाई उक्त गरिमामय पदका लागि शोभनीय ठानिएको हो । उनलाई गणतान्त्रिक नेपालको राष्ट्रपति बनाइएको हो, रैतीलाई घुँडा टेकाएर झूठो रवाफ देखाउने ढोँगी सहनशा ठहर गरेको होइन ।

कष्टसाध्य प्रयत्नबाट कायम गरेको गणतान्त्रिक व्यवस्थालाई पञ्चायतको उल्टो बाटो हिँडाउने प्रयत्न अशोभनीय हुँदै हो, उतिकै अक्षम्य पनि हो । उक्त पश्चगामी यात्राको अगुवाइ स्वयं राष्ट्रपतिले गर्नु आफैँमा लज्जाको विषय हो । उनको अहिलेको व्यवहारले न पदको गरिमा धान्यो, न त उनीबाट गरिएका अपेक्षालाई न्याय गर्न सक्यो ।

नेपाली कम्युनिस्ट आन्दोलनका यी दुई पात्रको स्खलन आज सुरु भएको भने होइन । मान्छेले ओढेका प्रगतिशीलताका आवरण सत्तारोहणले कति चाँडै र सजिलै धुजाधुजा बनाइदिन्छ भन्ने पछिल्ला घटना उदाहरण मात्रै भएका हुन् । जतिसुकै तर्क गरेर दसैँ-तमासाको बचाउ गर्न खोजे पनि उनीहरूको असलियत अब छोप्न सकिँदैन ।

संकट एउटै हो- आइन्दा कसैले सडकमा प्रगतिशीलताको कुरा गर्दा त्यो सत्तामा नपुगुन्जेलको नाटक मात्रै हो भन्ने सन्देह बलियो हुनेछ । कसैमाथि विश्वास गर्न नसकिने अवस्था पैदा हुनु समाजका लागि हितकर हुँदैन ।

दसैँ-तमासा नेपालको प्रगतिशील राजनीतिमा देखिएको स्खलनको पछिल्लो कडी हो । तर, यो अन्तिम होइन । साथै, यो आफैँमा उत्कर्ष पनि नहुन सक्छ । यस्ता तमासाहरू थप रचिँदै जान सक्छन् । राजतन्त्रीय ढोँगका अनेक रूप सतहमा देखिने सम्भावनाको अन्दाज गर्नु गलत हुँदैन ।

> “
> कष्टसाध्य प्रयत्नबाट कायम गरेको गणतान्त्रिक व्यवस्थालाई पञ्चायतको उल्टो बाटो हिँडाउने प्रयत्न अशोभनीय हुँदै हो, उतिकै अक्षम्य पनि हो ।

अनुशासनका नाममा बाहुनवादी संस्कारलाई शिरोपर गरेका कम्युनिस्ट नेतृत्वले पार्टीलाई सांस्कृतिक पाखण्डमा लेस गराएका थिए । स्त्री-पुरुषका प्रेम सम्बन्धलाई लगभग वर्जित गर्न खोजेका अनेक प्रयत्नबारे चर्चा सुनिएकै हो । अन्तर्जातीय प्रेममा व्यवधान खडा गर्ने नेता-कार्यकर्ताहरू अझै बलिया छन् । साथै, यौन मामलामा बाहिर अत्यन्त कठोर देखिने तर भित्रभित्रै अनेक हर्कत गर्ने पाखण्ड मौलाएको उत्तिकै सत्य हो । त्यसैले दसैँमा रचिएको पाखण्डी तमासा पूर्णतया अनपेक्षित होइन ।

दशक लामो जनयुद्धको नेतृत्व गरेका प्रचण्डले सत्तारोहण अघिसम्म नयाँ संस्कार स्थापना गर्ने कसम खाएका थिए । सत्ता राजनीतिको रसास्वादनसँगै उनलाई दसैँको उही सामन्ती रौनक प्यारो लाग्न थाल्यो । हिन्दु राज्य स्थापनार्थ सार्वजनिक रूपमा धर्मयुद्धको घोषणा गर्ने मठाधीश कमल नयनाचार्यको आशीर्वाद ग्रहण गर्ने पंक्तिका भक्तालु हुन पुग्ने पनि उनै प्रचण्ड हुन् ।

कहिले लोकरिझ्याइँका लागि, कहिले क्षणिक राजनीतिक स्वार्थका लागि मार्गदर्शक भनिएको सिद्धान्तलाई सहजै लत्याउन प्रचण्ड वा ओलीहरूले एक निमेष पर्खिँदैनन् । सिद्धान्तहीन भएका कारण लजाउनुपर्ने कुनै कारण देख्दैनन् । निष्ठाका अति सामान्य सर्तसमेत मान्नु नपर्ने राजनीतिक संस्कारका सबभन्दा झुर उदाहरण स्वयं कम्युनिस्ट पार्टीका सबभन्दा ठूला नेता छन् । वामपन्थी राजनीतिमा मूल्यको यति भयानक विघटन भइरहँदा दसैँ-तमासा रचिनु खासमा नौलो होइन ।

अझैसम्म ओली, प्रचण्ड र भण्डारीहरूलाई वामपन्थी मूल्यका संरक्षक मान्ने भ्रम कसैमा थियो भने अब टुटेको हुनुपर्छ । ठूला भ्रम टुट्नु नराम्रो होइन । निराशा छाउने डर भए पनि अहिलेलाई आवरण च्यातिएकामा खुसी मनाउनु वेश ।

यी कामलाई सकेसम्म व्यक्तिको तहमा सीमित गरिएको हो ।”

तर, अघिल्लो राष्ट्रपतिको पालामा कायम भएका अभ्यास अहिले उल्टाइएको छ । स्थापनाको एक दशक भइसक्दा पनि गणतन्त्रको प्रतीक बन्नुपर्ने राष्ट्रपति राजतन्त्रको छाया बन्ने बाटोमै अग्रसर भएकी छन् । त्यसैको परिणाम हो- दसैँमा शीतलनिवासमा गरिएको तामझाम र विभेदमय टीका कार्यक्रम । राजनीतिक विश्लेषक श्रेष्ठ भन्छन्, “देशमा गणतन्त्र आयो, नेताहरूमा भने अझै आएको छैन । हिजो राजा-महाराजा र पञ्चहरूले बसालेका थितिलाई निरन्तरता दिनु नै तिनले शासकीय धर्म ठाने । यो ठूलो विडम्बना हो ।”

वाम आदर्शको धज्जी

राष्ट्रपति भण्डारी नेकपा एमालेकी तत्कालीन महासचिव मदन भण्डारीकी पत्नी मात्र होइनन्, आफैँ कम्युनिस्ट राजनीति गरेकी हुन् । पतिले प्रतिपादन गरेको जनताको बहुदलीय जनवाद एमालेका लागि *गीता* नै हो भने अहिलेको नेकपाले पनि त्यसलाई त्यागेको छैन । त्यसैले भण्डारीले राजतन्त्रका बेला कायम गरिएका कर्मकाण्डलाई निरन्तरता दिनेभन्दा नयाँ संस्कार र परिपाटी बसाल्न सक्थिन् । तर, उल्टो उनले राजाले गर्नेभन्दा चर्को र परम्परागत पार्टी नेपाली कांग्रेसबाट राष्ट्रपति बनेका यादवले सुरु गरेको परम्पराभन्दा प्रतिगामी र विवादास्पद कर्मकाण्डलाई अगाडि बढाएकी छन् । राष्ट्रपति भएपछि भण्डारीले सुरु गरेको शक्तिपीठको पूजाअर्चना, शीतलनिवासभित्र कर्मकाण्ड, धर्मगुरुको नियुक्ति आदिले राजाका कर्महरूलाई नै माथ गरेको छ ।

राष्ट्रपति भएपछि आफू अरूभन्दा भिन्न हुँ भन्ने परिचय भण्डारीले संघीय संसद्को संयुक्त अधिवेशनमा समेत दिइन् । उनले संसद्मा सभामुखलाई गरेको सम्बोधन सर्वत्र आलोचनाको विषय बन्यो । विगतमा राजाहरूले प्रधानमन्त्री, मन्त्री र सार्वजनिक पदाधिकारीलाई तिमी भन्ने, होच्याउने गर्थे । राष्ट्रपति भण्डारीले संसद्मै सभामुखलाई न सभामुखज्यू, न त सम्माननीय सभामुख नै सम्बोधन गरिन् । सम्बोधनमा ‘प्रतिनिधिसभाका सभामुख, राष्ट्रियसभाका अध्यक्ष र संघीय संसद्का सदस्यहरू’ मात्र भनिन् । उनको यो सम्बोधनलाई संसद् सदस्यहरूले नै आलोचना गरे ।

> राजा र राष्ट्रपति उही र एउटै नभएकाले राजाले गरेका काम बन्दै गर्नुपर्छ भन्ठानेर टीकालाई अनौपचारिक रूपमा राष्ट्रपतिको व्यक्तिगत इच्छामा सीमित गरिएको थियो । केही मन्त्री र सीमित मान्छेले मात्र टीका लगाउँथे ।“
>
> – **राजेन्द्र दाहाल**
> प्रथम राष्ट्रपतिका प्रेस सल्लाहकार

भण्डारीले राजाले विगतमा गर्ने गरेका कामलाई मात्र निरन्तरता दिएकी छैनन्, पूर्वराजा ज्ञानेन्द्रसँग पारिवारिक उठबस गरेरै सबैलाई चकित पारिन् । उनले कान्छी छोरी निशाकुशुमको विवाहमा शाहलाई औपचारिक रूपमै सहभागी गराइन् । त्यो विवाहको तडकभडक र तामझाम भण्डारीको राजनीतिक पृष्ठभूमिभन्दा ठीक उल्टो थियो । शाहका नातिको व्रतबन्धमा आफू सहभागी भएर पैँचो तिरिन् । पूर्वराजासँगको भण्डारीको यो हातेमालो किन र के उद्देश्यले थियो, खुलेको छैन । प्रथम राष्ट्रपति यादवले सात वर्षे कार्यकालमा शाहसँग भेटवार्ता गरेको सार्वजनिक भएको छैन । राष्ट्रपतिमा देखिएको राजतन्त्रको छायालाई राजनीतिक विश्लेषक विष्णु सापकोटाले यसरी प्रस्तुत गरेका छन्, सामाजिक सञ्जालमा : ‘नेपालको वामपन्थी सपनाको वियोगान्तका दृश्य जारी छन् । दसैँको टीका बक्स हुँदा त्यो वियोगान्त घुँडा टेकेर प्रस्तुत भएको मात्र हो ।’ ने

आवरण स्केच : रवीन्द्र मानन्धर

कसको हात माथि : तत्कालीन एमाले–माओवादी सत्ता गठबन्धन भत्काएर प्रधानमन्त्री बनेका देउवासँग हात मिलाउँदै ओली, २३ जेठ ०७४

भास्कर ओझा

संकटमा सहमति सत्तामा कलह

नयाँ शासन व्यवस्थामा पुरानै संस्कार हावी

जनक नेपाल

कहिलेकाहीँ विपत्तिले अवसर पनि सँगै ल्याउँछन् । १२ वैशाख ०७२ मा भूकम्प नआउँदो हो त दलहरू त्यसबेला संविधानका लागि सहजै मिल्ने सम्भावना सायदै हुने थियो । ठूला दलहरू कांग्रेस, एमाले र माओवादी केन्द्रलाई भारतीय दबाब सामना गर्दै त्यसै वर्ष ३ असोजको संविधान घोषणासम्मै एकजुट बनायो । भूकम्प र पराकम्पनको धक्का कम हुँदै जाँदा दलहरू सत्ता बाँडचुँडमा भने पुनः विभाजित हुन पुगे । हामीले देख्यौँ, दुई वर्षमै तीन चुनावी सरकार बन्न पुगे ।

राजतन्त्रविरुद्ध ०६२/०६३ को शान्तिपूर्ण विद्रोहमा संसदीय दल मात्रै होइन, सशस्त्र विद्रोहमा संलग्न माओवादीसमेत एकै ठाउँ थिए । आन्दोलनको सफलतापछि भने सत्ता छिनाझपटीले यी शक्ति यति विभाजित भए कि, दुई वर्षभित्र बन्ने भनिएको संविधान टुंगिनै आठ वर्ष लाग्यो । त्यसबीचमा ६ पटक सरकार फेरिए ।

यी दुई घटनाक्रमले नेपालका दलहरू राजनीति त सहमतिकै गर्छन्, तर सत्ताका लागि भने सधैँ कलह गरिरहन्छन् भन्ने देखाउँछ । पार्टीहरू एक्लाएक्लै हिँड्न नखोजेका होइनन् । तर, उनीहरूका लागि सहमतिको राजनीति धेरै कारणले बाध्यता पनि बन्न गयो । किनभने, ००७ को क्रान्तिबाहेक एउटै पार्टीको नेतृत्वमा अहिलेसम्म कुनै आन्दोलन सफल भएको छैन ।

०१७ पछि कांग्रेसले दुई पटक सशस्त्र क्रान्तिको कोसिस गर्‍यो । पूर्वमालेले ०२८ मा सशस्त्र संघर्ष थाल्यो । ०३६ मा कांग्रेस एक्लै जनमत संग्रहमा होमियो । तर, एक्लाएक्लै गरिएका कुनै पनि प्रयास सफल हुन सकेनन् । कम्युनिस्टसँग मिलेर प्रजातन्त्र आउँदैन भन्ठान्ने कांग्रेस नेता बीपी कोइरालालाई उनकै पार्टीका अर्का नेता गणेशमान सिंहले ०४६ को संयुक्त जनआन्दोलनबाट सावित गरिदिए, कांग्रेस-कम्युनिस्ट नमिलेसम्म परिवर्तन सम्भव थिएन ।

विश्लेषक पुरन्जन आचार्य नेपाली राजनीतिको चरित्र प्रतिकूलतामा एक ठाउँ हुने र अनुकूलतामा विभाजित हुने खाले रहेको टिप्पणी गर्छन् । “भिन्न विचारका पार्टीहरू पनि आन्दोलनमा एक हुन्छन् । त्यही एकताले ०४६ र ०६२/०६३ का आन्दोलन सफल भए । राजतन्त्र फालियो,” उनी भन्छन्, “पार्टीसत्ता र राज्यसत्तामा भने सधैँ झैझगडा छ ।”

भारतीय अनिच्छाका बीच ०७२ मा संविधान जारी हुनुलाई पनि विश्लेषकहरूले नेपाली राजनीतिले दक्षिणी निर्भरता चुडाएको अवस्थाका रूपमा अर्थ्याउने गर्छन् । त्यतिबेला ठूला पार्टीहरू एक ठाउँ उभिएर भारतीय चेतावनी अस्वीकार गरिदिए । त्यसलाई नेताहरूको दक्षिणमुखी राजनीतिक संस्कारमा आएको परिवर्तन पनि मान्न सकिन्छ ।

नेपाली राजनीतिज्ञका केही मौलिक खुबी छन् । पहिलो, उनीहरू जतिसुकै तिक्तता भए पनि संकटमा मिल्न सक्छन् । दोस्रो, शुभेच्छुक तथा कार्यकर्ता पंक्तिमा विपक्षीप्रति घृणा जगाउने र त्यही दबाबमा भित्रभित्र भागबन्डाको सहकार्यमा अनुभवी छन् । नेपाली राजनीतिमा सहमति, सहकार्य र एकताको एक मात्र सूत्र भागबन्डा हो । पार्टीहरू मात्र होइन, सत्तारुढ दलभित्रका गुटका लागिसमेत न्यायाधीश, राजदूत, पदक-पुरस्कार र लाभका राजनीतिक नियुक्तिको भागबन्डा ओपन सेक्रेटजस्तै बनेको छ ।

मानवशास्त्री डोरबहादुर विष्टले कुनै बेला नेपाली समाजको संरचना बाहुनवाद, भाग्यवाद र चाकडी प्रथामा आधारित रहेको निष्कर्ष निकालेका थिए । नेपाली राजनीतिमा विष्टको निष्कर्षका अंशहरू देख्न सकिन्छ । चेन अफ कमान्डजस्तो सोपानतन्त्र नेतृत्वको पत्रपत्रमा छ । आन्दोलन सकिएको वर्षौंसम्म पनि नीति, विचार र दृष्टिकोणभन्दा पनि जेल बसेको, भूमिगत कष्ट बेहोरेको र आन्दोलनमा संलग्नता आदिको ट्र्याक रेकर्डका आधारमा नेतृत्व ओगटिराख्ने प्रवृत्ति छ । अझै पनि नेतृत्वलाई पूर्ण विश्वास गर्ने, प्रश्न नगर्ने कार्यकर्ता तप्का ठूलो छ । नेताप्रति कार्यकर्ता पूरै

वामदेव प्रवृत्ति

देशभर वाम गठबन्धनको लहर चल्दा एमाले-माओवादी एकताका सूत्रधार भनिएका वामदेव गौतमले आफ्नो पुरानो क्षेत्र बर्दिया १ बाट नमीठो पराजय बेहोर्नुपऱ्यो। तर, ६ महिना नबित्दै उनी निर्वाचित सांसदलाई राजीनामा गराएर जस्केलाबाटै सही प्रतिनिधिसभा छिर्ने दाउमा लागे। आग्रह गरिएका एक दर्जन सांसदले नमानेपछि निराश गौतमका लागि काठमाडौँ ७ का सांसद रामवीर मानन्धर राष्ट्रियसभा सदस्य, मन्त्री, पार्टी केन्द्रीय सदस्य र चुनावी खर्च फिर्ता पाउने सर्तमा राजीनामा गर्न राजी भए। त्यसमा पार्टी अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालको भित्री मिहिनेत अर्थपूर्ण थियो। त्यो सबै यति गोप्य ढंगले अगाडि बढेको थियो कि प्रचण्डले पार्टी सचिवालय बैठकमा मानन्धरको पत्र पढेपछि मात्र अरू नेताले थाहा पाएका थिए।

निर्वाचित सांसदलाई फिर्ता बोलाएर पराजित नेतालाई उपनिर्वाचनमार्फत संसद् भित्र्याउने रणनीतिले यति धेरै प्रत्याक्रमण झेल्नुपऱ्यो कि त्यसले पहलकर्ता अध्यक्ष प्रचण्डलाई नै रक्षात्मक बनाइदियो। अनि, सामाजिक सन्जाल र पार्टी पंक्तिबाट भएको चर्को आलोचना थेग्न नसकेर गौतम स्वयं चुनाव नलड्ने निष्कर्षमा पुगे।

वामदेव प्रकरणले धेरै हदसम्म राजनीतिक नेतृत्व तहको चरित्र उदांगो पारेको छ। अधिकांश नेतामा जे-जसरी भए पनि आफूले चुनाव जित्नैपर्ने मानसिकता छ। उनीहरू आफूबिनाको संसद् अधूरो ठान्छन्। नेकपाको शीर्ष नेतृत्वले सुरुमै रोकेको भए गौतममा जस्केलाबाट संसद् छिर्ने महत्त्वाकांक्षा पलाउने थिएन, न त उनको यतिविधि मानमर्दन हुने थियो।

चुनाव हारेपछि पनि संसद्बाहिर बस्न नसक्ने वा ल्याउने प्रयत्न गरिएको यो पहिलो घटना होइन। ०६४ को संविधानसभा निर्वाचनमा एमालेका तत्कालीन महासचिव माधवकुमार नेपाल काठमाडौँ र रौतहटका दुवै क्षेत्रमा पराजित भए। तर, उनलाई यसैगरी संविधानसभामा खाँचो छ भनियो र सभासद् सुशीलचन्द्र अमात्यलाई राजीनामा गराएर सरकारबाट मनोनीत गर्ने आठ जनाभित्र पारियो।

संवैधानिक समिति सभापति रहेका नेता नेपाल माओवादी अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालले प्रधानमन्त्रीबाट राजीनामा दिएपछि कांग्रेसको सहयोगमा प्रधानमन्त्री भए। दुई क्षेत्रबाट पराजित व्यक्ति प्रधानमन्त्री हुँदा त्यतिबेला नेपालले पनि गौतमले झैँ आलोचना बेहोर्नुपरेको थियो। उनलाई संसद्मा ल्याउन प्रस्ताव गर्ने प्रचण्डले पछुतो मान्दै भनेका थिए, 'कल्प वृक्ष ठानेर विष वृक्ष रोपिएछ।'

वफादार रहन्छन्। तर, नेतृत्व भने आग्रहरहित छैन। गुट-उपगुट, भेग, जाति र नातागोतालाई मात्र अवसर दिने प्रवृत्ति हावी छ।

सामाजिक व्यवस्थाभन्दा राजनीतिक पार्टी र नेतृत्व नयाँ संरचना भएकाले सांस्कारिकजस्तो देखिए पनि जुन स्तरको हुनुपर्ने हो, त्यति हुन नसकेको विश्लेषक सीके लाल बताउँछन्। नेपाल परम्परागत राज्यबाट आधुनिक हुने क्रममा रूपान्तरणकालमा रहेको उल्लेख गर्दै उनी भन्छन्, "मेरा साना दुःखले आर्ज्याको मुलुक हैन' को परम्परागत राज्यबाट समानता, न्याय र समावेशिताको आधुनिक राज्यमा पुग्न द्वन्द्व भइरहेको छ।"

अहिलेसम्म नेपालमा एउटा पनि क्रान्ति पूर्ण सफल नभएकाले रूपान्तरण सहज नभएको उनको दाबी छ। कांग्रेस, कम्युनिस्ट, मधेसवादी नाम र विचार जेसुकै लिए पनि नेतृत्व अनुदार, सीमित घेरा र परिवारवादमा फसेको उनी देख्छन्। त्यसले परिवर्तनकारी वर्गलाई आन्दोलनप्रति नै वितृष्णा जन्माएको उल्लेख गर्दै लाल भन्छन्, "क्रान्तिहरू सम्झौतामा टुंगिए। आन्दोलन गर्ने र बीच बाटोमा छाडेर हिँड्ने प्रवृत्ति हरेक पटक दोहोरियो। सामाजिक रूपान्तरणका लागि त्यो झन् धेरै घातक हुँदो रहेछ।" इमानदार भएर क्रान्तिमा लाग्नु भूल रहेछ भनेर आन्दोलनको संवाहक वर्गमा निष्क्रियता वा निराशा छ, अथवा आफ्नो दुनो सोझ्याउनुपर्दो रहेछ भनेर अवसरवादी भएको उनको बुझाइ छ।

धेरैले भन्छन्, नेताले बिगारे। तर, ०४६ पछिका तीन दशक नेपाली राजनीतिमा मतदाता पूरै हावी भए। सर्वसाधारण अपेक्षा र प्रतिक्रिया अति छिटो व्यक्त गर्छन्। त्यसले नेपाली राजनीतिको मूल संस्कार स्थापित गरेको छ। आम नागरिकमा धेरै जडता देखिँदैन। ८१ प्रतिशत हिन्दु रहेको मुलुकमा धर्म निरपेक्षता सहजै अनुमोदन भयो। एउटा राजनीतिक आस्थाको व्यक्ति अर्को चुनावसम्म प्रतीक्षा गर्न सक्दैन, सहजै कम्युनिस्ट भइदिन्छ, सहजै कांग्रेस। त्यसले राजनीतिलाई तरल बनाइदिएको छ भने राजनीतिक संस्कार पनि उत्तिकै उदार।

विश्लेषक आचार्य राजनीतिक पार्टीको एजेन्डाले भन्दा मतदाताले राजनीतिक संस्कृति निर्धारण गरिरहेको बताउँछन्। हरेक पटकको चुनावमा मतदाताले फरक प्रतिक्रिया दिइरहेका छन्। जस्तो, ०१५ मा कांग्रेसले दुई तिहाइ मत प्राप्त गऱ्यो। ०४८ मा कांग्रेसलाई नै बहुमत दिएका मतदाताले ०५१ को मध्यावधिमा एमालेलाई सबैभन्दा ठूलो पार्टी बनाए। त्रिशंकु संसद्का पालामा बनेका सरकारले आफ्नो गठबन्धन टिकाउने नाममा थुप्रै विकृति भित्र्याए। ०५६ मा पुनः कांग्रेसले बहुमत प्राप्त गऱ्यो। बीचका संसदीय फोहोरी खेल, माओवादी हिंसाको अन्त्य र शान्ति, परिवर्तनको आशासहित ०६४ को संविधानसभामा मतदाताले माओवादीलाई बढी मत दिए। 'अरूलाई हेऱ्यौँ पटक-पटक, माओवादीलाई हेरौँ एक पटक' नाराले मतदाता खिचे पनि सत्तामा गएपछि पुरानै

ढर्रा अपनाएको देखेपछि जनता फेरि निराश भए । ०७० को दोस्रो संविधानसभा चुनावमा माओवादी खुम्चेर तेस्रो भयो । ०७४ मा एकीकृत कम्युनिस्ट पार्टीको लक्ष्य राखेर घोषित चुनावी वाम गठबन्धनले झन्डै दुई तिहाइ बहुमत प्राप्त गर्‍यो । तर, दृश्यहरू भनिरहेका छन्, यसपल्ट पनि जनअपेक्षा के हुने हो यसै भन्न सकिने अवस्था छैन । आचार्य भन्छन्, “हरेकपल्ट जनअपेक्षा, विश्वास र भरोसा फेल खाएको छ । जनमत अस्थिर भइरहनुको कारण पनि यही हो ।”

नैतिकताको राजनीति

माथि नै भनिसकियो, ००७ मा एकछत्र क्रान्तिको रथ हाँकेको कांग्रेसले ०१५ को चुनावमा दुई तिहाइ मत पाए पनि राजनीतिमा उसको एक्लो वर्चश्व क्रमशः गुम्दै गयो । फलस्वरूप पञ्चायतविरुद्ध दुई-दुई पटक सशस्त्र क्रान्ति आह्वान गरे पनि उसले पछाडि फर्किनुपर्‍यो । प्रजातन्त्रका लागि अथक संघर्षको आह्वान गरे पनि रणनीति बदलेर त्यो पार्टी अर्का संस्थापक नेता कृष्णप्रसाद भट्टराईको सहकार्य र सत्याग्रहको लाइनमा फर्किनुपर्‍यो । बीपीले ०३६ को जनमत संग्रहमा आफ्नो सिद्धान्तलाई ठीक कि बेठीक भनी दाउमा राखेका थिए । सुधारिएको पञ्चायतको पक्षमा जनमत देखिएपछि उनीमाथि पार्टीभित्रै प्रश्न उठेका थिए । यस्तोमा बीपीले राजीनामै नदिए पनि ‘किशुनजीलाई म सम्मान गर्छु’ भनेर कार्यवाहक सभापतिको जिम्मेवारी दिएर आफ्नो नैतिक बचाउ गरेका थिए ।

पहिलो संविधानसभामा झन्डै बहुमत ल्याएको माओवादी केन्द्र ६ वर्षमै तेस्रो भयो, ०७० को निर्वाचनमा । दुई क्षेत्रमा उम्मेदवार रहेका अध्यक्ष प्रचण्ड र वरिष्ठ नेता बाबुराम भट्टराई एक-एक स्थानबाट मात्र जिते । यस्तोमा नैतिकताका आधारमा उनको राजीनामाको अपेक्षा गरिएको थियो । तर, त्यो नैतिक साहस प्रचण्डमा देखिएन ।

०६४ को संविधानसभा निर्वाचनमा एमालेले नराम्रो पराजय बेहोर्‍यो । दुई क्षेत्रबाट पराजित भएपछि महासचिव माधवकुमार नेपालले पार्टी नेतृत्वबाट राजीनामा गरे । शीर्ष तहका निर्वाचित एक्ला नेता झलनाथ खनाल महासचिव बनाइए । नेपालले त्यही नैतिक बलमा आठौँ महाधिवेशनबाट सर्वसम्मत पार्टी अध्यक्ष हुने चाहना राखेका थिए । तर, त्यसरी कुर्सी छाड्नुको कुनै राजनीतिक मूल्य देखिएन, उनी पार्टीभित्र झन्डै एक्लिए । नैतिकता देखाउँदा झन्डै १५ वर्षदेखिको पार्टीसत्ताबाट बाहिरिएका नेपालको पछिल्लो एक दशक पार्टी नेतृत्व आरोहरणमै बितेको छ । एमाले-माओवादी केन्द्र एकतापछि पार्टी सत्तामा फर्किन उनलाई झन् कठिनजस्तो देखिएको छ ।

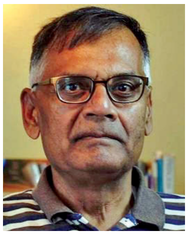

“मेरा साना दुःखले आर्ज्याको मुलुक हैन’ को परम्परागत राज्यबाट समानता, न्याय र समावेशिताको आधुनिक राज्यमा पुग्न द्वन्द्व भइरहेको छ ।

– **सीके लाल**
विश्लेषक

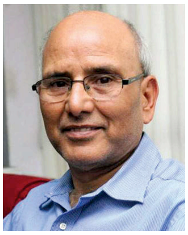

“भिन्न विचारका पार्टीहरू पनि आन्दोलनमा एक हुन्छन् । त्यही एकताले ०४६ र ०६२/०६३ का आन्दोलन सफल भए । राजतन्त्र फालियो ।

– **पुरन्जन आचार्य**
विश्लेषक

०७४ को संघीय तथा प्रादेशिक निर्वाचनमा प्रत्यक्षतर्फ तेस्रो स्थानमा झरेको कांग्रेसमा सभापति शेरबहादुर देउवाको राजीनामा माग गरिएको थियो । तर, उनी टसमस भएनन् । “देउवाको नीति, रणनीति हार्‍यो । कम्युनिस्टले जिते अधिनायकवाद आउँछ भन्नुभयो, त्यो जनताले पत्याएनन् । त्यसैले नेतृत्व पनि हार्‍यो,” विश्लेषक आचार्य भन्छन्, “यस्तोमा राजीनामा दिँदा नेता र पार्टी दुवैको हितमा हुन्थ्यो । तर, शेरबहादुरजीले त्यो नैतिकता देखाउनुभएन ।”

पार्टीसत्ताको कलह

कांग्रेसमा पार्टीसत्ताको कलह बीपी-मातृकाप्रसाद कोइरालाबाट सुरु भएको देखिन्छ । ००७ को परिवर्तनपछि बीपी गृहमन्त्री भए, मातृका पार्टी सभापति । हेर्दा दाजुभाइबीचको लडाइँ देखिए पनि खासमा त्यो पार्टी र सरकारबीचको द्वन्द्व थियो । ०४८ पछिसम्मै कांग्रेसमा त्यो विवाद रहिरह्यो, कुकुरले पुच्छर हल्लाउने कि पुच्छरले कुकुर । अर्थात्, पार्टीले सरकार चलाउने कि सरकारले पार्टी ?

०४८ को निर्वाचनपछि प्रधानमन्त्री भएका गिरिजाप्रसाद कोइराला तथा शीर्ष नेताद्वय गणेशमान सिंह र कृष्णप्रसाद भट्टराईबीच सधैँ कलह रहिरह्यो । ०५६ को आमनिर्वाचनमा कांग्रेसले भावी प्रधानमन्त्रीका रूपमा भट्टराईलाई अगाडि सार्‍यो । काठमाडौँमा एकपछि अर्को हार बेहोरेका उनी पर्साबाट जितेर प्रधानमन्त्री भए । तर, पार्टीमा शक्तिशाली गुट रहेका कोइरालाले उनलाई राजीनामा गर्न बाध्य पारे । संसद्मा एउटा भावुक मन्तव्य राख्दै उनले राजीनामा गर्नुपर्‍यो । त्यो अन्तरद्वन्द्व बढ्दै जाँदा सिंह र भट्टराई जीवनको अन्तिम क्षणमा आफैँले जन्माए-हुर्काएको पार्टी त्याग गर्नुपर्ने स्थितिमा पुगे ।

त्यसपछि सुरु भएको गिरिजा-देउवा द्वन्द्व पार्टी विभाजनसम्म पुग्यो । त्यही कलहले सरकार अस्थिर भइदिँदा माओवादी विद्रोहले सैन्य वा शान्तिपूर्ण निकास दिन सकेन । १९ जेठ ०५८ को दरबार हत्याकाण्डपछि राजा भएका ज्ञानेन्द्र शाहलाई सत्ता हत्याउन बाटो

खोलिदियो । कांग्रेसमा पार्टी सत्ताको लडाइँ सुशील कोइराला-देउवा हुँदै देउवा-रामचन्द्र पौडेलमा आइपुगेको छ ।

कम्युनिस्टमा भने सत्तामा नगएरै शम्भुलाल श्रेष्ठ र केशरजंग रायमाझीबाट विवाद सुरु भयो । ओरालो लागेको अन्तर्राष्ट्रिय कम्युनिस्ट आन्दोलनको असर नेपाली वामपन्थीमा पनि परेको थियो । त्यसले एकपछि अर्को विभाजनले पार्टी चिराचिरा भएको थियो । नेताहरूमा पार्टीसत्ता वा राज्यसत्तामा पुगेपछि निकटस्थ समूह र नातागोताबाट घेरिने प्रवृत्ति छ । आफू, आफ्नो पार्टी र त्यसभित्र पनि गुटबाहेक अरूलाई कुनै स्पेस दिँदैनन् । त्यसविरुद्ध चर्को असन्तुष्टि छताछुल्ल हुने गरेका छन् । ११ असोजमा पूर्वप्रधानमन्त्री नेपालले संसद्बाटै आफ्नै पार्टीको सरकारको आलोचना गर्नुलाई पनि त्यसैको निरन्तरताका रूपमा हेरिएको छ ।

शक्तिको तँछाडमछाडमा सम्पूर्ण शुद्धताको अपेक्षा असम्भवप्राय: हुँदो हो । तुलना गर्ने हो भने बहुदलीय तथा आन्तरिक प्रतिस्पर्धामा नेपालको राजनीति दक्षिण एसियामै सांस्कारिक रहेको आचार्य दाबी गर्छन् । भन्छन्, “हाम्रा नेताहरूले यति धेरै गाली नखानुपर्ने हो, जति हामी गरिरहेका छौँ । किनभने, नेपालको राजनीतिक संस्कार भारत, पाकिस्तान, बंगलादेश, श्रीलंकाभन्दा धेरै उच्च स्तरको छ ।”

७ पुस ०६६ मा माओवादी आमहडतालमा थियो । दिउँसो बानेश्वरमा सरकारलाई ‘भारतीय कठपुतली सरकार’ र प्रधानमन्त्री माधव नेपाललाई ‘विष वृक्ष’ भन्दै माओवादी अध्यक्ष प्रचण्डले चर्को भाषण गरे । तर, साँझ उनै नेपालसँग रात्रिभोजमा सँगै झुमेको तस्बिर सार्वजनिक भयो । अघिल्लो साँझ छुटेको चस्मा अर्को दिन प्रधानमन्त्री नेपालले संसद्मा दिएको घटनाले राजनीतिक वृत्तमा लामो समयसम्म चर्चा पायो । पार्टीभित्रका द्वन्द्वमा पनि त्यस्ता दृश्य देखिने गर्छन् । तत्कालीन एमाले अध्यक्ष ओली र वरिष्ठ नेता नेपालबीचको द्वन्द्व उत्कर्षमा थियो । दुई गुट एकअर्काविरुद्ध खनिएका थिए । २२ फागुन ०७४ मा नेपालको जन्मदिनमा पार्टी बैठककै बीच ओलीपत्नी राधिका शाक्यले केक ल्याइन्, ओलीले खुवाए ।

०३३ मा राष्ट्रिय मेलमिलाप र एकताको नीति लिएर बीपी स्वदेश फर्किएपछि दसैँको कोजाग्रत पूर्णिमामा चियापान गर्ने परम्परा अहिलेसम्म जारी छ । एमालेका तत्कालीन अध्यक्ष एवं प्रतिपक्ष दलका नेता मनमोहन अधिकारीले ०५० देखि दसैँ, तिहार, छठ र नेपाल संवत् अवसरमा चियापान सुरु गरे । एमाले-माओवादी केन्द्र एकतापछि पनि नेकपाले निरन्तरता दिएको छ । तराई-मधेसकेन्द्रित पार्टीहरूले पनि विभिन्न अवसरमा त्यस्ता चियापान कार्यक्रम राख्दै आएका छन् । त्यसले नेपाली राजनीतिमा चियापानको संस्कृति पनि हुर्किएको छ ।

> “आन्दोलनबाट व्यवस्था रातारात परिवर्तन हुन सक्छ, तर संस्कार फेरिन समय लाग्छ । राजनीतिक संस्कार नफेरिंदासम्म परिवर्तनको कुनै अनुभूति हुँदैन ।
>
> **– मीना वैद्य मल्ल**
> प्राध्यापक

नयाँ व्यवस्था, पुरानै संस्कार

नेकपा स्थायी कमिटी सदस्य घनश्याम भुसाल समाज विकासको असमान प्रक्रियाले राजनीतिक संस्कार प्रभावित पारेको बताउँछन् । ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र आर्थिक विविधता भए पनि नेपालमा लोकतन्त्रको अभ्यास लामो छैन । यस्तोमा राजतन्त्रविरुद्ध झन्डै सात दशक संघर्ष गरेका पार्टीहरूले राजाको विकल्प त खोजे, तर शासनसत्ताको बेग्लै संरचना खडा गर्न भने नसकेको उल्लेख गर्दै भुसाल भन्छन्, “नेताहरूमा परम्परागत राजा फालेर आफैँ राजा बन्न खोजेजस्तो प्रवृत्ति देखियो । नयाँ राजनीतिक संस्कार देखाउन सकेनन् ।” अहिलेको नेतृत्वले देखाएको राजनीतिक संस्कारलाई लोकतान्त्रिक र गणतान्त्रिक मानक मान्न नसकिने उनी बताउँछन् । राजा, राणा र पञ्चविरुद्ध संघर्ष गरेका नेता पुस्तामा शास्त्रीय युगकै मनोविज्ञान रहेकाले उही नेतृत्वबाट गणतान्त्रिक उच्च संस्कार विकास गर्न कठिन रहेको भुसाल बताउँछन् । भन्छन्, “यही नेतृत्वले उच्च गणतान्त्रिक संस्कार विकास गर्न सक्ला भन्नेमा धेरै शंका छ । अर्को पुस्ता तयार छ, तर उसको प्रयोग हेर्न बाँकी छ ।”

राजनीतिशास्त्रकी प्राध्यापक मीना वैद्य मल्ल जतिसुकै राम्रो संविधान र व्यवस्था ल्याए पनि उच्च राजनीतिक संस्कार विकास गर्न नसकिए त्यसले आम नागरिकको विश्वास जित्न नसक्ने बताउँछिन् । “राजनीतिक व्यवस्था आन्दोलनबाट रातारात परिवर्तन हुन सक्छ, तर संस्कार फेरिन समय लाग्छ,” उनी भन्छिन्, “लोकतान्त्रिक संस्कार विकास गर्न सार्वभौम जनताको पनि भूमिका रहन्छ । सरकार त परिवर्तन भइरहन्छन्, उच्च राजनीतिक संस्कार निर्माण भए आम नागरिकको विश्वास टुट्न पाउँदैन ।”

शासन व्यवस्था र सरकार फेरिँदासमेत सर्वसाधारणले प्रतीक्षा गरेको परिवर्तन नहुनुले नेपालको राजनीतिमा नेतृत्वको संकट देखिएको प्रध्यापक वैद्यको बुझाइ छ । “राजनीतिक संस्कार नफेरिँदासम्म परिवर्तनको कुनै अनुभूति हुने छैन,” उनी भन्छिन् । ०४६ को परिवर्तनपछि सरकारमा पुगेको कांग्रेसले लोकतान्त्रिक संस्कार देखाउन सकेन । प्रतिस्पर्धा अस्वस्थ रह्यो । त्यसले वैचारिक बहसभन्दा फरक विचारप्रति असहिष्णु भावना विकास गर्‍यो । ०४७ देखि ०५१ सम्म कांग्रेस र कम्युनिस्टहरू यति धेरै ध्रुवीकृत भए कि एकअर्काबीच पानी बाराबार, बोलचाल बन्द र बिहेवारीसमेत नचल्ने स्थिति बन्यो । तर, समय क्रममा पार्टीहरू पुन: एक ठाउँ उभिएर अर्को संघर्ष गर्नुपर्ने अवस्था आयो । संविधान निर्माणपछि पनि चुनावी तिक्तता अझै देखिन्छ । झन्डै दुई तिहाइको बहुमतसहित स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारमा रहेको नेकपाले नयाँ लोकतान्त्रिक तथा गणतान्त्रिक राजनीतिक संस्कार विकास गर्छ वा ०४८ पछिको कांग्रेसको अनुसरण गर्छ, त्यो हेर्न भने बाँकी नै छ । ने

अख्तियारको इच्छाशक्ति

[टिप्पणी]

सुदर्शन आचार्य

राजनीति 'समाज रूपान्तरण' को विषय थियो । तर, असीमित धन आर्जनको उत्कट चाहनाले राज्य संचालनको उपल्लो तहमा पुगेका व्यक्तिको 'वर्ग रूपान्तरण' हुँदै गयो । चुनाव लड्नुपूर्व इमान बेचेर टिकट किन्नुपर्ने, इमान बेचेरै कार्यकतालाई आर्थिक रूपमा परिचालन गर्नुपर्ने र मतदातासमेत किन्नुपर्ने थितिले हाम्रो लोकतन्त्र नै बेथितिको व्यवस्था बन्दै गएको छ। तर, इच्छाशक्ति भएको व्यक्तिले जिम्मेवारी पाउँदा सुशासनका अंशहरू देखिन थाल्छन् ।

मन्त्रिपरिषद्का नीतिगत निर्णय, न्यायालय, नेपाली सेना र निजी क्षेत्रजस्ता पाटोमा कानुनतः अख्तियारले हात हाल्न नमिल्ने विद्यमान व्यवस्था छ। यिनै क्षेत्रमा नीतिगत र संस्थागत भ्रष्टाचार ठूलै स्केलमा हुने गरेको विभिन्न अध्ययनले देखाएको छ। कानुनमा संशोधन गरेर उल्लिखित क्षेत्रमा हात नहाल्ने हो भने पारदर्शिताको विषय फिक्का बन्न पुग्छ। तत्कालीन एन्फा अध्यक्ष गणेश थापा, तत्कालीन प्रहरी प्रमुख उपेन्द्रकान्त अर्याल, राष्ट्रिय गौरवका ठूला आयोजनाले प्रयोग गरेको गुणस्तरहीन निर्माण सामग्रीको विषय अनुसन्धानपछि अहिले पनि तामेलीमा छन् । ठूला माछाका रूपमा बहुचर्चित क्यान्टोन्मेन्ट आर्थिक अनियमितता प्रकरणमा आयोगको क्षमताबारे जनतामा चासो छ । आयल निगमको जग्गा खरिद प्रकरण, सिक्टा सिँचाइ आयोजना, दूरसञ्चार क्षेत्रका भ्रष्टाचार विषयमा आयोगले लिने आँटबाट मात्रै उसको क्षमताको पहिचान हुने हो । सांसद हरिनारायण रौनियारदेखि डिभिजन कार्यालय रूपन्देहीका प्रमुख सुरेश ठाकुरविरुद्धसम्मको मुद्दा अदालत पुग्यो । अदालतलाई कति सफलता मिल्छ त्यो भने हेर्न बाँकी छ।

ठूलो चर्चा बटुलेरै विस्तृतमा लगिने तर परिणाम भने तामेली ! भ्रष्टाचारको उजुरीमा छानबिनपछि कि त प्रमाण पुऱ्याएर अदालत लगिनुपर्ने हो । अन्यथा, 'क्लीन चिट' दिइनुपर्थ्यो । त्यसको अलावा 'म पनि भ्रष्टाचार गर्दिनँ, भ्रष्टाचार गर्न पनि दिन्नँ भन्दै प्रधानमन्त्री स्वयंले सम्पत्ति शुद्धीकरण, राजस्व अनुसन्धान, राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग र सतर्कता केन्द्रजस्ता निकाय आफूमातहत राखेका छन् । तर, परिणामशून्यताले पनि ती निकायलाई विरोधी तह लगाउने अस्त्रका रूपमा प्रयोग गर्न खोजिएको हो कि भन्ने आंशका जन्माएको छ । अर्कातिर, अहिले आयोगले ठूला मानिएका घटनाको गोप्य छानबिनका लागि प्रमुख आयुक्तकै संयोजकत्वमा भ्रष्टाचार खोजी समिति बनायो। उक्त समिति सत्ता जोगाइदिने हतियार त बन्दैन भन्नेतर्फ चनाखो हुन आवश्यक छ।

राजनीतिक तहलाई भ्रष्टाचार गर्ने छिद्र देखाउने कर्मचारी नै हुन्। तर, राजनीतिक तहमै हात हाल्न नसक्दासम्म आयोगको प्रभावकारितामा प्रश्न उठिरहन्छ । भ्रष्टाचारकै कारण बाह्य लगानी भित्रिनै नसक्ने स्थिति आउने हो। नियुक्तिमा स्वच्छता र राम्रो काम गर्न सक्ने व्यक्तिको छनोटले मात्र आयोगले प्रभावकारिता देखाउन सक्ने हो । न्यायालयदेखि राज्यको हरेक तहमा दलीयकरणको प्रभाव देखिन्छ। राज्य सम्पत्तिको अनुचित दोहन पनि रोकिएको छैन। अघिल्लो दिनसम्म सरकारी प्रतिवेदनले नालायक देखाएका दिगम्बर झाजस्ता पात्रहरू भोलिपल्टै राज्यका लागि नभई नहुने ठहरिए । राजनीतिक संघर्षबाट व्यवस्था बदलिए पनि यो प्रवृत्तिले जनताको अवस्थामा बदलाव आएन, जसका कारण राजनीतिक परिवर्तन हुँदा पनि सार्थक परिणाम नआउने रहेछ भन्ने गलत सन्देश जनताबीच पुग्यो।

ख्यातिप्राप्त उद्योगी/व्यापारीमा समेत राजनीतिमा आकर्षण देखिन थालेको छ । राजनीति सुधार्नभन्दा पनि उद्योग/व्यापारबाट छिटो बिनाजोखिम धन आर्जन गर्न सकिन्छ भन्ने मनोविज्ञानको उपज हो यो । यो प्रकृतिको मनोविज्ञान विकासोन्मुख देशका लागि घातक सावित भएको छ। अदृश्य धन राजनीतिक तहमै त्यो पनि बैंकभन्दा बाहिरै ज्यादा छ भनिन्छ। निर्णयको अधिकार थुप्रिएकै ठाउँमा मुख्य भ्रष्टाचार हुने हुँदा त्यो तहसम्म पुगेर हात हालिहाल्ने साहस आयोगले देखाउन ढिला भइसक्यो।

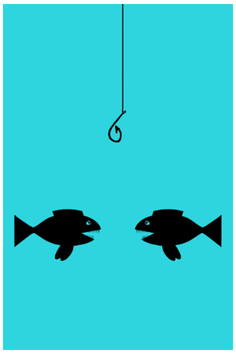

सत्ताको माध्यमद्वारा राजनीतिक शक्तिले राज्यको स्रोतसाधनमाथि प्रभुत्व कायम राख्ने स्वार्थ राख्दासम्म सुशासन सम्भवै छैन । राज्यका निकाय कमजोर तर तिनका सञ्चालक बलिया अनि नागरिक सचेतनाको स्थितिमा सुधार नआएसम्म आयोगलाई मात्र दोष दिएर उम्किन मिल्दैन। आयोगले आत्मविश्वास देखाउन नसक्दा पनि भ्रष्टाचार न्यूनीकरण सम्भव छैन । मुलुकलाई समृद्ध बनाउने आधार शिक्षामा गुणस्तर, सुशासनमैत्री प्रणाली र नेतृत्वमा आवश्यक इच्छाशक्ति नै हो। सँगै, भ्रष्टाचारविरुद्ध लड्न प्रभावकारी कानुन निर्माण पनि अनिवार्य सर्त हो।

नेपाल सन् २०११ बाट भ्रष्टाचारविरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि अनुमोदन गर्ने पक्ष राष्ट्र बनेको हो । सार्वजनिक सदाचारविपरीत, कर्तव्यविमुखता, कानुनी शासनको बर्खिलाप गर्नेजस्ता व्यक्तिलाई कानुन र प्रविधि अपनाई कारबाही गर्दै भ्रष्टाचार निर्मूल पार्ने विषयमा महासन्धिले दायित्व निर्धारण गरेको छ। आजका मितिमा यो विषय राज्यका सामु चुनौतीको पहाड बनेर उभिएको छ। भ्रष्टाचार निर्मूल पार्ने मूल निकाय अख्तियारका नवनियुक्त प्रमुख आयुक्तको कार्यसूची कस्तो बन्छ र कस्तो इच्छाशक्ति देखाउन सक्छन् भन्ने मुख्य चुनौती छ।

अर्थ

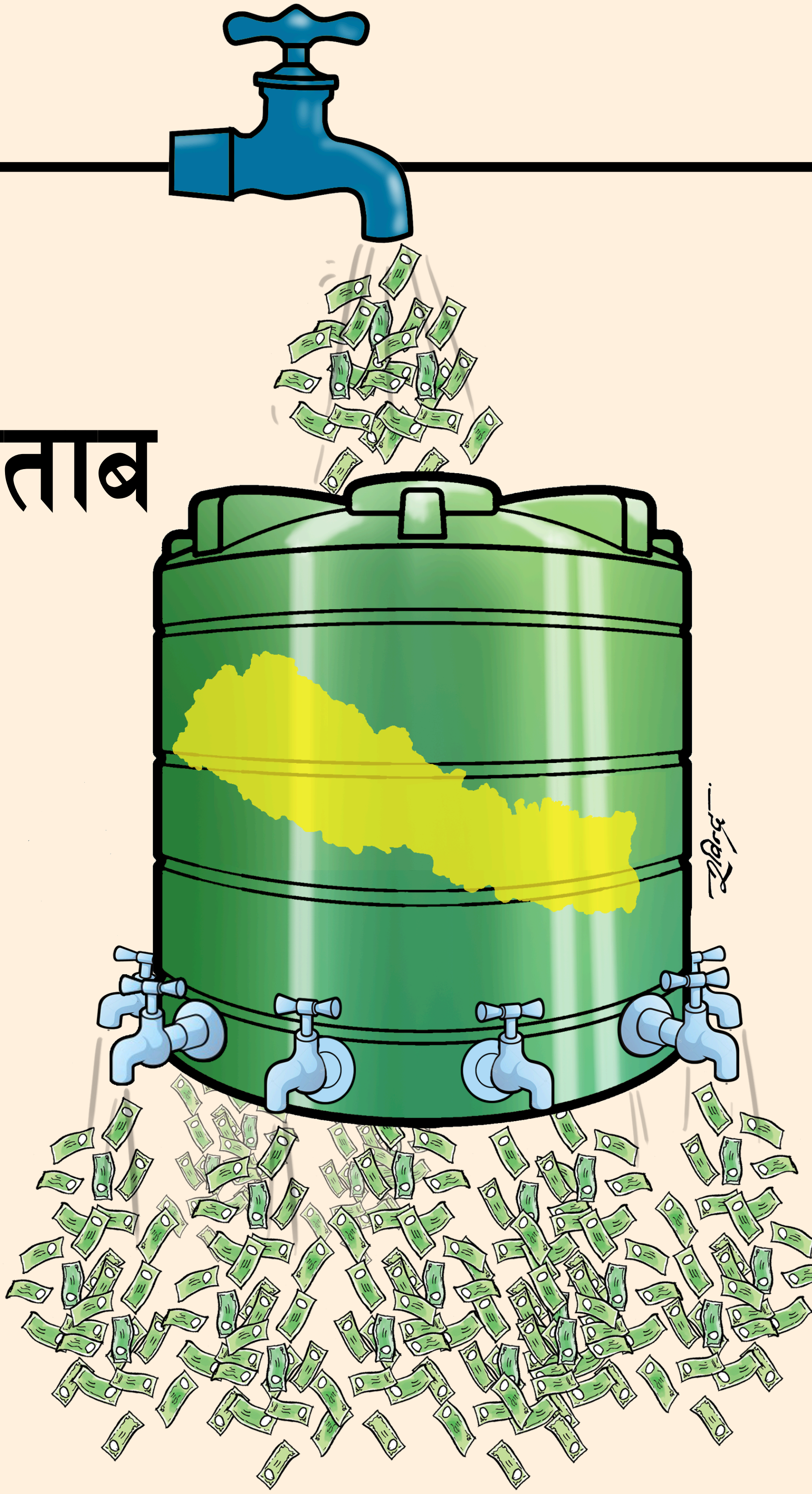

लथालिंग हिसाबकिताब

कर्जा लगानी र राजस्व नीतिले आयात बढ्दै

विजयराज खनाल

करिब १५ वर्षअघिसम्म मुलुकसँग रहेको विदेशी मुद्रा सञ्चितिले ६ महिनासम्म चाहिने वस्तु तथा सेवा विदेशबाट आयात गर्न सकिए पर्याप्त मानिन्थ्यो । केही वर्षयता यो अवधिलाई बढाएर ८ महिना तोकिएको छ ।

तर, नेपालीको उपभोग संस्कृतिमा भएको अधिक वृद्धिले आयात प्रोत्साहित हुँदा मुलुकमा रहेको विदेशी सञ्चितिले ८ महिनाको आयात मात्र धान्न सक्ने अवस्था आएको छ। खुद वैदेशिक सम्पत्ति १० खर्ब ३७ अर्ब रुपैयाँ छ। जबकि, गत वर्ष यही अवधिमा यस्तो सञ्चितिले १२ महिनाको आयात धान्न सक्ने अवस्था थियो। एक प्रकारले यो 'चेतावनीको बिगुल' बजेजस्तै हो।

हुन त, विकसित मुलुकहरूमा यस्तो सञ्चितिले कम्तीमा ३ महिनाको वस्तु र सेवा आयात धान्न पुगे पर्याप्त मानिन्छ। तर, उच्च आयात र गिर्दो निकासी, आम्दानीको कमजोर आधार, रेमिट्यान्सले धानेको अर्थतन्त्र भएकाले पनि भरपर्दो आम्दानी स्रोत नहुँदा नेपालले यस्तो अवधिलाई बढाएको हो।

पछिल्लो समय आम्दानीभन्दा खर्च धेरै हुन थालेपछि मुलुकको हिसाबकिताब लथालिंग

बन्न थालेको छ । आयातमा उच्च वृद्धि हुँदा देशको हिसाबकिताब (शोधनान्तर) आर्थिक वर्षको पहिलो महिनामै २४ अर्ब ७७ करोड रुपैयाँले घाटामा छ। अर्थतन्त्रलाई आड दिइरहेको विप्रेषण (रेमिट्यान्स) पहिलो महिना गत वर्षभन्दा ३३ प्रतिशतले बढेर २३ अर्ब पुगे पनि वृद्धिले मुलुकलाई घाटामा जानबाट बचाउन सकेन।

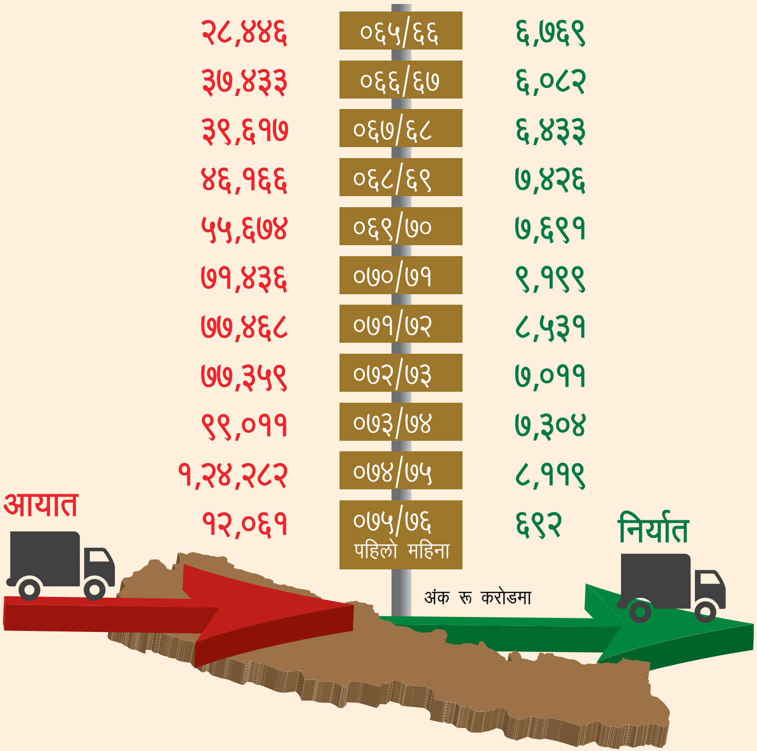

अंक रु करोडमा

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

असफल नीति

राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेको १४औँ योजना यसै चालू आवभित्र सकिँदैछ । यसले कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) को तुलनामा व्यापार घाटा ३० प्रतिशतमा सीमित राख्ने लक्ष्य लिएको छ। तर, गत आवमै जीडीपी (३० खर्ब) को तुलनामा व्यापार घाटा ३८ प्रतिशत (११ खर्ब ६१ अर्ब रुपैयाँ) पुगेको छ। त्यस्तै, एक रुपैयाँको निर्यात गरिँदा बढीमा १० रुपैयाँको आयातमा सीमित राख्ने लक्ष्य रहेकामा गत वर्ष नै यस्तो अनुपात १ बराबर १५ पुगिसकेको छ।

“हाम्रा कृषि, पर्यटन नीति सबै फेल भइसकेका छन्, उच्च दरमा आयातमा भइरहेको वृद्धिले देश घाटामा गइरहेको हो,” नेपाल राष्ट्र बैंकका कार्यकारी निर्देशक नरबहादुर थापा भन्छन्।

बितेको एक दशकमा चार गुणाले आयात बढेको छ। १० वर्ष अगाडिसम्म वर्षको २ खर्ब ८४ अर्बको वस्तु तथा सेवा आयात गरिरहेको नेपालले अहिले १२ खर्ब ४२ अर्ब रुपैयाँको आयात गरिरहेको छ। आगामी तीन वर्षमा देशमा २० खर्बभन्दा धेरै रुपैयाँको आयात हुने प्रक्षेपण गरिन थालेको छ। यसले आम्दानी र खर्चको असन्तुलन निकै बढेको संकेत गर्छ।

आयात घटाउन अल्पकालीन र दीर्घकालीन रणनीति हुन्छन्, छन् पनि । कृषि, पर्यटन, जलविद्युत् उत्पादनजस्ता क्षेत्रको अधिकतम सदुपयोग दीर्घकालीन उपाय हुन् भने बजारमा बैंकहरूको कर्जा विस्तार कम गर्ने, अनुत्पादक क्षेत्रमा जाने कर्जाको जमानत रकम (लोन टु भ्यालु रेसियो) बढाउने, सरकारले भन्सार दर बढाउनेजस्ता अल्पकालीन उपाय अपनाउन सक्छ।

सरकारले बेलाबखत चालेका अल्पकालीन उपायले पनि काम गरेको छैन । सरकारी निकायबीच तालमेल अभाव र राजस्वमुखी प्रशासनिक सोचले पनि समस्या ल्याएको हो । सवारी साधनको उच्च आयात रोक्न गत आवमा ग्राहकले कम्तीमा ५० प्रतिशत रकम आफैँले गोजीबाट हालेर मात्रै कर्जा पाउने व्यवस्था राष्ट्र बैंकले गरेको थियो । तर, पहिलो पटक आएको यस्तो व्यवस्थाले भन्सार राजस्व कम उठ्न थालेपछि अर्थ मन्त्रालयबाटै यो निर्णयमा पुनर्विचार गर्न राष्ट्र बैंकलाई सुझाव दिइएको थियो । त्यसपछि राष्ट्र बैंकले यसमा संशोधन गर्दै ग्राहकले ३५ प्रतिशत रकम हाले पुग्ने गरी सुविधा दियो।

> “अहिले पनि राजस्व बढाउन सक्नुलाई नै अर्थ मन्त्रालयले आफ्नो सफलता मान्ने गरेको छ । अहिलेको राजस्व नीतिले सेवा क्षेत्रको मात्र वृद्धि भइरहेको छ, जसको दीर्घकालीन लाभ देखिँदैन ।
>
> – **डा चन्द्रमणि अधिकारी**
> अर्थविद्

“अहिले पनि राजस्व बढाउन सक्नुलाई नै अर्थले आफ्नो सफलता मान्ने गरेको छ,” अर्थविद् डा चन्द्रमणि अधिकारी भन्छन्, “अहिलेको राजस्व नीतिले सेवा क्षेत्रको मात्र वृद्धि भइरहेको छ, जसको दीर्घकालीन लाभ देखिँदैन।”

यद्यपि, आयात घटाउन हरेकजसो सरकारले दीर्घकालीन उपायका पर्यटन, कृषि, ऊर्जा क्षेत्रको विकासजस्ता नारा लगाउँदै आएका छन् । तर, उपलब्धि, हात लाग्यो शून्य । कुनै समय कृषि क्षेत्रको योगदान कुल गार्हस्थ उत्पादनमा ६० प्रतिशत माथि रहेकामा हाल २७.६ प्रतिशत छ।

दुई दशकअघिसम्म १० प्रतिशत योगदान रहेको औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादनको योगदान घटेर ५.४ प्रतिशत र पर्यटन क्षेत्रको योगदान २

प्रतिशतमा सीमित छ। कुल गार्हस्थ उत्पादनमा भएको वृद्धिले मात्र योगदान घटाएको नभई यी क्षेत्रको वृद्धिदर खुम्चिँदै जाँदा योगदान सीमित हुँदै गएको अधिकारीको बुझाइ छ।

आयात बढाउने प्रणाली

देश पुनर्निर्माणमा जानु, मध्यम वर्गको संख्या वृद्धि हुँदा उपभोग बढेकाले पनि आम्दानीभन्दा खर्च धेरै हुन थालेको राष्ट्र बैंकका कार्यकारी निर्देशक थापाको भनाइ छ।

भन्सार विभागको तथ्यांकले पुनर्निर्माणमा प्रयोग हुने साधनमा केही वृद्धि भएको देखाएको छ। यद्यपि, आयात वृद्धि हुनुमा यही कारण मात्रै छैन। चालू आवको तीन महिनामा मात्रै ३ खर्ब ७४ अर्ब रुपैयाँको सामान आयात भएको विभागको तथ्यांक छ। तर, सबैभन्दा धेरै आयात हुनेमा पेट्रोलियम (१५ प्रतिशत), फलाम, स्टिलका कच्चा पदार्थ (१० प्रतिशत), सवारी साधन (७.७५ प्रतिशत), मेसिन (७.४८ प्रतिशत), विद्युतीय उपकरण (करिब ६ प्रतिशत) लगायत छन्।

गत आवमा पनि पेट्रोलियम, यातायातका साधन र औद्योगिक सामग्रीको उच्च आयातले देशको चालू खाता २ खर्ब ४५ अर्बले घाटामा गएको थियो। चालू आवको पहिलो महिना (साउन) मा पनि यो खाता २५ अर्बले घाटामा गएको छ। दोस्रो महिना (भदौ) मा पनि अवस्थामा सुधार नहुने संकेत देखिएको राष्ट्र बैंकले उल्लेख गरेको छ।

पछिल्लो समय आयात भएका सामग्रीको तथ्यांक केलाउँदा अझै पनि कृषि, उद्योग, ऊर्जाजस्ता क्षेत्रमा नभई सेवा क्षेत्रकै वृद्धि हुने देखिन्छ। पछिल्लो समय सेवा क्षेत्रअन्तर्गतका थोक तथा खुद्रा व्यापारमै वृद्धि भएको छ। पर्यटनजस्ता सेवा क्षेत्रको विकासमा मात्र देश भर पर्न सक्ने अवस्था छैन। “नेपालमा पर्यटन नै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने मुख्य सेवा क्षेत्र हो। तर, यस क्षेत्रमा पूर्वाधार अभाव रहेकाले अर्थतन्त्रको मुख्य आधार बन्न सक्ने अवस्था अझै देखिन्न”, अधिकारीको तर्क छ।

> “हाम्रा कृषि, पर्यटन नीति सबै फेल भइसकेका छन्। उच्च दरमा आयातमा भइरहेको वृद्धिले देश घाटामा गइरहेको हो
>
> – **नरबहादुर थापा**
> कार्यकारी निर्देशक, नेपाल राष्ट्र बैंक

अर्थतन्त्रको संरचनामै दोष देखिन थालेकाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लगानी पनि सोहीअनुसार निर्देशित हुन थालेको छ। उत्पादनमूलक समूहमा २५ प्रतिशत लगानी गर्नुपर्ने राष्ट्र बैंकको निर्देशनसमेत बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पूरा गर्न सकेका छैनन्। बैंकहरूको लगानी प्रवृत्ति हेर्दा चालू आवको दोस्रो महिनामा करिब २४ खर्ब कर्जा दिएका उनीहरूले १० खर्ब रुपैयाँ लगानी थोक तथा खुद्रा व्यवसाय, रियलस्टेट र उपभोग्य कर्जामा गरेका छन्।

हुन त, नेपालले निर्यात गर्ने वस्तुको इकाइ मूल्य आयातीत वस्तुको मूल्यभन्दा (व्यापार सर्त) धेरै छ। सामान्यतया यस्तो सूचक १ सय प्रतिशतभन्दा माथि भए राम्रो मानिन्छ। नेपालको यस्तो सूचकमा केही समययता ह्रास आए पनि हाल यो सूचक १ सय ४७ छ। यसको अर्थ नेपाल भित्रिनेभन्दा नेपालबाट बाहिरिने सामानले अहिले पनि उच्च मूल्य पाइरहेको छ। यार्सागुम्बाजस्ता जडीबुटी, अदुवा, चियापत्ती उत्पादनका कारण यस्तो सूचक सकारात्मक देखिएको हो। तर, नेपालले हालसम्म यस्ता उत्पादनबाट लाभ लिन भने सकेको छैन।

देशभित्र उत्पादन बढाउन नसकिएकै कारण सरकार आयात बढाउने भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि कर, अन्तःशुल्कजस्ता अप्रत्यक्ष करमा बढी केन्द्रित हुनुपरेको अधिकारी बताउँछन्। अन्य मुलुकमा प्रत्यक्ष करको हिस्सा ९० प्रतिशतसम्म रहने भए पनि नेपालमा भने यसको हिस्सा २७ देखि २८ प्रतिशतमै सीमित छ। गत आवमा सरकारले उठाएको राजस्वमा भन्सारको योगदान १९.५ प्रतिशत, मूल्य अभिवृद्धि कर २९.३ प्रतिशत र अन्तःशुल्कको १४ प्रतिशत रहेको छ।

त्यसो त, वस्तु आयात गर्दा डलरमा किन्नुपर्ने बाध्यता छ। पछिल्लो समय डलरको भाउमा भएको वृद्धिले पनि आयात मूल्य उच्च देखिएको हो। हाल एक अमेरिकी डलरको मूल्य १ सय १८ रुपैयाँ पुगेको छ। तर, विनिमय मूल्यमा भएको वृद्धिले मात्र आयात बढेको नभई खपत बढेका कारण पनि देशको आयव्ययको हिसाब बिग्रिएको अर्थविज्ञहरू बताउँछन्। विदेशी मुद्रा आर्जनको मुख्य स्रोतमा वैदेशिक प्रत्यक्ष लगानी, रेमिट्यान्स, वैदेशिक ऋण तथा सहयोग हुन्। तर, नेपाल यी सबै पक्षमा कमजोर हुँदै गइरहेकाले पनि चिन्ता गर्नुपर्ने अवस्था रहेको राष्ट्र बैंकका कार्यकारी निर्देशक थापा स्वीकार्छन्। यद्यपि, अहिल्यै आत्तिइहाल्नुपर्ने अवस्थाचाहिँ आइनसकेको उनको भनाइ छ। ने

www.k33nepal.com
ढिला नगरौं, चाडै पुगौं
के33 हेयरहोटल
पहिले
अहिले
फिल्म अभिनेता
सुधांशु जोशी

कपाल झरेर चिन्तामा हुनुहुन्छ ? अब चिन्ता गर्नु पर्दैन न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect पुनर्स्थापना पद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस्। नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न तथा खेलकुद आदि गर्न कुनै पनि समस्या नहुने।

K33 Hairhotel
कोटेश्वर : प्रभु बैंकको माथिल्लो तल्ला, फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९, मो: ९८५१०११३१५, इमेल : info@k33nepal.com
त्रिपुरेश्वर : युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B78~81, फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेल : kathmandu@k33nepal.com, **चावहिल :** एसि कम्प्लेक्स पाँचौं तल्ला, फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

ग्लोबल आईएमई बैंकको मिस्डकल

Global IME Bank
ग्लोबल आइएमई बैंक लि.

तपाईं मिस्डकल कसलाई गर्नुहुन्छ, साथी, प्रेमीप्रेमिका, आफन्त ? अब भने बैंकलाई पनि मिस्डकल गर्न सक्नुहुन्छ । उत्तरमा तपाईंले कल पाउनुहुन्न । तर, आफ्नो बैंकिङ कारोबारको जानकारी भने पाउनुहुनेछ ।

ग्लोबल आईएमई बैंकले मिस्डकल बैंकिङ सेवा सञ्चालनमा ल्याएको छ । ग्राहकले निश्चित नम्बरमा फोन गरेपछि उक्त नम्बरमा १ घन्टी जाने र आफैँ फोन काटिनेछ ।

मोबाइल बैंकिङ सेवा ग्लोबल स्मार्टमा आबद्ध ग्राहकले मात्र उपभोग गर्न सक्नेछन् । खातामा रहेको मौज्दात रकम, खाताको पछिल्लो ३ वटा कारोबारको जानकारी पाउन र आफ्नो मोबाइलमा १ सय रूपैयाँ टपअप गर्न सकिनेछ ।

त्यस्तै, क्रेडिट कार्डको पछिल्लो ३ वटा कारोबारको जानकारी, बुझाउनुपर्ने कर्जा किस्ताको रकम र बैंकले प्रदान गर्ने विभिन्न कर्जाबारे ग्राहकले जानकारी पाउनेछन् ।

घर देखाएर उपहार

Bergerको ATM

पहिले कुनै उत्पादनले कपाल लामो भएकै आधारमा विजेता घोषणा गर्दथ्यो भने अहिले केहीले घरको फोटो हेरेर उपहार दिएका छन् । उत्पादन बिक्री र प्रवर्द्धनको नयाँनयाँ शैली भित्रिरहेको छ ।

यही क्रममा बर्जर पेन्ट्सले ल्याएको 'बर्जरको एटिएम अफर' का विजेताले यस्तो उपहार पाएका हुन् । कम्पनीले १ वैशाखदेखि ३१ साउनसम्म सञ्चालन गरेको योजनामा विभिन्न श्रेणीमा घरधनीलाई नगद प्रदान गरेको छ । योजना अवधिभर दर्ता भएका ६ हजार ५ सय २१ घर र २ हजार ३ सय ४४ फोटोबाट बम्पर लक्की ड्रमा परेर पर्सा, नारायणगढका अनमोल उप्रेतीले ५ लाख रूपैयाँ जितेका छन् ।

अन्य दुई जनामा प्रत्येकले २ लाख र ३ जनाले १ लाख रूपैयाँको दरमा तथा १० भाग्यशाली विजेताले सान्त्वना पुरस्कारस्वरूप ३५ हजार रूपैयाँ जितेका छन् । अन्य विभिन्न विधामा नगदसहित पुरस्कार प्रदान गरिएको कम्पनीको भनाइ छ ।

एसएमएल इसुजु अब गोल्डफिस इन्टरनेसनलमार्फत

अहिले नेपालमा आधुनिक बस, ट्रक, टिपरको माग बढ्न थालेको छ । यही पक्षलाई ध्यान दिँदै लक्ष्मी समूहअन्तर्गतको गोल्डफिस इन्टरनेसनलले एसएमएल इसुजुका गाडी बिक्री सुरु गरेको छ । कम्पनीलाई नेपालका लागि आधिकारिक बिक्रेता नियुक्त गरिएको हो । गोल्डफिसले हाल नेपालमा व्यापारिक प्रयोजनका एसएमएल इसुजुका आधुनिक बस, ट्रक, स्कुल बस, निजी बस, टिपर बिक्री गरिरहेको छ ।

महिन्द्रा टु ह्विलर सोरूम

उपत्यकाबाहिर पनि सवारी साधनको माग बढ्न थालेको छ । यही कारण उपत्यकाबाहिर नयाँनयाँ सोरूम खुल्ने क्रम बढेको छ । महिन्द्रा टु ह्विलरको आधिकारिक बिक्रेता अग्नि मोटो इन्कले नेपालगन्जको कारकादोमा सोरूम सञ्चालनमा ल्याएको छ । कम्पनीले कारकादोमा ग्रेस एन्ड ग्लोबल ट्रेडिङ प्रालि खोलेको हो ।

नयाँ सोरूमबाट यस क्षेत्र तथा आसपासका ग्राहकले सहज रूपमा कम्पनीका थ्री एस अर्थात् सेल्स, सर्भिस र स्पेयर पार्ट्ससम्बन्धी गुणस्तरीय सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछन् । कम्पनीले नयाँ सोरूममा दसैँतिहार तथा छठ अवसरमा 'मूल्य कति स्क्र्याच गरी आउँछ जति' नामक योजना पनि लागू भएको बताएको छ । योजनाअन्तर्गत हरेक महिन्द्रा टु ह्विलर खरिदकर्ताले प्राप्त गर्ने स्क्र्याच कुपनमा भएको रकम तिरी बाइक वा स्कुटर खरिद गर्न सक्नेछन् ।

■ संयोजन : गोकुल अर्याल

बिरामीहरू, प्रकृतितिर फर्कौं

चल्तीको चिकित्सा प्रणालीभन्दा प्राकृतिक उपचार विधि प्रभावकारी

विभु लुइटेल

मानिसलगायत अन्य जीवजन्तुको सिर्जना माटोमा भएकाले तिनमा लाग्ने अधिकांश रोगको निवारण उपाय पनि माटोमै लुकेको हुन्छ भन्ने मान्यता आयुर्वेद विज्ञानले स्थापित गरिसकेको छ । स्कटल्यान्डमा डाक्टरले बिरामीलाई डाँडाकाँडातिर घुम्न जान, समुद्र-किनारमा सयर गर्न, नौका विहार गर्न र 'बर्ड वाचिङ' मा जान औपचारिक रूपमा प्रेस्क्रिप्सनमै लेखेर दिन थालेका छन् ।

मानसिक रोग, तनाव, मधुमेह, मुटुरोग आदिको उपचार औषधीमा नभई यस्तै ठाउँमा खोज्ने परामर्श त्यहाँका डाक्टरले दिन थालेसँगै संसारभर यसले तरंग नै पैदा गरेको छ । अन्य देशका चिकित्सक पनि यसलाई औपचारिक रूपमै लागू गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता स्थापना गराउन लागिपरेका छन् ।

स्कटल्यान्डको सन्दर्भमा मात्र हेर्दा सेटल्यान्डका दस द्वीप र पक्षी सुरक्षा समाजसँग त्यहाँको मेडिकल बोर्डले सहकार्य गर्ने भएको छ । बिरामीका लागि विभिन्न प्याकेजसमेत यिनले ल्याएका छन् । हेमन्त र शिशिर ऋतुमा हिउँ खेल्ने प्याकेजका साथै हिउँदमा मात्र देखिने चरा हेर्न जाने प्याकेज समावेश गरिएको छ भने वसन्त ऋतुमा समुद्र तट भ्रमण गर्ने प्याकेज समाविष्ट छ । चलनचल्तीमा रहेको चिकित्सा प्रणालीलाई पूर्ण रूपले वहिष्कार गर्न नसकिने यिनको मान्यता छ । तर, त्यसैलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्राकृतिक चिकित्सा विधि अपनाउन आवश्यक रहेको पक्ष यिनले नकार्न सकेका छैनन् ।

यस्तो चिकित्सा पद्धति अपनाउन नेपाल धेरै सक्षम रहेको आयुर्वेद चिकित्सक तथा आरोग्यसाधक रोशन बास्कोटा बताउँछन् । विश्वमा अन्यत्र कतै नपाइने वनस्पति, पशुपक्षी, प्राकृतिक सौन्दर्य पाइने हुँदा प्राकृतिक चिकित्सामा नेपालको उपमा नै नरहेको उनको मान्यता छ । "अहिले चल्तीमा रहेको चिकित्सा पद्धति रोगको पूर्ण निवारण गर्न नभई कामचलाउ उपचारमा केन्द्रित छ," उनी स्वीकार्छन् । त्यसैले प्रकृतिले नेपाललाई दिएको वरदानलाई नै रोग निवारण विधिका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने सुझाव दिन्छन्, उनी । थप्छन्, "नेपालमा हरेक दस किलोमिटरमा भौगोलिक विविधता देख्न पाइन्छ । यसमा हामीले पर्यटकीय मात्र होइन, चिकित्सकीय सम्भावना पनि देख्न आवश्यक छ ।"

सम्पूर्ण शारीरिक अस्वस्थताको उपचार प्राकृतिक विधिबाटै सम्भव नभए पनि मानसिक अस्वस्थताको भने सम्भव छ । अहिलेको समयमा कुनै न कुनै प्रकारको मनोरोगको सामना अधिकांश व्यक्तिले गरिरहनु परेको विभिन्न अनुसन्धानले देखाएका छन् । फलस्वरूप धेरै मानिसलाई औषधीको बोझले थिचिरहेको बास्कोटा बताउँछन् । यसको तोड प्रकृतिमा खोज्दा अझ प्रभावकारी हुन्छ भनी विज्ञहरूले बारम्बार बताइरहँदासमेत समय अभावका कारण अत्यधिक मानिस औषधीमै आश्रित हुनुपरेको तीतो सत्य उनी पोख्छन् ।

विकसित मुलुकमा अत्याधुनिक चिकित्सा प्रविधि तथा पर्याप्त औषधी उपलब्ध छन् । उम्दा डाक्टरहरूको पनि कमी छैन । तर, उनीहरू आफैँ बिरामीलाई प्रकृतितर्फ फर्कने सन्देश दिन्छन् । नेपालमा यसको चेत पलाउन नसक्नु दुःखद पक्ष रहेको बास्कोटाको विचार छ । भन्छन्, "रिट्रिट पर्यटन फस्टाउने सम्भावना नेपालमा प्रशस्त छ । तर, आवश्यक जनशक्ति र सचेतता नै छैन ।" एउटै रोगको अनेकौं निवारण विधि छन् । डाक्टरको एकोहोरो प्रयत्नभन्दा बिरामी स्वयं उपचार विधिमा सामेल हुनु झन् बढी

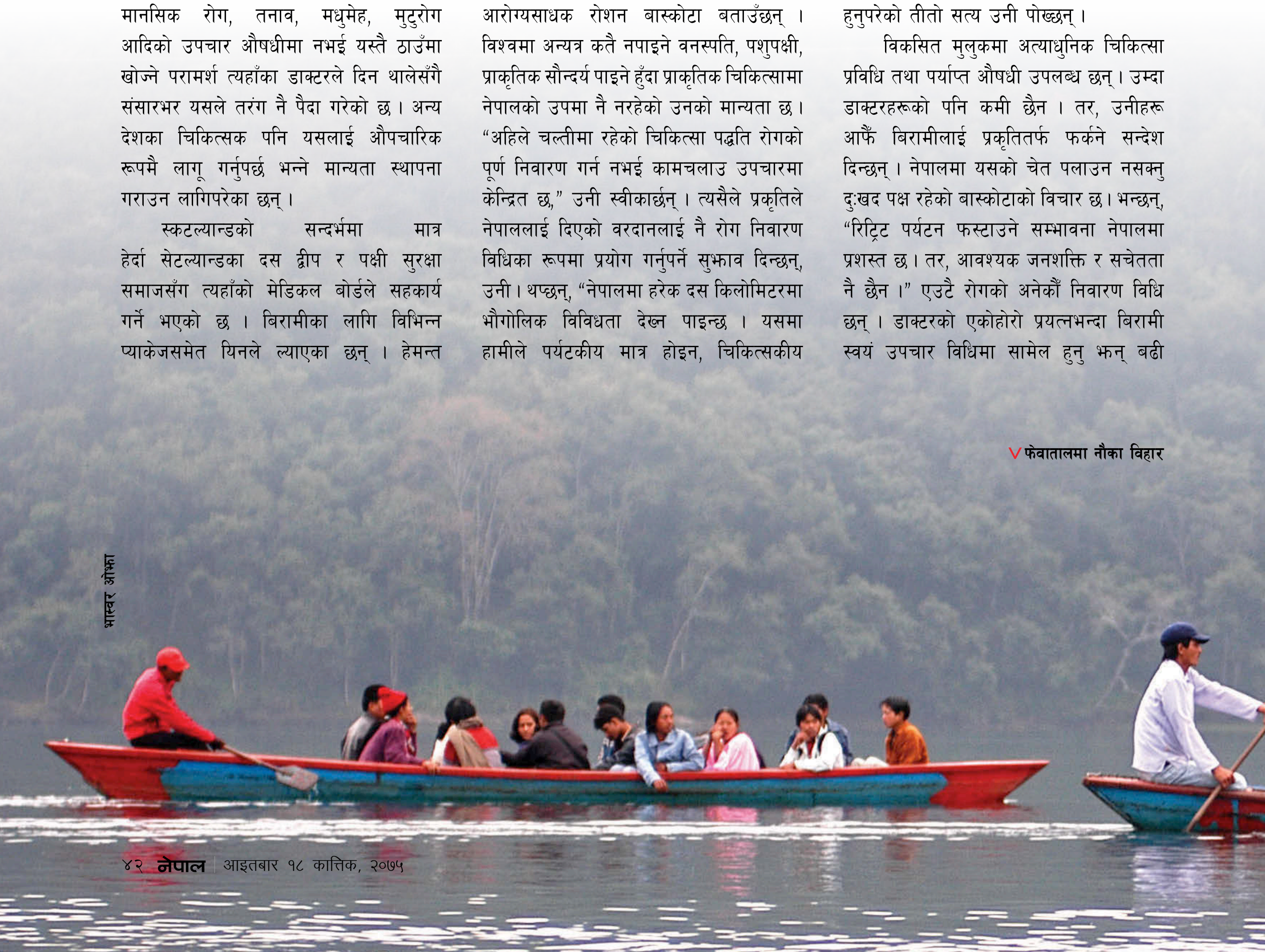
फेवातालमा नौका विहार

भास्कर ओझा

एजेन्सी

< अन्नपुर्ण आधार शिविरमा पदयात्री

मनोज पौडेल

> **चराचर्या :** जगदीशपुर, तौलिहवा

प्रभावकारी हुने मत राख्छन्, उनी ।

केही समयअघि मात्र काठमाडौँका श्रेय थापालाई डिप्रेसनको लक्षण देखियो । मानसिक अस्पताल गए । दिनहुँ दुई-तीन थरी औषधी खान डाक्टरले सुझाए । उनले डाक्टरले भनेअनुरूप गर्दै गए । औषधी खान थालेको सात महिना बितिसक्दा उनको मानसिक स्वास्थ्यमा केही सुधार आउन थाले पनि शरीर कमजोर हुँदै गइसकेको थियो । दसैँको छुट्टीमा साथीभाइसँग शे-फोक्सुन्डो घुम्न जाँदाको समयलाई उनी ‘लाइफ चेन्जिङ’ भन्न रुचाउँछन् । “म पहिले नै किन गइनँ, किन औषधीको सहारा लिएँ भन्ने भयो,” उनले अफसोस प्रकट गरे । अस्पतालमा सँगै उपचार गर्न आउने अर्का व्यक्तिलाई पनि उनले कतै मनोरम स्थान घुम्न जाने सल्लाह दिएका छन् । भन्छन्, “उसले पनि मेरोजस्तै अनुभव गर्नेछ भन्नेमा विश्वस्त छु ।”

मानिसको शरीरमा रहेको एड्रिनाल ग्रन्थीले तनावका बेला कर्टिसोल नामक हर्मोन पैदा गर्छ । थोरै पैदा हुँदा त्यसलाई सामान्य मान्नुपर्छ भने अत्यधिक हुँदा तनाव निवारणबारे सोच्न सुरु गरिहाल्नुपर्छ । यसको उत्पादन कम गर्न औषधीमा निर्भर हुनुभन्दा प्रकृतिको निकट जाँदा लाभदायक हुने बास्कोटाको जिकिर छ ।

लागूऔषध विशेषज्ञ डन्केन स्टेवर्टले लागूऔषधको लत छुटाउन पुनर्स्थापना केन्द्र गएका केही व्यक्तिमाथि गरेको अनुसन्धानले एक अम्मली कम्तीमा पनि डेढ महिना पुनर्स्थापना केन्द्रमा बस्ने गरेको देखाउँछ । तर, सोही व्यक्ति सहरी क्षेत्रभन्दा पर घुम्न गए एकदेखि दुई सातामै उसमा सकारात्मक नतिजा देखापर्न थाल्ने स्टेवर्टको अनुसन्धानमा उल्लेख छ । उनले प्रस्तावनामै लेखेका छन्, ‘यस अनुसन्धानको उद्देश्य पुनर्स्थापना केन्द्रको अवधारणा हतोत्साहित गर्नु होइन, अन्य प्रभावकारी विकल्पमाथि प्रकाश पार्नु हो ।’

हिन्दुहरूले विष्णुको अर्को रूप ठानी पूजा गर्ने पीपलमा सबैभन्दा बढी अक्सिजन उत्पादन हुन्छ । बिहानको समयमा यस वरिपरि घुमे वा धागो बाँधे फलिफाप हुन्छ भन्ने धार्मिक मान्यता छ । बुद्ध पीपलकै रूखमुनि बसी तपस्या गरेको विश्वास गर्ने बौद्धमार्गी यसलाई पूजा गर्छन् । यसपछाडिको वैज्ञानिक कारण भने पर्याप्त अक्सिजन प्राप्त हुने उचित समय बिहान हो भन्ने रहेको छ । विष्णुसँगै सम्बन्धित भएकाले हरेक घरका आँगनमा उमारिने र पूजा गरिने तुलसी पनि त्यसै रोपिएको होइन । आयुर्विज्ञानले यसलाई ठूलो औषधीका रूपमा लिएको छ । धेरै रोगको उपचारमा तुलसी प्रयोगमा आउँछ । जापानमा एक प्रचलित मिथक नै छ, कुनै रूखवरपर घुमे मात्र पनि जस्तोसुकै रोग निवारण गर्न सहज हुन्छ । यस्ता थुप्रै मिथक अनेकौँ स्थानमा प्रचलित छन् । यी सबलाई धार्मिक मात्र नभई वैज्ञानिक हिसाबले पनि हेर्नुपर्ने वैज्ञानिकको मान्यता छ । ने

भास्वर ओझा

मेरो सेरोफेरो

जति आधुनिक भनिए पनि महिला अझ 'क्याक्टस' बीचमा छन् । घरको चौघेराबाट उम्किन खोज्दा अनेक उल्झन आइलाग्छन् । जो अवरोध चिरेर बाहिर निस्कन्छन्, ती परिवार र समाज परिवर्तन गर्न सक्षम हुन्छन् । महिलाका यही नियतिलाई पेन्टिङमा उतार्न पोख्त मानिन्छिन्, प्रमिला वज्राचार्य । उनको एकल चित्रकला प्रदर्शनी 'मेरो सेरोफेरो' पछिल्लो प्रमाण हो । वज्राचार्य भन्छिन्, "आफू महिला भएर पनि होला, तिनका विभिन्न भोगाइ र भाव चित्रमार्फत पोख्ने गर्छु ।"

वज्राचार्यको यो ११औँ एकल प्रदर्शनी हो । जति प्रदर्शनी गरिन्, सबैमा महिलाकै सवाललाई मुखरित गरेकी छन् । 'मेरो सेरोफेरो' मा पछिल्लो पाँच वर्षयता उनले गरेका पेन्टिङ राखिएको छ । फाइन आर्टस्मा स्नातकोत्तर वज्राचार्य भन्छिन्, "नेवारी संस्कृतिलाई प्राथमिकता दिएकी छु । कुनै पेन्टिङका पात्रले हाकुपटासी लगाएका छन्, कुनैले नेवारी नृत्य गरिरहेका छन् ।" आफूले देखे/भोगेका कुरालाई चित्रमा उतार्दा जीवन्त हुने बताउँछिन् उनी ।

वज्राचार्यले चित्र कोर्न थालेको तीन दशक नाघ्यो । दुई दशकयता त उनी व्यावसायिक चित्रकलामै सरिक छिन् । ल्यान्डस्केप, अब्स्ट्र्याक्ट, सामयिक आदि चित्रमा रूचि राख्छिन् । चित्रकलाबाटै चित्तबुझ्दो कमाइ गरिरहेकी वज्राचार्य भन्छिन्, "पेन्टिङले सन्तुष्टि त दिइरहेको छ नै, कमाइको स्रोत पनि बनिरहेको छ । त्यसैले कुची र ब्रसमै रमाइरहेकी छु ।" उनले आगामी दिनमा पनि महिलाकै विषयमा केन्द्रित हुने बताइन् । किनभने, महिलाका गुम्सिएका अनेक कथा/व्यथा भन्नुछ उनलाई ।

'मेरो सेरोफेरो' प्रदर्शनी १४ कात्तिकसम्म चल्नेछ ।

■ **गोकर्ण गौतम**

तीन किताब

राजन मुकारुङ | लेखक

केशव थापा

BRIGHT
RED STAR

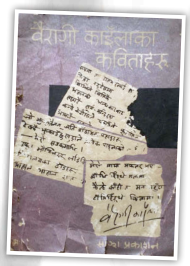

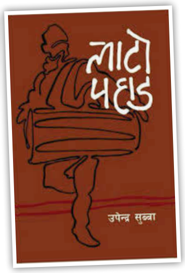

मुन्धुमी लय

म आफूलाई पहिचान राजनीतिको अभियन्ता ठान्छु । त्यसैले मेरा लेखन पनि यही अभियानकै अंग हुन् । मैले पुस्तक छान्दा, पढ्दा पनि यसै वरिपरिको कोणबाट हेर्ने गर्छु । नेपालको सांस्कृतिक विविधता झल्किएको लेखनले मलाई छोइहाल्छ ।

चम्किलो रातो तारा (ब्राइट रेड स्टार) मेरो प्रिय किताब हो । चिनियाँ लेखक ली सिन तियानको यो उपन्यास विद्यालय तहमै तीनपटक पढिसकेको थिएँ । फान च स भन्ने पात्रले मलाई ईखालु बन्न प्रेरित गर्‍यो । उमेर नपुगेको कारण उसले रातो तारा लगाउन पाउँदैन । तापनि, उसले लामो संघर्ष गरेर रातो तारा लगाइछाड्छ । दाइ श्रवण मुकारूङ त्यसबेला पनि चर्चित कवि थिए भोजपुरमा । कविता प्रतियोगितामा श्रवण दाइले अरू तीन-चार जनाका लागि कविता लेखिदिए । तर, मेरा लागि उनले लेखिदिएनन् । *चम्किलो रातो तारा*कै केटोको प्रेरणाले म श्रवण दाइप्रति ईखालु भएँ । र, प्रण गरेँ- आफैं कविता लेखेर देखाउँछु । काठमाडौं आएपछि त्यो किताब दोहोर्‍याएँ । चिङगिज आइतमातोभको उपन्यास *प्रथम गुरू* खगेन्द्र संग्रौलाले अनुवाद गरेपछि मैले चम्किलो *रातो तारा* फेरि पढेँ । यी दुई पुस्तकको तुलना गर्दा *प्रथम गुरू*को डुइसेन लेनिनजस्तो लाग्छ भने *चम्किलो रातो तारा*को फान च सचाहिँ माओजस्तो । ती पात्रहरूले हामीलाई सिकाउँछन्- परिवर्तनका लागि आफैं अघि सर्नुपर्छ र वैचारिक अहंले सशक्त हुनुपर्छ । कहिलेकाहीं आफूलाई कमजोर महसुस गर्दा यो सानो किताबबाट ठूलो ऊर्जा लिन्छु ।

किताबको विषयले नै मलाई पहिलो प्रभाव पार्छ । तर, पात्र र प्रस्तुति-शैलीले पनि उति नै छुनुपर्छ । मानवीय जीवनका समग्र सुख-दुःख उतार्न सक्ने किताब पठनीय हुन्छ । विषयमा चाहिँ म समाजशास्त्र नै रोज्छु । समाज कस्तो छ, कता जाँदै छ र कता जान चाहन्छ भन्ने बुझिसक्दा त्यहाँ राजनीति, अर्थशास्त्र, इतिहास स्वतः जोडिएर आइहाल्छन् । समाजको पींधमा पारिएका वर्ग र पात्र खोज्छु नै । जनजाति, मधेसी, दलितजस्ता उत्पीडित पात्र र समुदायलाई नजिकबाट चिन्न चाहने र उनीहरूकै पक्षमा बोल्ने व्यक्तिका नाताले 'ब्ल्याक लिट्रेचर' मा मेरो बढी झुकाउ रहन्छ ।

उपेन्द्र सुब्बाको *लाटो पहाड* मलाई निकै आनन्द लागेको किताब हो । सुब्बा ठूलो विद्वता प्रदर्शन गर्न र दार्शनिक सूक्ति फलाक्न लेख्दैनन् । समाजका ससाना संवेदना, हँसिमजाक र दुःखलाई खिपेर प्रस्तुत गर्छन् उनी । *लाटो पहाड* पढिसक्दा लिम्बू जाति, संस्कृति र सभ्यता नै प्रतिविम्बित हुन्छ । कथाहरू यति अर्थपूर्ण छन् कि एउटा नेताले दशकमा बुझाउन नसकेको लिम्बूवानको महत्त्व *लाटो पहाड*ले प्रस्ट पारिदिन्छ । यस्ता कथा किन लेख्न सकिनँ भन्ने चिन्ताले कहिलेकाहीं पिरोल्छ मलाई । मौलिक नेपाली साहित्यको स्वादिलो उदाहरण दिनुपर्दा *लाटो पहाड* सम्झिहाल्छु ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र माधवप्रसाद घिमिरेहरूको सुनामले छोएर गाउँमै छँदा साहित्यमा मेरो पनि नाम होस् भन्ठानेर किताबी दुनियाँमा प्रवेश गरेँ । प्राथमिक तहदेखि नै मैले खस नेपाली भाषामा आफ्नो दक्षता र नियन्त्रण बढाउन व्याकरणमा मिहिनेत गरेँ ।

वैरागी काइँलाका कविताहरू पढिसक्दा मलाई अनुभूति भयो- मुन्धुमी लय पक्रेर हाम्रै कुराहरू पनि भन्न सकिँदो रहेछ । काइँलाको 'साबातको बैला उत्सव' ले लामो समयसम्म हिर्काइरह्यो मलाई । लाग्यो- हाम्रा सांस्कृतिक विम्ब र मिथकीय पात्रहरूलाई साहित्यको अभिव्यक्तिमा भित्र्याउनुपर्छ । यिनै कविताको प्रेरणाले सिर्जनशील अराजकताको जन्म गरायो । र, यही साहित्यिक आन्दोलनबाट हामीले आफ्ना वैचारिकी अघि सार्‍यौं । लिम्बूहरूको लय धीमा र दीर्घ हुन्छ भने राईको लघु र द्रुत । काइँलाले लिम्बूको लय समाते, मैले राईको । काइँलाकै कविताको प्रभावले मलाई मिथकीय विम्ब आफ्नो रचनामा उतार्न सिकायो ।

कुनै लेखक पढेपछि अर्को लेखकसम्म पुग्ने ढोका उघ्रिन्छ । गोपीचन्द नारंग पढेपछि सुधीश पचौरी र अजय तिवारीसम्म पुगेँ । उत्तरआधुनिकतावाद बुझ्न मलाई यी लेखकले सघाए । नेपालमा पहिचानको आन्दोलनलाई भ्रष्टीकरण नगरी कसैले विश्वसनीय पुस्तक लेखिदिए न्याय हुन्थ्यो लाग्छ ।

प्रकाशनको संघारमा रहेको आफ्नो उपन्यासमा अरू आख्यानको प्रभाव नपरोस् भनेर पठन विश्राममा छु ।

■ **प्रस्तुति : गुरुङ सुशान्त**

(अ) सहमति

विराटनगरको त्यो विमर्श

भास्कर गौतम

उत्पल, सुधांशु र म बेग्लै स्कुलमा पढ्ने साथी थियौँ । तर, हाम्रा साझा कुरा धेरै थिए । एउटै टोलमा बस्थ्यौँ । सामाजिक परिवेश उस्तै थियो । दुवैलाई समान किसिमले साहित्यको अनुरागले तानेको थियो । हिन्दी साहित्यबाट दुवै मोहित थियौँ । अलिअलि अंग्रेजी साहित्य पनि पढ्थ्यौँ । नेपाली साहित्य बेलाबखत पढ्ने नै भयौँ । तथापि, हाम्रो पठन छरिएको थियो । बुझाइ धेरै छिपछिपे थियो । सन्दर्भ ०४९-०५० तिर विराटनगरको हो ।

हाम्रो आपसी परिवेश केही पृथक थियो । पारिवारिक पृष्ठभूमि भिन्न थियो । उनका बुबा भौतिक विज्ञान पढाउने विराटनगरका नामी प्राध्यापक थिए । तर, साहित्यका अनुरागी । दाजु अंग्रेजी साहित्यका विद्यार्थी । मेरो घरमा भने पठनपाठनको खासै माहोल थिएन । हाम्रो पारिवारिक पृष्ठभूमिसँगै आएको अनुभवजन्य ज्ञान फरक थियो । त्यसले साहित्यको रूचिलाई थोरबहुत असर पार्थ्यो । दुवैलाई आकर्षित गर्ने भाव र विचार भिन्न हुन्थे । त्यसैले बेलाबखत साहित्यबारे मतान्तर चल्थ्यो । साहित्यिक वादबारे विवादले कहिलेकाहीं कुनै उपन्यासको पात्र आफूमै सरेको वा आफन्तै हो कि जसरी जटिल मोड लिन्थ्यो । साहित्यका केही पात्रले हाम्रो भाव र विचारमा गहिरो प्रभाव पार्थे ।

पच्चीस वर्षपूर्व दुई मित्रबीच भएका कुराकानी, सहमति र विमति, केही वादविवाद र यदाकदाको तात्तातो संवाद आज फर्केर हेर्दा अर्कै देखिन्छ । त्यसमा आवेग कम, सम्झना बढी हुनै नै भयो । त्यसैले यो आलेखले त्यसबेलाको आवेगात्मक अभिव्यक्तिमाथि आज विजय हासिल गरेको छ । त्यसबेलाको संवादले भने कुनै सार नगुमाई खास स्वरूप पाएको छ । अब लागौँ, उत्पलसँग भएको साहित्य विमर्शतर्फ ।

प्रारम्भमा हाम्रो पठनको दायराबारे केही भनौँ । त्यसबेला उत्पलले मलाई शरतचन्द्र चट्टोपाध्या, फणीश्वरनाथ रेणु, अज्ञेय, निर्मल वर्मा, गालिब आदिका कृतिसँग परिचय गराए । मैले साहिर लुधियानवी, फैज अहमद फैज, रघुवीर सहाय, प्रेमचन्द आदिका रचनासँग उनलाई चिनाएँ । त्यसबेलाको नेपाली पाठ्यपुस्तकमार्फत तानिएर होला, हामीले लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, बालकृष्ण सम, विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला, गुरूप्रसाद मैनाली, भीमनिधि तिवारी र अन्य केही लेखकका कृति पढ्यौँ । कतैबाट हात लागेकाले पारिजात, शंकर लामिछाने, सरूभक्त आदि लेखकका पुस्तक पनि छिचोल्यौँ । गाउँघरका दाइहरूसँग उपलब्ध पुस्तक र वरिपरिका पुस्तकालयमा जे पाइन्थ्यो, त्यसले हामीलाई बेलाबखत म्याक्सिम गोर्की, फ्योदोर दोस्तोवस्की, अन्तोन चेखव, रवीन्द्रनाथ टेगोर, एरिक सेगल, ऐन रेन्ड आदिका रचनासम्म पुर्‍यायो । यी केही प्रतिनिधि नाम हुन् । यी लेखकका पुस्तकसँग एक वा अर्को तवरमा साक्षात्कार भइरहँदा हाम्रो साहित्यप्रतिको अनुराग गहिरिंदै गयो । कति बुझेर पढ्यौँ, कति नबुझिकनै पढ्यौँ । तर, पठनसँगै आएको छिपछिपे ज्ञानले हामीलाई साहित्यको विमर्शतर्फ धकेल्यो ।

एक दिन एक मित्रले अर्कोलाई भन्यो, ‘मलाई लाग्छ- नेपाली भाषामा उपलब्ध आरम्भिक साहित्यको उद्देश्य, भाव र विचारलाई उद्वेलित गर्ने कार्यमा कम, भाषाको प्रचारमा बढी केन्द्रित छ । तिमीलाई त्यस्तो लाग्दैन ?’

अर्कोले जवाफ दियो, ‘त्यस्तै लाग्छ ।’ जबसम्म कुनै भाषाले खास किसिमको स्थायी रूप हासिल गर्दैन, त्यस भाषामा उच्च भाव र विचार अभिव्यक्ति गर्ने शक्ति र सामर्थ्य सीमित हुन्छ । नेपाली भाषाका आदिप्रचारकहरूले पनि नेपाली भाषा निर्माण कार्यमा बढी ध्यान दिए । त्यसका लागि आदिप्रचारकहरू कृतज्ञका पात्र हुन् ।

पहिलोले थप्यो, ‘मलाई लाग्छ- भाषा साध्य होइन, साधन हुनुपर्छ । तर, भर्खरै तिम्रो स्कुलको स्मारिकामा प्रकाशित नेपाली भाषाको उत्पत्तिसम्बन्धी एउटा लेखको आशय ठीक उल्टो छ । भाषा कतै साध्य हो कि जसरी लेखिएको छ । तिमीलाई के लाग्छ ?’

दोस्रोले भन्यो, ‘त्यो लेख मैले अलि बुझिनँ । नेपाली जातिको विकासमा धेरै आदिप्रचारकहरूले भाषालाई साधन त ठाने, तर आफ्नो जातिको पहिचान स्थापित गर्नका लागि । किनकि, भाषालाई परिस्कृत अवस्थामा पुर्‍याउने कार्यले नेपाली जातिको सामूहिक पहिचान निर्माण गर्न सघाउँथ्यो । नेपाली जातिलाई स्थापित गर्न सहयोग मिल्थ्यो । तर, परिस्कृत रूपमा भाषाले स्थायित्व हासिल नगरेसम्म साहित्यमा भावप्रति बढी ध्यान दिने बिन्दु सुरू हुँदैन । हिजो वंशावली, शिलापत्र वा प्रशस्ति लेख्दा भाषाको प्रचार हुन्थ्यो । *रामायण*को अनुवाद गर्दा, उपदेशमूलक कविता लेख्दा, दन्त्य कथा वा जादूमयी कहानी रच्दा साहित्यको सेवा हुन्थ्यो । अब नेपाली भाषाले त्यो उचाइ हासिल गरिसकेको छ कि विज्ञानबारे विवेचना गर्न सकोस् । मानव समाजको जटिल मनोभावसँग गाँसिएको सामाजिक परिवेशका अप्ठेरोलाई चित्रण गरोस् । शास्त्रको मीमांसा प्रस्तुत गरोस् । अब

नेपाली भाषामा यस्तो साधना आवश्यक छ । आजको समयले पनि त्यही माग गर्छ । तिमीलाई त्यस्तो लाग्दैन ?'

पहिलो मित्रले थप्यो, 'कुरा त सही हो, तर भाषा बोलीचालीको हुन्छ । भाषा लेख्नका लागि पनि हुन्छ । बोलीचालीको भाषा त आदिप्रचारकको समयभन्दा पहिला पनि जीवन्त थियो । आज पनि जीवन्त छ । यो परिवर्तनशील पनि छ । यसमा सुख-दु:खका भाव अभिव्यक्त हुन्छन् । विचार प्रकट हुन्छ, तर केवल आपसमा । प्रारम्भिक चरणको साहित्यमा हर्ष-विस्मात वा विचार मन्थनले आधारभूत ठाउँ ओगटेको पाइँदैन । किनकि, लेख्ने भाषाले विकसित रूप लिएको थिएन ।'

'त्यही त,' दोस्रो मित्रले भन्यो । त्यही गाउँ परिवेशमा बोलचालबाट हुने अभिव्यक्तिलाई साहित्यकारले लेखनद्वारा नयाँ स्वरूप दिन्छ । फरक यत्ति हो, लेखेपछि त्यसको परिधि व्यापक हुन्छ । हिजो गोर्कीले एउटा परिवेशमा लेखेको कुरा आज हामी अर्कै परिवेशमा पढ्दैछौं । भोलि फरक अवस्थामा अर्कै समाजमा कसैले पढ्छ । तर, कुनै साहित्य यसरी कालजयी हुन त्यहाँ लेखिएको भाषाले अर्कै स्थानको पाठकसँग जोडिने मानव सभ्यताको कडी समात्नुपर्छ । पाठकमा भाव उद्वेलित गर्न सक्नु नै सशक्त कडी हो । विचारलाई तरंगित गर्न सक्नु अर्को आधारभूत पक्ष । साहित्यमा चित्रण गरिएको जीवनको सत्यसँग गहिरो सम्बन्ध हुनुपर्‍यो ताकि मनमस्तिष्कलाई प्रभावित गर्ने सामर्थ्य राखोस् ।

पहिलो साथीले भन्यो, 'त्यसको मतलव साहित्य के प्रेमचन्दले भनेजस्तै जीवनको आलोचना नै हो त ?'

हो, दोस्रो यारले थप्यो । सायद राणाकालमा र त्योभन्दा पहिल्यै पनि नेपाली समाजलाई धार्मिक उक्ति र पुराण, भूतप्रेतको कथा र तिलस्मी कहानीले बाँधेको थियो । त्यसैले नेपाली साहित्यको आरम्भमा प्राय: साहित्यिक रचनामा जीवनको सत्य प्रकट हुँदैनथ्यो । धेरै पछिसम्म नेपाली कविता, निबन्ध र आख्यानको भाषा मनमस्तिष्कमा गहिरो प्रभाव पार्ने उद्देश्यसहित परिमार्जित र सुन्दर थिएन । साहित्यमा यस्तो गुण हम्मेसी हासिल हुँदैन । साहित्यमा जीवन भोगाइको उच्चतम अभिव्यक्ति त्यस्तो अवस्थामा मात्र प्रकट हुन्छ, जुन समय साहित्यमा चित्रित जीवन सत्यको नजिक हुन्छ । त्यसैले प्रेमचन्दले कहानी कहानी हो, जीवन जीवन हो भनेनन् । उनले भने, 'साहित्य जीवनको दर्पण हो, त्यस्तो दर्पण जसले मानव जीवनको सीमिततालाई औंल्याउँदै हाम्रो भावको तीव्रता र विचारको कल्पनाशीलता जगाउँछ, मूलत: नवीनतम खोजका लागि अभिप्रेरित गर्न ।

'त्यही त,' पहिलो मित्रले भन्यो । त्यसैले होला, हामी शेक्सपियरको नाटकमा एकैपटक विभिन्न तहको साहित्यिक रणनीति देख्छौं । उनका पात्र कहीं आफू बाँचेको समयको विडम्बनालाई चित्रण गर्छन् । कतै खास कालखण्डको ऐतिहासिकतामा पात्र जीवन्त देखिन्छन्, कतै उनका पात्र हृदयलाई प्रभावित गर्ने कविताजस्ता लाग्छन् । कतै छलकपट गर्ने पात्रले आफ्नो सामाजिक रूप बदलेको हुन्छ । कतै पात्र आफैं नै व्यंग्यात्मक नाटकजस्तो लाग्छ । तर, उनको कालभन्दा धेरै पछिको नेपाली साहित्य भने नीति कथा, विरह व्यथा, शृंगारिक मनोभाव र उपदेशात्मक विचारमा अल्झिएर समयको गति नसमातेजस्तो देखिन्छ ।

दोस्रो मित्रले भन्यो, 'त्यही त, त्यस्तै देखिन्छ ।' मलाई लाग्छ, कवि लेखनाथ पौड्यालको *ऋतुविचार*को प्रकाशनसँगै नेपाली साहित्यले नयाँ मोड लियो । बालकृष्ण समको *मुटुको व्यथा* ले शेक्सपियरको नाटकमा पाइने पात्र र संवादको झझल्को दियो । विस्तारै नेपाली साहित्यले आफू बाँचेको समयलाई समात्न खोज्यो । मानवीय भावलाई उद्वेलित गर्ने र विचारलाई आमन्त्रित गर्ने साहित्य रच्न खोज्यो । त्यसको केही समयमै नेपाली साहित्यको रूचि तेज रफ्तारमा बदलियो । साहित्य मन बहलाउने माध्यम वा उपदेश दिने साधन मात्र रहेन । नायक-नायिका, संयोग-वियोगभन्दा विस्तृत तवरमा यसले मानव जीवनका अनेकौं अवस्थालाई चित्रण गर्‍यो । लेखन कार्यले नयाँ उद्देश्य देख्यो । अद्‌भुत घटनाको खोजीबाट गद्य र पद्य बाहिर निस्कन थाले । त्यसैले *मुनामदन* लेखियो । मानव जीवनको कठिनाइमाथि विजय प्राप्त गर्ने अभिलाषालाई साहित्यले

विस्तारै नेपाली साहित्यले आफू बाँचेको समयलाई समात्न खोज्यो । मानवीय भावलाई उद्वेलित गर्ने र विचारलाई आमन्त्रित गर्ने साहित्य रच्न खोज्यो ।

जगाउन थाल्यो । त्यसैले *आमाको सपना* लेखियो । जीवनको प्रत्यक्ष अनुभवलाई आख्यानमा नयाँ उचाइ दिने चेष्टा भयो । त्यसैले *आज रमिता छ* रचियो । दैनन्दिनीको निरर्थकताले जीवनलाई अठ्याएको र मानवीय कल्पनाशीलतालाई बाँधेको देख्दा साहित्य छटपटायो । त्यसैले *शिरीषको फूल* लेखियो ।

'हिन्दी भाषाको सौन्दर्य र अभिव्यक्ति सामर्थ्यले धेरै आशक्त बनाएको छ', पहिलो साथीले भन्यो, 'नेपाली साहित्यमा डुब्न बाँकी नै छ । फेरि हाम्रो स्कुलमा तिम्रो स्कुलमा जस्तो राम्रो पुस्तकालय पनि छैन । विराटनगरमा हिन्दी किताब जति सजिलै पाइन्छन्, नेपाली साहित्य कहाँ त्यसरी पाइन्छ ! त्यसैले अज्ञेयको *नदी के द्वीपका* पात्रहरूलाई नै सोचिरहेको छु । यो बताऊ, साहित्यका पात्र र कथामार्फत हामीले जीवनको कस्तो सत्य खोज्ने हो ?'

दोस्रोले भन्यो, 'खोइ के भनौं । मलाई यस्तो लाग्छ, साहित्यले हामीलाई विविध पात्र, नितान्त फरक सामाजिक परिवेश र मानवीय मनोभावको बहुआयामिक अवस्थासँग साक्षात्कार गराउँछ । त्यसैले साहित्यको गहन पाठकमा अरू केही नभए पनि सामाजिक सहिष्णुता, विविधतालाई स्वीकार्ने क्षमता, जटिल परिवेशमा बाँधिएको मानव जीवनलाई बोध गर्ने र सके त्यसलाई बदल्ने क्षमता विकास हुन सक्छ । सायद साहित्यकारमा यी विशेषता अझ प्रचुर मात्रामा हुन्छन् होला । तिमीलाई थाहा नै छ, कुनै साहित्यकार वा अध्ययनशील पाठकसँग हाम्रो उठबस छैन । त्यसैले अनुमान मात्र गर्न सकिन्छ ।'

अन्त्यमा, शंकर लामिछानेले भनेका थिए, 'हामी सबैको मृत्युपछि... कसैले नेपालको आजको कालको साहित्यको अध्ययन गर्दा भूपि शेरचनका कविताहरू... एक नसुल्झने समस्या बन्न जानेछन् ।' हामी दुई स्कुले ठिटाका लागि साहित्यको बोधार्थ त्यस्तै नसुझिल्ने समस्या बनेको थियो । तर, त्यहीताका उत्पलको जीवनमा एक स्त्रीको प्रवेश भयो । उनले उत्पलको हृदयलाई साहित्यको कुनै पात्रभन्दा धेरै गहिरो गरी उद्वेलित बनाइन् । त्यसपछि उत्पलको मनलाई साहित्यले पनि स्थिर बनाउन सघाएन । उत्पल लामो समयसम्म मेरो साहित्य विमर्शको नीलकमल रहेनन् । उनी त ती स्त्रीको सामीप्य खोज्न भारत जाने योजना बुन्न थाले । म भने शंकर लामिछानेले भनेको उल्झन बोकेर ०५० चैतमा काठमाडौं आएँ ।

पात्रहरूको जमघट

दिपेश नेपाल

बाल्यकालबाट निःसृत सम्झनाको ठेलीबाट जुन यादहरू निस्कन्छन्, तिनलाई साहित्यिक रूप दिन सजिलो हुन्छ । चिचिला उमेरको पात्रबाट भनिने कथामा पाठकले आफ्नो समयको स्वतन्त्रता र मर्म भेट्छ । रामलाल जोशीको उपन्यास *सखी* पहाडबाट तराई बसाइँ सरेर आएको त्यस्तै एउटा पात्रको कथा हो, जो आफ्नो छुटेकी बालसखीको सम्झना र जीवनका वियोगका कथाहरू सुनाउँछ । त्यसभित्र थारू जातिले भोगेको उत्पीडनको, संयोगहरूमा अडिएको जीवनको उतारचढावको र सम्झनामा अल्झिरहने भावनाको कथा छ । थारू गीत र संस्कृति जति भर्भराएर आएको छ, त्यस्तै पर्दापछाडिको कमैया र कमलरी प्रथाको दुखेसो पनि अनुभव गर्न सकिन्छ । मिलनविछोड र हार्दिक सम्बन्धहरूको कथामा अनेक पात्रहरू विविध रङ र विशेषता लिएर उपस्थित भइरहन्छन् । तर, सुरूमा आकर्षक पात्रहरूले नै उपन्यासलाई अन्त्यमा अल्मल्याइदिन्छन् ।

सम्पूर्णताको लोभमा पात्रहरूको जमघटजस्तो भएको छ उपन्यास । नटिक्ने पात्रहरूलाई माया गरेर सम्झिरहनुपर्ने बोझबाट पाठक वाक्क हुन थाल्छ । उपन्यास कथासंग्रहजस्तो पनि लाग्न सक्छ । घटनाहरूलाई दिइएको मोड चित्तबुझ्दो लाग्दैन । बलियो पात्रलाई कमजोर घटनाहरूमा उभ्याइदिंदा पात्रकै तेजोवध भएको छ ।

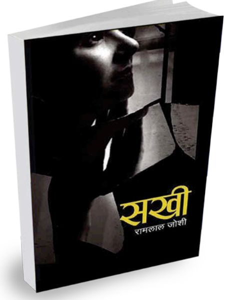

सखी
स्रष्टा : **रामलाल जोशी**
प्रकाशक : **बुक-हिल**
पृष्ठ : ३४४
मूल्य : ४५० रुपैयाँ

कथालाई घटनाहरूको भरमा कम र मर्महरूको भरमा बढी उभ्याएको देखिन्छ । उपन्यासका पछिल्ला पाठहरूमा पात्रहरूको पुनर्मिलन पत्यारिलो लाग्दैन । *सखी*को सम्झना गर्नु मूलपात्रलाई जीवित राख्ने अभिप्रायजस्तो मात्र हुन गएको छ । काँचो संवेदनालाई ज्यादा वर्णन गरिएको अनि प्रकृति वर्णनमा धेरै वाक्यहरू खर्चिएको पढ्दा कथाइतरका प्रसंग पढेको अनुभूति हुन्छ । पात्र र भावभूमिलाई न्याय गरेजस्तो लाग्दैन । पात्र र पाठकको हृदयसँगै रसाउने क्षण कमै पाइन्छ ।

कमैया मुक्ति आन्दोलन, माओवादी आन्दोलन र बदलिँदो समाजको चित्रण पनि गरिएको छ । घटना भन्नु नै नयाँ पात्रको उपस्थिति हुन गएको छ । कथा विस्तारमा सामग्री नै कमी भएजस्तो लाग्छ । खुलस्त भनिदिनु कथाको प्राविधिक पक्ष राम्रो होइन, छायामा राख्नु नै खुल्दुली गराइराख्ने तरिका हो । तर, अपेक्षित घटनाको बाहुल्यले उपन्यास कमजोर बनाएको छ ।

कथानकलाई बाँध्न नसक्दा कुन सम्झने र कुन बिर्सनेको दोधार हुन्छ उपन्यासमा । यति हुँदाहुँदै पनि धेरै पात्रहरू सामाजिक भएकाले तिनको सजीवता प्रशंसनीय छ । बसाइँसराइ गर्दाको यात्राविवरण, बाजेको चरित्र, गाउँघरमा बोलिने ठेट कथ्यहरूको प्रयोग पनि स्तरीय र प्रभावपूर्ण छ । मूलपात्रले सम्झिरहने सीमित पात्रपरिवेशहरूको विकास नगरेकाले त्यसैलाई उपन्यासको चाल मानिरहने धैर्य पाठकलाई हुँदैन । राजीपुरको छाप जति गाढा हुनुपर्ने हो त्यो पछि हुन सक्दैन ।

सखी सन्देशमूलक उपन्यास होइन । मनोरन्जनात्मक उपन्यास पनि होइन । औपन्यासिक गुणहरू धेरै खट्किन्छन् । कति ठाउँमा वाक्य र अनुच्छेदहरू नै अनुपयुक्त लाग्छन् ।

एक गुल्मेलीको दुर्गम उचाइ

निशान्त खनाल

डायस्पोरामा अभूतपूर्व उचाइ छुने नेपालीको सूचीमा कुलचन्द्र गौतम अघिल्लो हारमा भेटिन्छन् । पश्चिम नेपालको गुल्मी, अझ जिल्लाकै पनि विकट अमरपुर गाउँमा विसं २००० को दशकमा जन्मेर कालान्तरमा संयुक्त राष्ट्रसंघजस्तो सर्वोच्च विश्वसंस्थामा एक उपमहासचिव बन्न सक्नु सानो उपलब्धि होइन । गौतमको पछिल्लो पुस्तक *ग्लोबल सिटिजन फ्रम गुल्मी*मा भनिएजस्तै नेपालका पहाडदेखि राष्ट्रसंघसम्म उनको सफलताको यात्रा समेटिएको इतिवृत्त हो ।

गौतमको गुल्मीदेखि अमेरिका, राष्ट्रसंघसम्मको यात्रा र व्यावसायिक जीवनमा बढी केन्द्रित छ यो पुस्तक । राष्ट्रसंघीय बालकोष (युनिसेफ) को उपकार्यकारी निर्देशकको जिम्मेवारीबाट अवकाश पाएका गौतमले आफ्नो बाल्यकाल, शैक्षिक आरोहअवरोह र संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोषमा रहँदाका अनुभव पुस्तकमा समेटेका छन् । नेपाल, नेपाली अनि नेपाली राजनीतिबारे आफ्नो पहिलो पुस्तक *लस्ट इन ट्रान्जिसन*मै धेरै लेखेकाले होला, यस पुस्तकमा उनले ती विषयमा उति चर्चा गरेका छैनन् । यद्यपि सुन्दर, शान्त र विशाल नेपालका लागि आफ्नो सोच भने उनले यस पुस्तकमा समेटेका छन् ।

पुस्तकको पहिलो पाँच अध्याय नेपालजस्तो अतिकम विकसित देशबाट गौतम कसरी डार्टमथ, प्रिन्सटनजस्ता विश्वकै उत्कृष्ट शैक्षिक संस्थाहरू हुँदै राष्ट्रसंघसम्म पुगे भन्नेमा केन्द्रित छन् । तत्कालीन परिवेशमा सामान्य नागरिकले राहदानी प्राप्त गर्नसमेत दरबारमा खबर पुग्ने घटना रोचक छ । त्यसपछिका अध्यायमा युनिसेफमार्फत उनले बालबालिकाका लागि गरेका काम र विभिन्न देशहरूमा युद्धका समयमा गरेका काम पढ्न पाइन्छ । भियतनाम, कम्बोडियाजस्ता युद्धग्रस्त देशमा गौतमले गरेका काम पढ्दै गर्दा उनी एक उच्चकोटिका कूटनीतिज्ञ हुन् भन्ने कुरा प्रस्ट हुन्छ । तीन दशकको कार्यकालमा बालबालिकाका लागि विश्व सम्मेलन गरी इतिहासमै पहिलोपटक विभिन्न राष्ट्रप्रमुखहरू एकै ठाउँमा उभ्याउन पाउनु आफ्नो ठूलो सफलता रहेको गौतम लेख्छन् । युनिसेफका तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी निर्देशक जिम ग्रान्टका विश्वासपात्र गौतम ग्रान्टलाई आफ्नो प्रेरणाको स्रोत मान्छन् । गौतमको सरल व्यक्तित्व र लगनशील स्वभावका कारण पनि होला ग्रान्टले उनलाई थुप्रै प्रमुख जिम्मेवारीहरू दिएको हुनुपर्छ । ल्याटिन अमेरिका, सोभियत संघ, अफ्रिकाका विभिन्न देशमा युनिसेफको स्थापना र सहज कार्य सञ्चालनमा गौतमले पुऱ्याएको योगदान अतुलनीय देखिन्छ ।

लेखकले भेटेका थुप्रै विशिष्ट व्यक्ति अनि उनीहरूसँग भेटघाटका प्रसंगहरू रोचक छन् । पुस्तकको एउटा भागमा उनले आफ्नो सफलताका पाँच गोप्य सूत्रहरू सार्वजनिक गरेका छन् । यी सूत्रहरू सबैका लागि सफलताको मार्गमा डोऱ्याउने मन्त्र हुन सक्छन् । पुस्तकमा गौतमले धर्म र अध्यात्म अनि युनिसेफका लागि आफूले धार्मिक संघ-संस्थाहरूसँग मिलेर गरेका काम समेटेर एउटा अध्याय लेखेका छन् । अत्यन्तै रोचक र बुझ्नैपर्ने महत्त्वपूर्ण विषय नभए पनि यस अध्यायमा गौतमको धर्मसम्बन्धी ज्ञान र धारणा बुझ्न पाइन्छ ।

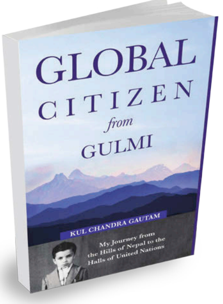

ग्लोबल सिटिजन फ्रम गुल्मी

लेखक : **कुलचन्द्र गौतम**

प्रकाशक : **नेपालय**

पृष्ठ : ५४६

मूल्य : ८९५ रुपैयाँ

नेपालले आफूलाई के दियो अनि आफूले नेपाललाई के दिएँ भन्ने प्रसंगमा राष्ट्रसंघका माथिल्ला केही पदहरूको दौडमा नेपाल सरकार र सरकारका केही प्रतिनिधिहरूसँग आफ्नो चित्त दुखाइ व्यक्त गरेका छन् । 'मेरो सफल कार्यकालमा नेपाल सरकारको सहयोग कहिले पनि प्रभावकारी रहन सकेन,' उनी लेख्छन् । सन् २०१० को संयुक्त राष्ट्रसंघ महासभाको अध्यक्षका लागि नेपालको उम्मेदवारीका रूपमा गौतमको अनुभव र नेपालको कूटनीति पहल रोचक छ । दक्षिण एसियाली क्षेत्रीय सहयोग संगठन (सार्क) सम्मेलनमा बालबालिकासम्बन्धी मुद्दाहरूको उठान, युनिसेफको सार्कस्तरीय कार्यालय नेपालमा स्थानान्तरण, नेपालको शान्ति प्रक्रिया र राष्ट्रसंघीय मिसन (अनमिन) स्थापनामा आफ्नो भूमिकाबारे उनले पुस्तकमा जस लिन भुलेका छैनन् ।

पुस्तकको सुरूका पाँच अध्यायपछिका अध्यायहरू क्रमैसँग पढ्नुपर्छ भन्ने छैन । पाठकले आफ्नो रूचिअनुसारको अध्याय पढ्दा पुस्तकको सिलसिला छुटेजस्तो अनुभव गर्नुपर्दैन । लेखकले पुस्तक लेख्दै गर्दा सकेसम्म धेरै जानकारी र घटना उल्लेख गर्न खोजेको देखिन्छ । यसले गर्दा पुस्तकको आकार बढ्नुका साथै पाठकलाई केही विषय पट्यारलाग्दा लाग्न सक्छन् । गौतमको पहिलो पुस्तक पढेका पाठकलाई कतिपय पहिले नै पढेका विषय पुनः पढ्नुपर्ने हुन्छ । पुस्तकको कमजोर पक्ष सम्पादन हो । गौतमले राष्ट्रसंघीय बालकोष किन विशिष्ट छ भन्न मात्रै ६० पृष्ठ खर्चेका छन् । अगाडिका ९ पाठमा पनि युनिसेफकै अनुभव लेखेका छन् ।

गौतमको जीवनकथा सबैका लागि प्रेरणाको स्रोत हो । यो पुस्तक पढ्ने जोकोहीले पनि आफूमा नयाँ ऊर्जा सिञ्चित भएको महसुस गर्न सक्छन् ।

सुनौलो श्रम

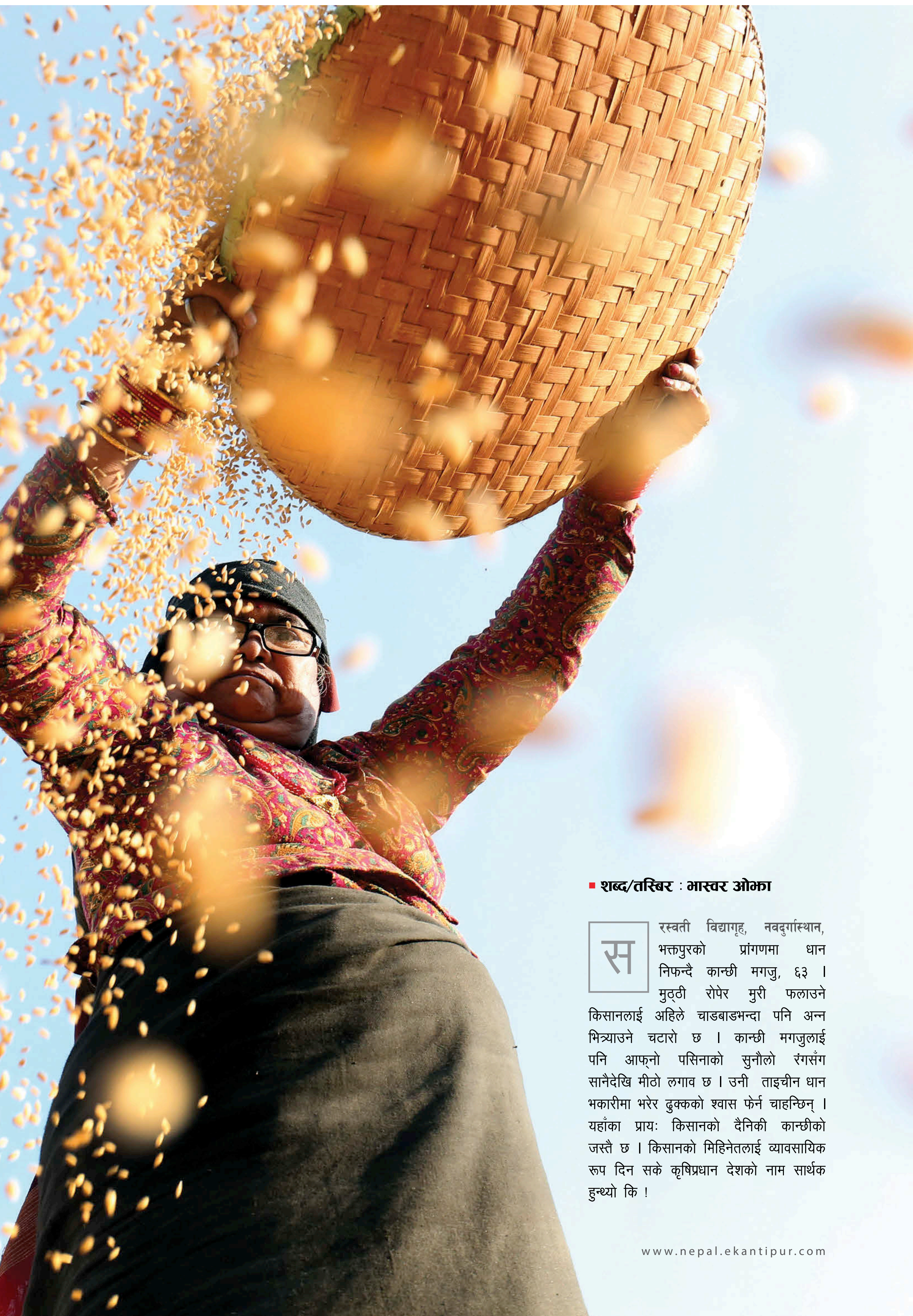

■ **शब्द/तस्बिर : भास्वर ओझा**

सरस्वती विद्यागृह, नवदुर्गास्थान, भक्तपुरको प्रांगणमा धान निफन्दै कान्छी मगजु, ६३ । मुठ्ठी रोपेर मुरी फलाउने किसानलाई अहिले चाडबाडभन्दा पनि अन्न भित्र्याउने चटारो छ । कान्छी मगजुलाई पनि आफ्नो पसिनाको सुनौलो रंगसँग सानैदेखि मीठो लगाव छ । उनी ताइचीन धान भकारीमा भरेर ढुक्कको श्वास फेर्न चाहन्छिन् । यहाँका प्रायः किसानको दैनिकी कान्छीको जस्तै छ । किसानको मिहिनेतलाई व्यावसायिक रूप दिन सके कृषिप्रधान देशको नाम सार्थक हुन्थ्यो कि !

हिट हुने कहिले ?

सन्ध्या केसीको डेब्यु फिल्म हो, *ड्रिम्स*। हिट भए पनि जस सन्ध्याले पटक्कै पाइनन् । सहायक भूमिकामा सीमित जो थिइन् । त्यसपछि उनको मुख्य भूमिका रहेको *ह्याप्पी न्यु इयर* प्रदर्शन भयो । सुटिङ गर्न अस्ट्रेलिया पुगिन् । तर, बिनाप्रमोसन प्रदर्शन भएको यस फिल्मले सुरूआती दिनबाटै दर्शकको खडेरी झेल्नुपर्‍यो । *पण्डित बाजेको लौरी*बाट सन्ध्याको अभिनयले धेरथोर प्रशंसा कमायो । तर, बक्स अफिसमा चिप्लियो । यही नियतिलाई निरन्तरता दिएको छ, *कथा काठमाडौँले* । कमजोर व्यापार गरेको यस फिल्ममा प्रियंका कार्कीको छायामा परिन्, सन्ध्या । अर्थात्, चार फिल्म रिलिज भए पनि 'मार्क' हुन सकेकी छैनन् । बाँकी एउटा फिल्म *कमलेको बिहे*को रिलिज पत्तो छैन । क्या फसाद !

अब विवाह

बलिउडमा #मीटू अभियानले हलचल पैदा गरेको छ । तनुश्री दत्तले झोसेको यो आगोमा बलिउड हस्तीहरू मुछिइरहेका छन् । सेलाउने छाँटकाँट देखिन्न । मीटूपछि बलिउडमा कसैले चर्चा पाएको छ भने त्यो रणवीर सिंह र दीपिका पादुकोणको विवाहले नै हो । यसले मीटू बहसलाई अलि छायामा पारेको छ । बलिउडमा यस्तै विश्लेषण गर्न थालिएको छ । रणवीर-दीपिका दुवै सफलताको शिखरमा छन् । करोडौं फ्यान कमाएका छन् । यो जोडी नै एक हुने भएपछि मिडिया, फिल्मवृत्तदेखि प्रशंसकसम्मको ध्यान तानिनु स्वाभाविक भइहाल्यो ।

रणवीर र दीपिका पहिलो पटक *रामलीला*मा एकसाथ देखिएका थिए । त्यही बेलाबाट उनीहरूको प्रेमसम्बन्धको चर्चाले व्यापकता पायो । त्यसपछि *बाजीराव मस्तानी* र *पद्यावत*मा सँगै देखिए । तीनै फिल्म ब्लकबस्टर भए, जसले गर्दा यो जोडी 'हटकेक' बनिहाल्यो । भलै यसबीच पटक-पटक 'ब्रेकअप' का खबर नआएका होइनन् । प्रेममा पर्नु र छुट्टिनु बलिउडमा सामान्य मानिन्छ । त्यसैले रणवीर र दीपिकाको सम्बन्ध विवाहमा परिणत हुनेमा अनेक सशंय थिए । तर, ५ कात्तिकमा जारी उनीहरूको संयुक्त विज्ञप्तिले गलत साबित गरेको छ । जहाँ विवाहको मिति तोकिएको छ, १४ र १५ नोभेम्बर । तर, विवाह हुने स्थान उल्लेख गरिएको छैन ।

भारतीय सञ्चारमाध्यमका अनुसार रणवीर र दीपिकाले इटालीमा बिहे गर्दैछन् । दीपिका दक्षिण भारतीय हुन् भने रणवीर सिन्धी-पञ्जाबी मूलका । सोही कारण विवाहमा दुवै संस्कृतिलाई अनुसरण गर्न दुवै परिवारबीच सहमति भएको छ । अघिल्लो दिन दक्षिण भारतीय र भोलिपल्ट सिन्धी संस्कार पछ्याइनेछ । अघिल्लो दिनको समारोहमा सञ्जयलीला भन्साली, करण जोहर, अर्जुन कपुर, आदित्य चोपडालगायतका सीमित फिल्मकर्मी सहभागी हुने बताइएको छ । विवाह समारोहमा मोबाइल फोन निषेध गरिनेछ । विवाह इटालीमै सकिने छैन । केही दिनपछि यो जोडीले मुम्बईमा भव्य पार्टी दिनेछ, जहाँ बलिउड फिल्मकर्मीको घुइँचो लाग्नेछ । दीपिकाका पूर्वप्रेमी रणवीर कपुर पनि पार्टीमा सहभागी हुने अनुमान गरिएको छ ।

यो विवाहलाई बलिउडको यस वर्षको सबैभन्दा ठूलो 'इभेन्ट' मानिएको छ । तर, रणवीरलाई विवाहको चटारो मात्र छैन । नयाँ फिल्म *सिम्बा*को प्रचारप्रसारमा पनि खट्नु छ ।

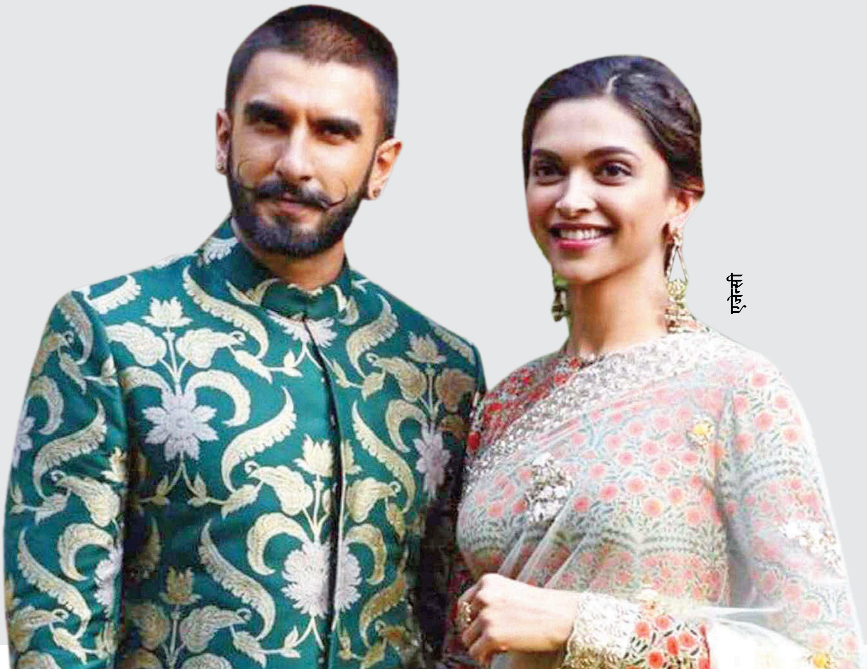
एजेन्सी

निर्देशक उही नायक नयाँ

पूजा शर्माले *श्री लभर्स, मधुमास, अझै पनि र चंखे शंखे पंखेमा* खेलिन् । तर, दर्शकमाझ 'मार्क' हुन सकिनन् । हिट हुनु त परको कुरा, उनलाई फिल्म पाउनै मुस्किल थियो । जब *प्रेमगीत* खेलिन्, पूजाको क्रेज ह्वात्तै बढ्यो । खासगरी सहरिया युवायुवतीले उनलाई खुब रूचाए । *प्रेमगीत*पछि पूजा अभिनीत दुई फिल्म प्रदर्शन भए, *म यस्तो गीत गाउँछु* र *रामकहानी* । दुवै फिल्ममा फरक हिरो थिए, पल शाह र आकाश श्रेष्ठ । निर्देशक भने उही सुदर्शन थापा । त्यसो त, *प्रेमगीत, मधुमास* र *चंखे शंखे पंखे*लाई पनि सुदर्शनले नै निर्देशन गरेका थिए । *रामकहानी*ले अपेक्षाकृत व्यापार नगरे पनि सुदर्शन र पूजाको सहकार्यले निरन्तरता पाउने भएको छ, फिल्म *सम्हालिन्छ मन कहिले*मा । नायक भने यसपटक पनि नयाँ छन्, सोनम थोम्देन । म्युजिकल लभस्टोरी जनराको यस फिल्मले पूजाको लोकप्रियता उकास्ला ?

मालिकाकै भर

कुनै समय यस्तो थियो, रेखा थापा जति फिल्म खेल्थिन्, सबै हिट हुन्थे । चारैतिर उनकै हाई-हाई हुन्थ्यो । तर, अहिले एक वर्षमा एउटा फिल्म मात्र खेल्छिन्, तैपनि लगानी उठ्दैन । पछिल्लो पटक उनी आफैँले निर्माण गरेको फिल्म *रूद्रप्रिया*को पनि यस्तै हविगत भयो । यति हुँदाहुँदै पनि पर्दामा 'बोल्ड' भूमिकामा देखिने यी हिरोइनले हरेश खाएकी छैनन् । प्रमाण हो, *मालिका* । १६ कात्तिकबाट प्रदर्शन हुने यस फिल्ममा उनी हिरोइन मात्र होइन, निर्देशक पनि हुन् । 'नन-एक्टर' *कमला वली*लाई मुख्य भूमिकामा काम गराएकी छन् । रेखाकै शब्दमा, उनले यसअघि खेलेका फिल्मभन्दा भिन्न र विशेष छ, *मालिका* । तर, यस्तै महसुस दर्शकले गर्लान् ? ताकि उनको असफल यात्रामा 'ब्रेक' लागोस्, आशा गरौँ । नत्र रेखाको अभिनय करिअर अझ ओझेल पर्नेमा शंकै छैन ।

महेश प्रधान

एकोहोरो हँसाउने धङधडी

अर्थहीन र बेप्रसंगका कमेडीमा रमाउनेलाई *जय भोले*

गोकर्ण गौतम

कमेडी आफैँमा फिल्मको सशक्त विधा हो । हसाउँदा–हसाउँदै बुलन्द कथा पस्कँदा फिल्मको वजन ह्वात्तै बढ्छ । तर, हामीकहाँ कमेडी फिल्मप्रतिको आधारभूत सोचाइमै समस्या छ । फिल्मकर्मी जसरी हुन्छ, हँसाउने चक्करमा लाग्छन् । कथामा कमेडी हुन्न, कमेडी गर्ने बहानामा कथालाई गिजोलिन्छ । 'जोक्स–भण्डार' मार्काका फिल्मको बोलवाला छ । *जय भोले* ज्वलन्त उदाहरण हो यसको । कथाभन्दा कमेडीलाई प्राथमिकता दिँदा फिल्मको आत्मा मृततुल्य भएको छ । त्यसैले निर्देशक अशोक शर्माको 'कमब्याक' फितलो भएको छ । *जय भोले*का लेखक खगेन्द्र लामिछाने हुन्, जसले *पशुपतिप्रसाद*मा मौलिक कथा र पात्र सिर्जेर वाहवाही बटुलेका थिए । तर, यसपटक पूरापूर बजारू लेखकका रूपमा पेस भएका छन् । एकोहोरो हँसाउने लहड नै *जय भोले*को पराजयको कारण बनेको छ । यो फिल्म खगेन्द्रकै नाटक *दाँतको डोबसँग* नजिक छ ।

इँटाभट्टाका मालिक जय गुरागाईं (खगेन्द्र लामिछाने) लाई धनको खुब घमन्ड छ । ऊ कसैलाई टेर्दैन । जयलाई जसरी हुन्छ, निशा (स्वस्तिमा खड्का) लाई विवाह गर्नुछ । तर, निशा उनलाई 'दाजु' भनिदिन्छिन् । कारण, निशाका दाजु भोले (सौगात मल्ल) जयका बालसखा हुन् । जय र भोले जति मिल्छन्, त्योभन्दा ज्यादा झगडा गर्छन् । जयको रवाफले निशाको प्रेम जित्न सफल होला ? यसबाहेक भोलेसँगको सम्बन्धको उतारचढावमा केन्द्रित छ फिल्म । ट्वीस्ट नभएको होइन तर रोचक लाग्दैन ।

*जय भोले*को केन्द्रमा खगेन्द्र छन् । एकातिर उनको प्रेम छ, अर्कातिर मित्रता । सरसर्ती हेर्दा लाग्छ, लेखकका रूपमा खगेन्द्रले प्रेम र मित्रताकै कथा भन्न खोजेका हुन् । तर, यसको प्रस्तुति यति बासी र बिकाउ छ, मुख्य कथा नै अलमलको सिकार भएको छ । हँसाउने चक्करमा हुलिएका पात्र र घटनाक्रमले मूल विषयलाई ओझेल पारेको छ । मितेरी साइनो, लोप हुँदै गएको लोकसंस्कृति, वर्ग र जाति विभेद, गाउँमा विद्यमान रीतिथितिलाई समेट्न खोजिएको छ, जसले फिल्मप्रति अपनत्वबोध गराउँछ । तर, समस्या उही छ– यी महत्त्वपूर्ण पक्षको उठान नै देखावटी छ । प्रभावकारी बैठानबिनै लेखक र निर्देशक हँसाउनतिर लागिहाल्छन् । जयका बाबु बनेका राजाराम पौड्याल, ब्रुस्ली (बुद्धि तामाङ) र उनको बाबुको भूमिकामा रहेका जयनन्द लामाको चरित्र त्यति प्रभावकारी छैन । जयकै सन्काहा हर्कतसमेत विश्वसनीय लाग्दैन ।

फिल्मको सुरूआततिरै जय र भोले अनि त्यसलगत्तै जयको ग्याङ र शमशेर (सलोन बस्नेत) परिवारको द्वन्द्वको दृश्यलाई जबर्जस्ती तन्काइएकाले झिँझोलाग्दो छ । तर, त्यत्रो बबन्डर गर्ने शमशेर एकाएक कथाबाट हराउँछन् । सौगातको चरित्रको हविगत उस्तै छ । यस्तै, कमसल चरित्रमा रमाएरै हो, सौगातको साख दिनप्रतिदिन गिर्दो छ । लेखक खगेन्द्रले आफ्नो चरित्रलाई 'हिरोइज्म' दिलाउँदा सौगात र सलोनको चरित्रमाथि अन्याय भएको छ । अझ अन्तिमतिर फिल्ममा अशोक शर्मा झुल्किन्छन् । लाग्छ, 'हिरो' हुने लोभले खगेन्द्रसँगै निर्देशकलाई पनि गाँजेको छ । रंगमञ्च र रेडियो नाटकको पृष्ठभूमिका कारण हुनुपर्छ, संवादलाई सबथोक मान्ने खगेन्द्रको शैलीले *जय भोले*मा पनि निरन्तरता पाएको छ । पात्रहरू बोलेको बोल्यै गर्छन्, दृश्यमा कलात्मकता ह्रास छ । जबकि, फिल्म दृश्यभाषा हो । तर, द्विअर्थी संवाद र मुख बंग्याएर हँसाउन खोज्ने रवैयालाई भने निषेध गरिएको छ । जयको लवजले झापा र इलामको स्थानीयताको आभास गराउँछ । वैदेशिक रोजगारीको लहरले लोकसंस्कृतिमा पारेको असर, गाउँमा तन्नेरीबीच एकता नहुँदा आइपर्ने उल्झन, दलितमाथि उपल्लो जातिको हेपाहा प्रवृत्ति र नयाँ पुस्ताका दलितमा बढेको चेतनास्तरजस्ता पक्षलाई लेखकले यथार्थपरक ढंगबाटै उधिन्ने प्रयास गरेका छन् । दृश्यविधानलाई मनमोहक ढंगबाट देखाउन पुरूषोत्तम प्रधानको खिचाइ सफल छ । *पशुपतिप्रसाद*बाट *धनपति*, *डमरूको डन्डीबियो* हुँदै *जय भोले*सम्म आइपुग्दा खगेन्द्रको सिर्जनात्मक लेखनमा खिया लाग्दै गएको प्रतीत हुन्छ । आत्मरति र अति आत्मविश्वास हरेक सर्जकलाई प्रत्युत्पादक हुन्छ । खगेन्द्रको हकमा त्यस्तै भएको त होइन ? उनको अभिनय पनि सतही लाग्छ । सौगात, स्वस्तिमा, बुद्धि, सलोनको अभिनयले जेतनेत साख जोगिएको छ । १२ वर्षपछि अशोक शर्मा फर्किंदा रोचक कथा भन्लान् भन्ने अपेक्षा थियो । तर, *जय भोले* हेरेपछि कमेडी फिल्मको बजारको ब्याज खाने लालसा मात्र त होइन भन्ने प्रश्न उब्जिन्छ ।

फिल्मः *जय भोले*
रेटिङः १.५/५
★⯪☆☆☆

अर्थहीन र बेप्रसंगका कमेडीमा रमाउनेलाई *जय भोले*ले निराश पार्दैन । नवीन कथा र कलात्मक प्रस्तुति खोज्नेको चाहिँ कन्पारो तात्छ । खगेन्द्र, सौगात र अशोक शर्मा सम्झेर जो फिल्म हेर्न जान्छन्, मन खल्लो बनाएर फर्किन्छन् । ने

अलिअलि चक्र बाँस्तोला

बसन्त बस्नेत

बागी विद्रोही थिए चक्रप्रसाद बाँस्तोला । ०३० को विमान अपहरण काण्डसँगै चारचौरास उनीसमेतको चर्चा थियो । *आत्मवृत्तान्त* पढ्दा थाहा हुन्छ, झापाबाट राजनीतिमा उदाएका उनीमाथि बीपी कोइरालाको लोभलाग्दो भरोसा थियो । ०४६ को जनआन्दोलनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय समर्थन जुटाउने क्रममा उनी कूटनीतिक वृत्तका प्रतिनिधि नेपाली दरिए । बहुदलकालमा सत्ताशक्तिका कोठाचोटा नियालेका यी नेताले केही वर्षपछि हिंसात्मक विद्रोहमा सक्रिय माओवादीसँग शान्तिवार्ताका लागि सुरूआती सूत्राधारको भूमिका खेले । गिरिजाप्रसाद कोइरालासँग उनको मनोमालिन्य जसै बढ्दै गयो, त्यति नेपथ्यमा धकेलिँदै गए । के-के नयाँ सोचिरहने, गरिरहने बानीले उनलाई कोइरालाहरूको मूलधारदेखि कालक्रममा भीमबहादुर तामाङको तेस्रो धारसम्म पुऱ्यायो । उनी सीमान्तवर्ती तामाङलाई नेता मान्न उत्सुक, सभापतिको मेचलाई 'जय नेपाल' गर्न अनिच्छुक ।

चक्र त्यसबेला आउँदै गरेको बीपीको जन्मशताब्दीका लागि बानेश्वरको कुनै गल्लीमा सम्पर्क कार्यालय खोल्ने तर्खरमा थिए । पहिलेको शैलीमा राजनीति गर्ने इच्छा र ऊर्जा उनीसित थिएन । परिवर्तनप्रति नेतृत्वको उदासीनताका कारण नयाँ पुस्ता कांग्रेसतिर आकर्षित नभएको उनको ठहर थियो । त्यसैले देशभरिका हजारौं युवाहरूलाई प्रशिक्षित गर्ने अवसरका रूपमा उनी बीपी जन्मशताब्दी उपयोग गर्ने तयारीमा थिए । पत्नी कुसुमले सुनाएकी थिइन्, "शक्तिमा पुगौं भनेर होइन, तर अब १० वर्ष सक्रिय हुन्छु भनेर मसँग भन्नुहुन्थ्यो ।"

कांग्रेस त्यसरी चल्दै थियो, जसरी देश । त्यसैले पछिल्लो देश र कांग्रेस दुवैप्रति चक्रको स्वाभाविक विरक्ति बुझ्न सकिन्थ्यो । लोकतान्त्रिक बाटोबाट परिवर्तनप्रतिको आशा भने अविच्छिन्न थियो । उसो त, आफ्ना कमजोरीबारे राम्रैगरी अवगत थिए उनी । त्यसैले पछिल्ला दिनमा उनको एकान्तवास र सिर्जनात्मक कामप्रति रूचि बढ्दै गएको थियो ।

पुस्तकप्रति चक्रको लत दुर्व्यसनकै तहसम्म थियो भन्नु अतिशयोक्ति हुँदैन । खुमलटार निवासको पुस्तकालय चक्रको पढन्ते स्वभावको निशानी हो । तिनताक म स्नातकोत्तर टुंग्याउने तर्खरमा थिएँ । मस्तिष्काघातको सिकार हुनुअघिका दिनहरूमा उनीसँग नियमित भेट भइरहन्थ्यो । कुरैकुरामा मैले 'ग्लोबलाइजेसन' बारे यसका एक सिद्धान्तकार अर्जुन अपादुरायका विचारहरू उनलाई सुनाएँ । मैले विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रममा जुन पुस्तक अंश पढेको भरमा उनीसँग जान्ने पल्टिँदै थिएँ, त्यसबेलासम्म उनले त अपादुरायको सिंगै किताब छिचोलिसकेका रहेछन् । चक्रले त्यो दिन विना कुनै घमण्ड मेरो आत्मविश्वास तोडिदिए । नयाँ पुस्तकबारे उनी सधैं अद्यावधिक थिए । अनि, हामीले त्यसबेलासम्म नामै नसुनेका अन्तर्राष्ट्रिय म्यागजिनहरूका सौखिन थिए ।

माओवादी युद्धबाट शान्तिमा आए पनि विद्रोहको धङधडी कायमै थियो । युद्धकालमा गिरिजाप्रसाद कोइराला र प्रचण्डलाई भेटाउने सुरूआती सूत्रधारमध्ये थिए चक्र । बाह्रबुँदे सहमतिमार्फत शान्तिप्रक्रियामा डोऱ्याउने संसदीय पार्टीहरूलाई भित्रभित्रै भय थियो, कतै मतपेटिकाकै बलमा सत्ताकब्जा पो गर्ने हुन् कि कमरेडहरूले ! यस्तो आशंका गर्नेमा अरूसँगै कांग्रेस नेताहरू पनि थिए । ०६९ जेठ पहिलो साता यो पंक्तिकारसँग चक्रले भनेका थिए, "पायो भने कुन पार्टीले सत्ता कब्जा गर्दैन ? कसरी गर्ने भन्ने मात्रै कुरा हो । राजनीतिको उद्देश्य नै सत्ता कब्जा हो ।" यस्ता विवादास्पद लाग्ने तर तर्कपूर्ण टिप्पणीका लागि उनी आकर्षणका पात्र थिए ।

०६९ पुसमा मस्तिष्काघातले नथलिएका हुँदा हुन् त बीचका यी वर्षहरूमा चक्रको राजनीतिक हैसियतमा धेरथोर बढोत्तरी पक्कै हुँदो हो । संगठनमा खासै नजमे पनि निष्ठामा नडग्ने उनी त्यसैलाई आफ्नो पुँजी ठान्थे । सैद्धान्तिक अध्ययनबाट पाएको अराजक आचारविचार छँदै थियो । उनी दुःखले आर्जेको आफ्नो व्यक्तिविम्बलाई कांग्रेसको नयाँ पुस्ताका लागि खर्च गर्ने धुनमा थिए । "मैले जीवनभरि कांग्रेसको नीति, दर्शन भनेर बाँचे । यतिका वर्ष आफ्ना निजी कुरा छाडिदिएँ, पार्टी कार्यालय धाएँ," एउटा दैनिकका लागि मलाई अन्तर्वार्ता दिने क्रममा उनले पछिल्ला दिनहरूको स्वयंबोध सुनाएका थिए, "कांग्रेस भएर अझै कति बाँचूँ ! अब आफू भएर बाँच्छु ।"

चक्र बाँस्तोला अब छैनन् । देशले नेताहरूमा अलिअलि भए पनि चक्र बाँस्तोला खोजिरहेको छ ।

चक्रप्रसाद बाँस्तोला

विसं २००३-२०७५

भिषा काफ्ले

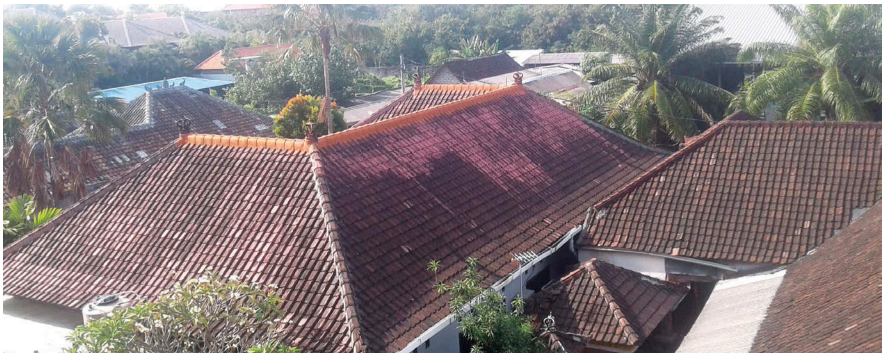

तस्बिरहरू : भिषा

हिरो भेट्ने हुटहुटी

१३ सेप्टेम्बरमा इन्डोनेसियाको बालीमा एसिया प्यासिफिक टोबाको एन्ड हेल्थ कन्फ्रेन्स हुँदै थियो । उद्घाटन कक्षमा जाँदै गर्दा भर्खरै चिनजान भएका इन्डोनेसियाली साथी वाङवाङ प्रियोनोले म पत्रकार भएको थाहा पाएपछि एउटा सूचना दिए- सम्मेलनमा 'हिरो अफ इन्डोनेसिया' पनि आएका छन् भनेर । उद्घाटन कार्यक्रम सकिएपछि उनले मलाई कफी बेचिरहेको एक व्यक्तिसँग भेटाइदिए । भने, "यिनै हुन् हाम्रो देशको हिरो अर्थात् 'हिरो अफ इन्डोनेसिया' ।" मलाई लाग्यो, पहिले हिरो होलान्, अहिले पेसा परिवर्तन गरी कफी व्यापार गरिरहेका छन् । त्यसैले मैले ढिलो नगरी सोधेँ, "कति वटा चलचित्रमा खेल्नुभएको छ ?" अंग्रेजीमा सोधेको यो प्रश्नको उत्तर उनले दिएनन् । बरू वाङवाङले नै मलाई त्यो प्रश्नको उत्तर दिए, "यी फिलिमका हिरो होइनन्, सुर्ती खेती छाडेर कफी खेती गरी देशमै नमुना कृषक भएकामा सरकारले दिएको उपाधि हो ।" छक्क परेँ । यिनी रहेछन्, जोग जकार्ताका कफी किसान सुकिमान मोचटार प्राथोमो । सुर्ती खेती गर्दा बिहानबेलुका हातमुख जोर्न मुस्किल पर्ने अनुभव सुनाए । जब त्यो काम छाडेर कफी खेती सुरू गरे, गाउँलेले उनलाई बौलाएको समेत भने । कफी खेती थालेको छोटो समयमै आफ्नै कार र घर जोडिसकेका रहेछन् । कफी खेती सुरू गर्दा ९५ प्रतिशत सुर्ती खेती हुने गाउँमा उनकै प्रेरणाले अहिले १० प्रतिशतमा झरिसकेको रहेछ । उनको यही मिहिनेतलाई राज्यले सम्मान गरेर उपाधि दिएको रहेछ 'हिरो अफ इन्डोनेसिया' । कृषक पनि देशको हिरो ? मैले आफ्नै देशका बारे सोचेँ । कृषिप्रधान हाम्रो देशमा कृषकलाई उत्प्रेरणा दिन यस्तो सम्मान कहिलेबाट सुरू होला ?

KERJA
FORMALITAS
NGOPI
RUTINITAS

नरिवलमाथि शिवजी

बाली जानुअघि सोचिएको थियो, फराकिला बाटा र अग्ला अपार्टमेन्ट/घर होलान् । किनकि, वार्षिक ७० लाखभन्दा बढी पर्यटक पुग्ने ठाउँबारे जिज्ञासु बन्नु स्वाभाविकै हो । तर, जब बाली पुगियो, यी दुवै कुरा मेरो सोचाइ विपरीत पाएँ । न त्यहाँ बडेमाका सडक छन्, न त गगनचुम्बी घर नै । केवल दुई लेनका सडक र बढीमा चारतले (अन्डरग्राउन्डसमेत पाँच) घर । सडक साना भए पनि धूँवाधूलो, खाल्डाखुल्डी कहींकतै छैन । अफिस समयमा भने झन्डै काठमाडौँकै झल्को दिने जाम हुँदो रहेछ । यद्यपि, जामको बेला पनि वरपरको हरियाली वातावरण र पर्यटकलाई टुटेफुटेको अंग्रेजीमा जानकारी गराइरहने मर्यादित सवारी चालकका कारण यात्रा पट्यारलाग्दो भएन ।

अग्ला घर किन नबनाइएको होला भन्ने मेरो खुलदुली मेटिन भने बाली घुमाइको चौथो दिन कुर्नुपर्‍यो । यात्रामा सहभागी हामीले भूकम्प, ज्वालामुखी र सुनामीको जोखिम क्षेत्र भएकाले ठूला घर नबनाइएको होला भनेर निष्कर्ष निकाल्यौँ । चौथो दिन उदायना विश्वविद्यालयमा पब्लिक हेल्थका अध्यापक मादे केर्तालाई भेटियो, त्यसपछि मात्र कुरोको चुरोमा पुगियो । ९० प्रतिशत हिन्दु बसोबास गर्ने यो टापुमा प्रत्येक घरअगाडि नरिवलको बोट अनिवार्य रोपिंदो रहेछ- जसरी हाम्रोमा तुलसीको मठ हुन्छ । उक्त नरिवलको रूख जति अग्लो हुन्छ, त्यति मात्र अग्लो घर बनाउन पाइने नियम रहेछ । नरिवलको रूखमाथि शिव भगवान्को स्थान भएकाले त्योभन्दा अग्लो घर बनाउन हुँदैन भन्ने मान्यता रहेछ ।

घर पुग्ने हतारो

एक साताको बाली यात्रापछि नेपाल फर्कने क्रममा मलेसिया ट्रान्जिट थियो । बालीबाट तीन घन्टाको यात्रापछि क्वालालम्पुर एयरपोर्ट उत्रियो । एयरपोर्ट आइपुगेपछि नेपाल आएजस्तो लाग्यो । किनभने, नेपाल आउने तयारीमा रहेकामध्ये झन्डै ७५ प्रतिशत नेपाली थिए भने १५ प्रतिशत भारतीय र १० प्रतिशत अन्य थिए । जहाज काठमाडौँ उडानका लागि रनवे जाँदै गर्दा अधिकांशका अनुहार हँसिला थिए । चार घन्टाको उडानपछि पाइलटले अब १५ मिनेटमा काठमाडौँ ओर्लिने जानकारी दिए । जहाजपछाडिको पांग्राले त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको धावनमार्ग छोएको मात्र के थियो, एउटा सिटमा बसेका तीन युवा जुरूक्क उठे । अरू यात्रीहरू आत्तिए, के भएछ भनेर । जहाज रन वेमा गुडिरहेको थियो । यतिन्जेलसम्म पाइलटले राम्ररी ब्रेक पनि लगाइसकेका थिएनन् । अर्को सिटमा बसेका युवाहरू पनि र्‍याक खोलेर आफ्ना सामान निकाल्न थाले । एयर होस्टेजले जहाज नरोकिइसकेकाले सिट बेल्ट नखोल्न र हतार नगर्न पुनः माइकिङ गरिन् । यात्रुले जहाज नरोकिँदै हतार गर्नुको कारण त ४ वर्षपछि घर फर्किएपछि गन्तव्यमा पुग्ने हतारो पो रहेछ ।

BAJAJ
MOTORCYCLES
BAJAJ
पाकेट
FULL
तपाईंको पाकेटमा कति अट्छ?
यो चाडपर्वमा बजाज बाइक किन्ने बितिकै पाउनुहुनेछ स्क्र्याच कार्डबाट रु.१ लाखसम्म जित्ने मौका र
हरेक हप्ता लक्की ड्रबाट छानिएका विजेताले साप्ताहिक कार्यक्रममा पाकेटफूल रकम जित्ने मौका!
BAJAJ
BUSINESS ADVANTAGE - 6384 - 2018

हेर्नुहोस् पाकेटFULL हरेक सोमबार साँझ ७:२० बजे AP1 HD मा

SOLE DISTRIBUTOR FOR NEPAL:
Hansraj Hulaschand & Co. Pvt. Ltd.
Teku, Kathmandu., Ph. No: 4230001/4268088
Fax: 4220491 Url: bajajauto.com.np /hhbajaj

KATHMANDU VALLEY:
Balaju 4353150, Balkhu 4286377, Banepa 660295, Battisputali 4465542, Bhaktapur 6611777, Boudha 4474716, Gyaneshwor 4435916, Gongabu 4359039, New Baneshwor 4781946, Tinkune 4117534, Kalanki 4286015, Kumaripati 5530187, Lainchaur 4425579, Maharajgunj 4720809, Sitapaila 4286452, Sukedhara 4650914, Gwarko 5007553, Thimi 6631386 , Satungal 9813687774

EASTERN REGION:
Illam 520906, Khandbari 560251, Birtamode 540724, Damak 582109, Urlabari 541513, Biratchowk 545383, Itahari 585442, Dharan 533996, Biratnagar 526242, Inarwa 561657, Rajbiraj 523545, Gaighat 420966, Lahan 560987, Siraha 9801500751, Katari 450207, Mirchaiya 550585, Pathari 556082, Urlabari 9852641189

CENTRAL REGION:
Charikot 421925, Nuwakot 561817, Dhading 521326, Janakpur 521526, Jaleshwor 520518, Bardibas 550639, Lalbandi 501564, Malangwa 520703, Chandranigahapur 540663, Nijgadh 540079, Kalaiya 551525, Jitpur 412170, Birgunj 523837, Hetauda 522498, Parsa 583176, Narayangadh 571089, Tadi 563303, Gaur 521599, Bharatpur 526510

WESTERN REGION:
Gorkha 421571, Abukhaireni 540482, Lamjung 520953, Damauli 560399, Pokhara 522315, Baglung 520882, Jomsom 440290, Kawasoti 540906, Parasi 9802629498, Bhairahawa 521855, Butwal 437849, Bardaghat 580387, Jeetpur (4 No.) 550249, Tamghas 520419, Rampur 400480, Waling 9856055684, Chandruata 540123, Arghakhachi: 420964, Dulegauda 9813466422, Syangja 9846345779

MID-WESTERN REGION:
Nepalgunj 522751, Surkhet 521358, Kohalpur 540320, Tulsipur 523402, Ghorahi 082562423, Pyuthan 460755, Guleriya 420375, Jumla 520205

FAR-WESTERN REGION:
Dhangadi 520892, Mahendranagar 520896, Tikapur 560807, Dadeldhura 410116, Lamki 540365, Darchula 9858751055, Attariya 9851134362

का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

AC
INDUSTRIES

अग्नि सिमेन्ट

AC
INDUSTRIES
अग्नि
सिमेन्ट
पी.पी.सि.
उच्च गुणस्तर युक्त
पोर्टल्याण्ड पोजोलाना सिमेन्ट
अग्नि सिमेन्ट इण्डस्ट्रिज प्रा. लि.
रुपन्देही, नेपाल
खुद तौल ५० केजी
ISO 9001:2008

ढुंगाबाट बन्छ,
निर्माणपछि
चट्टानस्वरूप हुन्छ

नेपाल गुणस्तर चिन्ह प्राप्त
ने. गुण. - ३८५

CERTIFIED
ISO
9001:2008
COMPANY

अग्नि सिमेन्ट इण्डष्ट्रिज प्रा. लि. को उत्कृष्ट उत्पादनहरू

AC
INDUSTRIES
त्रिदेव
सिमेन्ट
पी.पी.सि.

AC
INDUSTRIES
ओरियन्ट
सिमेन्ट
पी.पी.सि.

AC
INDUSTRIES
अल्फा
सिमेन्ट
ओ.पी.सि.

विश्वास, मजबुती र सुरक्षा हरेक निर्माणको भरोसा